

wielewaaal

tweemaandelijks tijdschrift
november 1999 jaargang 65
afgiftekantoor antwerpen x

natuurbeleving - natuurstudie - natuurbehoud

**De Wielewaal,
natuurvereniging, vzw**

Meer dan 60 plaatselijke afdelingen
verspreid in het Vlaamse en het
Brusselse Gewest
Doelstellingen: natuurbeleving,
natuurstudie, natuurbehoud

Samenwerking

De Wielewaal hecht veel belang aan
samenwerking met andere
natuurverenigingen en aan overleg
met overheidsinstellingen.

Natuurbehoud

De vereniging beheert 2000 ha
natuur en koopt jaarlijks zowat 120
ha reservaatgronden.

Steun

U kan ons steunen, niet enkel door
uw lidmaatschap, maar ook door
giften, die fiscaal aftrekbaar zijn
vanaf 1000 F.

Nalatenschappen en legaten

U kan onze inspanning voor het
natuurbehoud daadwerkelijk
steunen door een nalatenschap of
legaat. Door dergelijke
begunstigingen kon De Wielewaal
reeds herhaaldelijk waardevolle
natuurgebieden verwerven.
Indien U dergelijke steun zou
overwegen kan U een notaris
raadplegen of inlichtingen vragen op
ons secretariaat (vragen naar Joris
Braquené, tel. 014/47.29.52)

Als lid ontvangt U

- zes maal per jaar Wielewaal,
boordevol natuurinformatie
- op aanvraag: vier maal per jaar
Oriolus, het tijdschrift voor de
gevordeerde vogelkijker

Administratie:

De Wielewaal vzw
Graatakker 11 - 2300 Turnhout
Open van dinsdag tot en met
zaterdag tijdens de kantooruren
tel. 014/47 29 50 - fax 014/47 29 51
gemeentekrediet 096-2218078-97

Redactie-adres: Gie Luyts,
Zilverberkstraat 13, 2300 Turnhout

Lidmaatschap:

België 706 F of 17,5 EURO
andere landen: 1.150 F of 29 EURO

Inktzwammen
(Foto: B. Odeur)

inhoud

157

Libellen, of een verhaaltje
over «gevaarlijke»
vliegdingen?

160

Bescherming van autochtone bomen en
struiken in Vlaanderen: een stand van zaken

164

Paddestoelen, schimmels en slijmzwammen
van Vlaanderen

167

Fluitende Blokeend

169

Natuurhistorisch nieuws

172

Voor u gesprokkeld

175

De Wielewaal in de Wetstraat

177

Activiteitenkalender

183

Verenigingsberichten

184

Wielewaalreizen

187

Goed om te weten

190

Boekbesprekingen

HANS VAN GOSSUM

LIBELLEN

OF EEN VERHAALTJE OVER «GEVAARLIJKE» VLEGDINGEN?

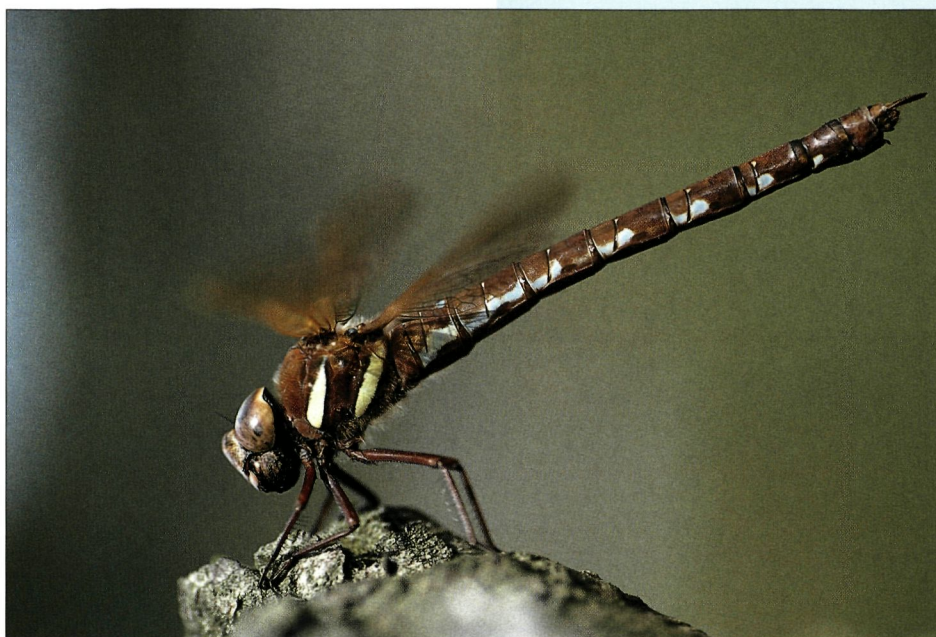

Waterjufferlarve *Lestes sponsa*. Gewone pantserjuffer.

(Foto: R. Stocks)

Het is een zwoele zomerdag ergens in augustus. Sofie en haar moeder wandelen langs een vijvertje, waar een enorme drukte heerst. In het water zien ze watertorren en bootsmannetjes zwemmen. Een waterschorpioen klimt naar het oppervlak om haar luchtvoorraad te verversen. Op het water cirkelen schrijvertjes en boven de plas dansen talloze muggen. Sofie kijkt naar boven en plots ... “Oh mama, kijk, een groot vliegding, ..., is dat gevaarlijk? Ja Sofie, pas op, die beesten kunnen bijten!!!”

Uit bovenstaande dialoog blijkt dat de meeste mensen nog steeds denken dat libellen kunnen bijten of steken en beter gemeden worden. De negatieve naam van libellen in Europa vindt zijn oorsprong ten tijde van het opkomende Christendom. Voor onze tijdrekening werden libellen geassocieerd met Freya, godin van de liefde in de Duitse en de Scandinavische cultuur. Met het ontstaan van het Christendom moesten de oude Goden gebannen worden samen met hun symbolen. Freya's dag (vooral vrijdag de dertiende) de dag-van-liefde werd de dag-van-ongeluk. En de symbolen van Freya: libellen en waterjuffers, werden in verband gebracht met draken (Dragonflies in Groot-Brittannië) en trollen (Trollsländor in Zweden), beiden te interpreteren als anti-christelijke symbolen. De in het Spaans veel gebruikte naam Caballito del diablo (of paardje van de duivel) geeft dit nog

Bruine glazemaker

(Foto: H. Van Gossum)

duidelijker weer. In het Nederlands kregen libellen volkse namen die aangaven dat ze bijten en steken (vbn. Glassnijder, Paardenbijter). En inderdaad, vandaag blijkt half Nederland en Vlaanderen nog steeds te geloven dat het gevaarlijke dieren zijn. Een sprookje van meer dan een eeuw oud

De bedoeling van dit en volgende verhalen over het voor velen verborgen leven van libellen is, om iedereen erop te wijzen dat angst voor libellen ongegrond is en dat er probleemloos van nabij van deze dieren kan genoten worden. Daaronboven zal duidelijk worden dat deze diertjes veel meer geheimen en raadsels vertonen dan je misschien op het eerste zicht zou denken. Daarom dient dit eerste artikeltje slechts als een inleiding om iedereen vertrouwd te maken met de levenscyclus en een aantal gewoonten van de vliegdingen. Elke twee maanden zal er een vervolg komen waarbij telkens wat dieper zal worden ingegaan op een specifiek facet van hun fascinerende levenswijze.

Momenteel wordt aangenomen dat de allereerste insecten ongeveer 350 miljoen jaar terug leefden. De diertjes waren vleugelloos en het werd wachten tot het Carboon vooraleer het luchtruim werd veroverd. Tijdens dit tijdvak was het land bedekt met dichte wouden van reuzenpaardestarten en boomvormende varens. In dit warme en vochtige klimaat fladderde een reusachtige libel: de *Meganeura* (spanwijdte van ongeveer 70 cm). De reuzesoorten zijn ondertussen reeds lang uitgestorven en bij het begin van het Secundair, een goede 200 miljoen jaar geleden, vindt men de rechtstreekse voorouders van de huidige levende libellen. Doordat ze reeds zo lang bestaan, hebben ze veel tijd gehad

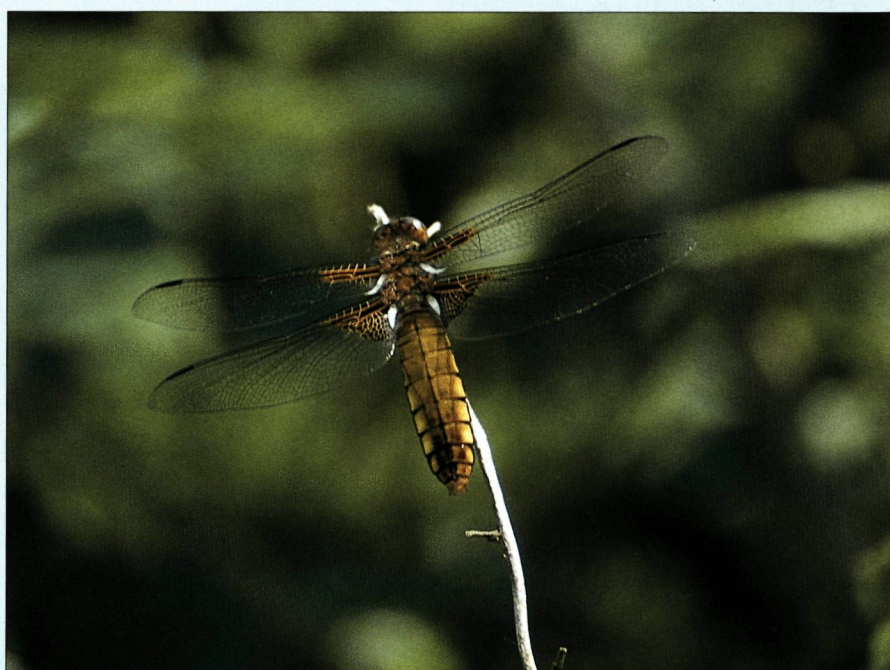
om zich aan te passen aan vele soorten van milieus en omstandigheden. We treffen ze als groep dan ook bijna over heel de wereld aan. Enkel de extreem koude gebieden, de poolkappen werden niet door hen veroverd.

De ordo van de libellen wordt onderverdeeld in twee subordo's, de waterjuffers en de glazenmakers of echte libellen met wereldwijd meer dan 5000 vertegenwoordigers. Adulte waterjuffers worden gekenmerkt door gesteelde vleugels die alle dezelfde vorm hebben, en die ze in rust meestal geplooid boven het achterlijf houden. Doordat de ogen aan de zijkant van de kop zijn ingeplant, is de afstand tussen de ogen meer dan

de breedte van het oog. Glazenmakers of echte libellen daarentegen hebben bredere achtervleugels, de vleugels worden opengespreid gehouden als de dieren niet rondvliegen, en bij de meeste soorten raken de ogen elkaar.

De dieren hebben zowel een larvaal als een adult stadium. Larven en adulten zijn totaal verschillend en het duurde dan ook heel lang vooraleer men door had dat het in beide gevallen om libellen ging. De larven zijn door de meesten onder ons veel minder gekend omdat ze hun ganse leven doorbrengen onder de waterspiegel, waar zij meestal felle jagers zijn. Zij voeden zich met larven van andere insecten en zelfs met soortgenoten. Voor het grijpen van de prooi zijn de larven zeer speciaal en doeltreffend uitgerust. Zij bezitten een zogenaamd vangmasker, uniek in de dierenwereld. De onderlip is hierbij uitgroeid tot een afgeplat, opvouwbaar vangapparaat. Wanneer de larve de prooi dicht genoeg genaderd is, schiet het vangmasker bliksemsnel vooruit en met de twee beweegbare haken vooraan op het vangmasker, wordt de prooi stevig vastgegrepen. Dan komt het vangapparaat terug in rusttoestand waardoor de prooi juist voor de mond terecht komt, waar stevig getande kaken zorgen voor het kauwen van het voedsel.

De meeste waterjuffers hebben een larvaal stadium van één of twee jaar, terwijl dit bij de glazenmakers kan oplopen tot vier jaar. Gedurende hun verblijf in het water vervellen de larven minimaal negen tot maximaal zestien keer. Vermits ze een vrij harde en onrekbare huid hebben groeien ze enkel op deze momenten, zodat in dezelfde vijver larven van

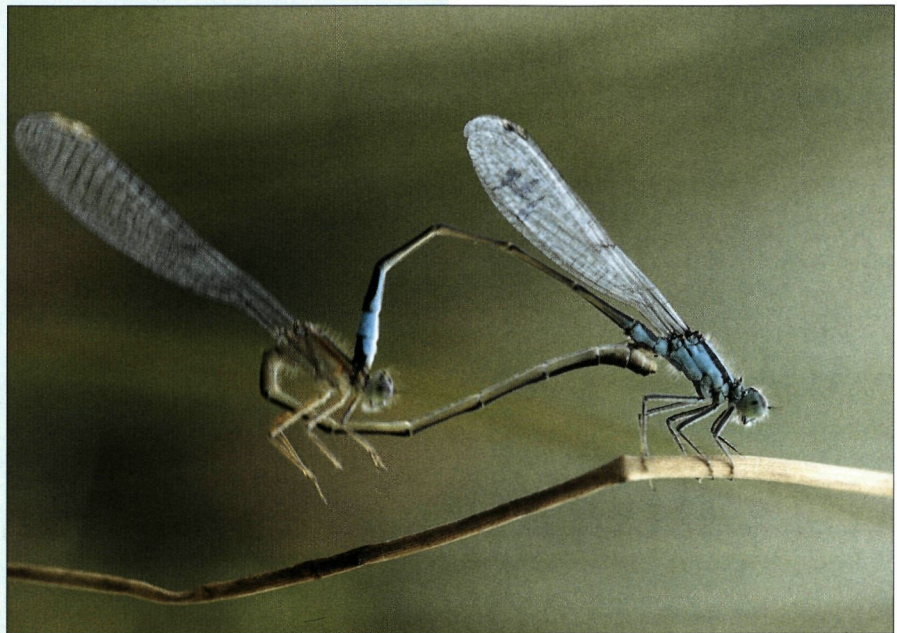

Platbuik

(Foto: H. Van Gossum)

verschillende grootteklassen tesamen voorkomen. Voor hun laatste vervelling kruipen ze uit het water op een plantestengel. Daarna zullen ze hun vleugels en achterlijf vol lucht pompen, waarna ze zich wagen aan de verovering van het luchtruim. Enkel hun laatste larvale huid blijft achter als herinnering aan hun kindertijd. Het is deze huid die teruggevonden kan worden aan de waterkant als je goed zoekt tussen de plantenstengels.

Nadat ze volwassen zijn geworden komen de dieren geregeld naar de plas voor de voortplanting. Tussen deze voortplantingen in bevinden ze zich verder weg van de plas om zich te voeden en hun voortplantingscellen de kans te geven om te ontwikkelen en te rijpen. De volwassen dieren voeden zich vooral met vliegjes en muggen. De libellen zelf vallen ten prooi aan vogels, spinnen, wespen, roofvliegen, soortgenoten, ... De voortplanting bij libellen is uniek in de dierenwereld. De zaadleiders van de mannetjes eindigen op het tiende achterlijfssegment, terwijl het copulatieorgaan zich ter hoogte van segmenten twee en drie bevindt. Mannetjes moeten dus in de eerst plaats hun penis « opladen ». Hierbij buigen ze hun achterlijf naar voren totdat de zaadleiders bij de penis komen. Een mannetje zal dit pas doen juist voor de paring en vaak in volle vlucht. Eénmaal een vrouwtje gevonden, zal een mannetje proberen haar achter de kop vast te grijpen met zijn achterlijfsaanshangsels. Zo vormen ze de zogenaamde tandem. In tandem zal het vrouwtje haar achterlijf naar voren zwiepen zodat haar vagina contact maakt met de penis. Als dit gelukt is

Copula Lantaarntje

(Foto: H. Van Gossum)

spreken we van een paringswiel. Na de overdracht van sperma wordt het genitaal contact verbroken en worden de eitjes gelegd. Vaak bewaken de mannetjes het vrouwtje waarmee ze hebben gepaard tijdens het leggen van de eitjes, zodat ze zeker zijn dat hun sperma de gelegde eitjes bevrucht.

Het leggen van de eitjes gebeurt meestal op één van de volgende twee manieren. Sommige soorten leggen de eitjes één voor één in vooraf geboord gaatjes in een stengel van een waterplant of in drijvende bladeren ervan. De vrouwtjes bezitten hiervoor aan de onderzijde van de laatste segmenten van het achterlijf speciale puntige aanshangsels (de leg-

boor), waarmee zij kleine gaatjes in de planten kunnen boren. Hierbij gebeurt het soms dat zij helemaal onder water kruipen. Dit kan soms meer dan een half uur duren en de diertjes nemen hiervoor zuurstof mee tussen de vleugels om de waterdoopt te overleven. Andere soorten vliegen laag over het water en raken af en toe aan het wateroppervlak met hun achterlijf. Telkens dit gebeurt worden er een enkele tientallen eitjes gelegd, die gewoon op de bodem van de poel zinken. In hun nieuwe milieu zullen de eitjes zich langzaam beginnen ontwikkelen tot ze het ontstaan geven aan jonge larfjes. Deze larven beginnen weer het leven van geduchte rovers, waarmee de cirkel gesloten is.

Geraadpleegde en aan te raden literatuur:

- 1 Askew, R.R. (1988); *The Dragonflies of Europe*, Harley Books, Essex.
- 2 Bellmann, H. (1993); *Libellen beobachten, bestimmen*, Naturbuch Verlag, Augsburg.
- 3 Bos F. & Wasscher M. (1997); *Veldgids Libellen*, KNNV, Utrecht.
- 4 Brooks S. (1997); *Field guide to the Dragonflies and Damselflies of Great Britain and Ireland*, British Wildlife Publishing, Hampshire.
- 5 Geijskes D.C. & van Tol J. (1983); *De libellen van Nederland*, KNNV, Hoogwoud.
- 6 <http://home9.swipnet.se/~w-90582/dragonfly/folklore.html>
- 7 <http://fly.to/dragonflies>

Tandem gewone pantserjuffer

(Foto: H. Van Gossum)

Bescherming van autochtone bomen en

struiken in Vlaanderen: een stand

INLEIDING

Tot voor enkele jaren was de aandacht voor inheemse bomen en struiken in Vlaanderen eerder beperkt. In het klassieke bosbeheer werd druk geëxperimenteerd met introductie van exoten en bij de voor de houtproductie interessante inheemse soorten (o.a. Zomereik en Beuk) werd enkel en alleen geselecteerd en veredeld op de kenmerken groei en stamkwaliteit.

Het bredere belang van inheemse soorten kwam pas een tiental jaren geleden naar voor. Internationaal was er de Rio-top rond biodiversiteit, in Vlaanderen de pro silva-beheersprincipes binnen het bosbeheer en de steeds groeiende aandacht voor de problematiek vanuit de natuurbeweging.

Om het behoud van inheemse bomen en struiken veilig te stellen, werden en worden dan ook met de beste bedoelingen vele boom- en haagplantacties uitgevoerd. Hierbij staat men echter niet stil bij het feit dat het plant- en zaadgoed dat hiervoor wordt aangewend bijna al-

tijd afkomstig is uit Zuid- of Oost-Europa of uit andere gebieden waar de zaadwinning goedkoper is. Let maar eens op het uitlooptijdstip bij veel recent aangeplante Sleedoorn of meidoorn. Bij sommige soorten (vb. Wilde appel en peer) wordt dikwijls niet eens de wilde soort maar wel een cultivar geleverd aan de koper!

Op deze manier wordt er massaal vreemd genenmateriaal ingebracht, van weliswaar inheemse soorten. Hierdoor is de kans groot dat lokale populaties via verdringing en inkruising stilaan gaan verdwijnen. Tenslotte wordt ook gere-

Links onder: Meerdaalwoud, bloeiende Wilde appel
Rechts onder: Walenbos, Holle weg.

DANNY MADDELEIN

Afdeling Bos en Groen

JOS VAN SLYCKEN & AN VANDEN BROECK

Instituut voor Bosbouw en Wildbeheer

van zaken

geld vastgesteld dat soorten aangeplant worden op totaal ongeschikte standplaatsen. Zo hoort de inheemse Spaanse aak duidelijk niet thuis op de Kempense zandgronden.

Om natuurbehoudsredenen dient dus niet enkel de klemtoon gelegd te worden op de bescherming van inheemse boom- en struiksoorten, maar dient dit verscherpt te worden tot het begrip autochtone bomen en struiken (ook wel 'oorspronkelijk inheems' genoemd), zijnde bomen en struiken die zich van nature na de ijstijd in een bepaalde streek gevestigd hebben en er zich ter plekke natuurlijk verjongd hebben of er kunstmatig verjongd werden met strikt lokaal materiaal.

Sedert een drietal jaar wordt door afdeling Bos en Groen en het Instituut voor Bosbouw en Wildbeheer actief gewerkt rond dit thema. Tijd dus voor een stand van zaken.

INVENTARISATIE

De afdeling Bos en Groen begon in 1996 met de inventarisatie van autochtone bomen en struiken in Vlaanderen. Vijf ecologische impulsgebieden (Zwarte Beek, Turnhouts Vennengebied, Dender en Dijle, Schelde, Dender en Durme en IJzergebied), werd in 1997 geïnventariseerd. Tegelijkertijd werd op het Instituut voor Bosbouw en Wildbeheer een inventarisatie gestart van de bedreigde soorten Wilde appel, olmen, Mispel en Zwarte populier. In 1998 liep

een inventarisatie van autochtone bomen en struiken in de regionale Landschappen Vlaamse Ardennen en West-Vlaamse Heuvels en in Noord-Limburg (houtvesterijen Hechtel en Bree). Het eindrapport is zopas verschenen.

De resultaten van de inventarisatie bevestigden het vermoeden dat het autochtone materiaal van sommige soorten in Vlaanderen zeer zeldzaam of zelfs waarschijnlijk verdwenen is. Van de ongeveer 100 inheemse soorten (exclusief kruisingen en de vele bramensoorten) werden er een goede tachtig aangetroffen.

Geen of zeer weinig autochtone exemplaren werden gevonden van zeldzame soorten als Koraalmeidoorn, Wilde appel, Zuurbes, Steeliep of Wegedoorn. Vreemd genoeg is dit eveneens het geval voor courante soorten als Zomereik of Beuk, die weliswaar wel algemeen voorkomen in Vlaanderen, maar waarvan de - meestal aangeplante - bomen bijna steeds in het buitenland hun oorsprong vinden.

Gelukkig brengt de inventarisatie ons tevens op het spoor van enkele zones waar autochtoon materiaal nog steeds ruimschoots aanwezig is. Zo zijn de reeds vanuit de jaren vijftig bekende vindplaatsen van Wintereik op het plateau van de Hoge Kempen als uniek voor West-Europa te beschouwen. De hakhoutstoven, die soms tot bijna 30 meter omtrek bereiken, kunnen waarschijnlijk als de enige echte millenniumbomen uit ons land beschouwd worden.

Andere recordbomen betreffen schietwilgen in de Douvevallei (West-Vlaanderen) en essen in Heppen (Limburg) (knotboom of hakhout van meer dan 7 meter omtrek).

Meerdaalwoud en Heverleebos zijn, samen met de bekende Voerstreek, de grootste genenbron van Wilde appel in Vlaanderen. Het tijdens de Eerste Wereldoorlog gevrijwaarde hagen- en houtwallencomplex op de grens tussen de West-Vlaamse Heuvels en Noord-Frankrijk is nog enorm rijk aan diverse soorten waaronder Spaanse aak, verschillende wilde rozen en meidoorn. In de Vlaamse Ardennen vormen de Wielewaal-reservaten Bos t'Ename en de Everbeekse bossen en hun omgeving de grootste vindplaatsen van autochtone soorten. Tijdens de inventarisaties werd Wilde peer nog aangetroffen in de vallei van de Zwarte Beek en omgeving.

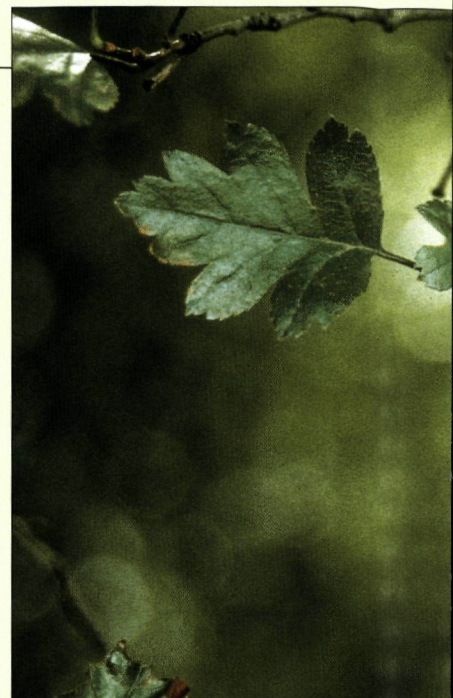
De komende paar jaar wordt telkens voorzien in de inventarisatie van één of meerdere nieuwe regio's. Naast Bos en Groen plannen ook afdeling Natuur en enkele provincies gelijkaardige initiatieven. Hopelijk kan deze gezamenlijke inspanning op enkele jaren tijd leiden tot een gebiedsdekkende inventaris van Vlaanderen.

Massemén, oude *Tilia x europaea* 'Pallida'

Boven links: Detail oude *Tilia x europaea* 'Pallida'
Boven rechts: Walenbos, *Crateagus x macrocarpa*

WETENSCHAPPELIJK ONDERZOEK

Absolute zekerheid over het autochtone karakter van het geïnventariseerde materiaal heeft men niet. Zelfs de oudste struik zou wel eens om één of andere reden kunnen aangeplant zijn met niet-autochtoon materiaal. Om het autochtoon karakter van bomen of struiken te bevestigen kan daarom beroep gedaan worden op technieken die het genetisch materiaal van de boom of struik op moleculair niveau gaan bestuderen. Voor Zwarte populier, Zomereik en olm lopen Europese projecten waarin het Instituut voor Bosbouw en Wildbeheer (IBW) participeert. Recent werd een studie gestart waarbij de genetische verschillen tussen diverse vindplaatsen van Wilde appel, Zomereik, Wintereik en Haagbeuk zullen onderzocht worden.

Dit onderzoek, dat later naar andere soorten kan uitgebreid worden, zal autochtone populaties in verschillende streken in Vlaanderen met elkaar en met buitenlandse herkomsten genetisch vergelijken. Zo zal via DNA-onderzoekstechnieken nagegaan worden of populaties autochtone Haagbeuken uit Voeren wel degelijk genetisch verschillen van autochtone populaties uit de Vlaamse Ardennen.

IN SITU BESCHERMING EN GENENBANKEN

Al te vaak moet nog vastgesteld worden dat waardevolle hagen, houtwallen of bosjes uit ons landschap verdwijnen. Het in kaart brengen van het autochtoon materiaal en het bezorgen van deze informatie aan betrokkenen is daarom een eerste doelstelling van de inventarisatie. Naast het informeren van eige-

naars of beheerders behoort ook het doorspelen van de gegevens aan vergunningverlenende of adviserende instanties tot de betrachtingen.

Het bestaande en nog steeds groeiende arsenaal aan wetgeving kan er hopelijk toe leiden dat het overblijvende autochtone materiaal in de toekomst beter beschermd wordt.

Van de meest bedreigde soorten zullen door het IBW genenbanken aangelegd worden waarin het autochtone materiaal zal bewaard worden. Zwarte populier, Steeliep, Ruwe iep, Wegedoorn, Winterlinde, Wilde appel en diverse wilde rozensoorten behoren tot deze categorie.

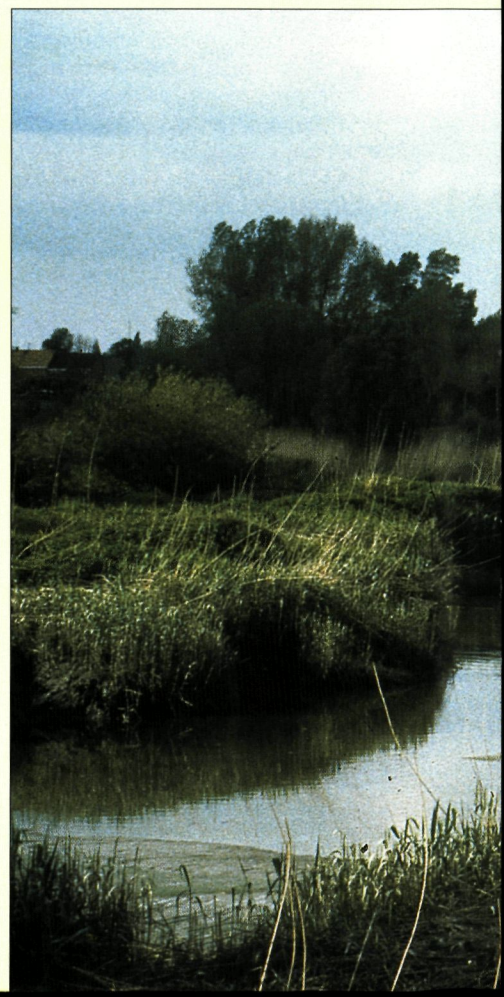
Minstens evenveel aandacht dient besteed te worden aan de mogelijkheden voor spontane verspreiding van autochtone soorten. Ruimte voor spontane bosuitbreiding rond veelal kleine relict-populaties (houtkanten, bosjes) is hierbij prioritair samen met een goed beheer van deze gebieden. Vele zeldzame soorten behoeven veel licht om tot zaad en vruchtzetting te komen. Gericht en gefaseerde vrijstelling van deze struiken en/of herstel van middel- of hakhoutbeheer zijn veel geschikte beheersmaatregelen. Ook de bosranden, veelal rijk aan autochtone struiksoorten, verdienen een aangepast beheer.

OOGST EN OPKWEK

Tegelijkertijd wordt gewerkt aan het oogsten van zaad van autochtone bomen en het opkweken van autochtoon plantgoed voor gebruik in natuurontwikkelingspro-

jecten, gecontroleerde aanplantingen in domeinbossen, haagplantaties,...

De meeste aandacht gaat hierbij uit naar de eerder algemene soorten als Sleedoorn, Gelderse roos, Vuilboom, Haagbeuk en Hondсроos. Het is niet de bedoeling onze zeldzaamste soorten in grote hoeveelheden op te kweken om daarna overal te pas en te onpas aan te planten. Aanplantingen van heel zeldzame soorten kunnen enkel op een wetenschappelijk verantwoorde manier gebeuren. In dit kader werkt Bos en Groen aan een gebruikerscode voor

Waasmunster, Schelde

autochtone soorten die hopelijk door anderen zal overgenomen worden.

In samenwerking met de Regionale Landschappen Vlaamse Ardennen en West-Vlaamse Heuvels wordt dit najaar een eerste grootschalige oogstcampagne in beide gebieden uitgevoerd. In Oost-Vlaanderen heeft ook de Wielewaal haar actieve medewerking bij de zaadoogst toegezegd. Bij de jaarlijks weerkerende boom- en haagplantacties zullen dus binnen een drietal jaar autochtone, streekeigen planten aangeboden worden.

In de overige gebieden oogst afdeling Bos en Groen reeds voor eigen gebruik en wordt nog uitgekeken naar partners.

Op termijn hopen wij in Vlaanderen per regio voldoende autochtoon plantmateriaal van onze autochtone bomen en struiken te kunnen aanbieden zodat de import uit het buitenland overbodig wordt. Een jaarlijks terugkerende grote oogstcampagne en de aanleg van regionale zaadtuinen voor verschillende soorten zullen nodig zijn om dit resultaat te bereiken.

In een autochtone zaadtuin worden een aantal exemplaren (minstens 30 tot 50) van éénzelfde soort en uit eenzelfde gebied bijeen geplant met als doel een snelle en massale productie van zaad. De zaadtuin dient zodanig gesitueerd te zijn dat vreemd stuifmeel niet of amper kan interfereren bij de bestuiving.

WETGEVING AANPASSING

Tot op heden bestaat geen wettelijk keurmerk voor autochtoon plantmateriaal. De Europese wetgeving terzake bepaalt alleen dat voor enkele commerciële boomsoorten (waaronder Beuk en eiken) het plantsoen, dat door boomkwekers verkocht wordt, moet afkomstig zijn van een erkend zaadbestand. Deze zaadbestanden zijn enkel op basis van hun houtkwaliteit en groeikracht geselecteerd.

Binnenkort zal deze wetgeving echter wijzigen en zal het ook mogelijk zijn om

autochtoon materiaal te certificeren. Een uitvoeringsbesluit op het bosdecreet zal hopelijk nog in 1999 deze mogelijkheid ook in Vlaanderen toelaten. Dit zal de koper de nodige zekerheid geven omtrent de oorsprong van het geleverde plantsoen.

SLOTSOM

Langzamerhand zal de komende jaren autochtoon plantsoen op de markt komen in Vlaanderen. Hiermee hopen we de bescherming van de genetische diversiteit van onze inheemse bomen en struiken te kunnen vrijwaren.

Aan natuurbeschermers wordt gevraagd om voorziene aanplantingen (zeker in de reservaten) uit te voeren met autochtoon materiaal. In de praktijk komt dit neer op een uitstel van de aanplanting met enkele jaren tot het autochtone plantsoen op de markt verkrijgbaar is.

Meldingen van plaatsen waar autochtoon materiaal aanwezig is zijn zeer welkom op het IBW.

VERDERE INFORMATIE

Om geïnteresseerden wegwijs te maken in deze problematiek en in het herkennen van autochtone bomen en struiken werden en worden cursussen ingericht door het Educatief Bosbouw Centrum Groenendaal.

De rapporten van de inventarisaties uitgevoerd in 1997 en 1998 kunnen nog steeds aangeschaft worden (250 F per deel). In Mededelingen 1998/1 van het IBW wordt een grondig overzicht van de problematiek geboden (200 F).

CONTACTADRESSEN

Afdeling Bos en Groen,
Danny Maddelein, E. Jacquemainlaan
156, bus 4, 1000 Brussel,
tel. 02/553 81 19, e-mail:
Danny.Maddelein@lin.vlaanderen.be

IBW,
An Vanden Broeck,
Gaverstraat 4, 9500 Geraardsbergen,
tel. 054/43 71 25, e-mail:
An.Vandenbroeck@lin.vlaanderen.be

HANS VERMEULEN

Paddestoel slijm

Als tweede publicatie in haar natuurhistorische reeks bracht De Wielewaal onlangs het boek 'Paddestoelen, schimmels en slijmzwammen van Vlaanderen' uit. Auteur van het boek is Hans Vermeulen, educatief medewerker bij NME De Wielewaal. Niet alleen vormt het boek een neerslag van de ruim 20 jaar ervaring van de auteur, ook werd bij het opstellen beroep gedaan op de kennis en kunde van doorwinterde mycologen uit de Vlaamse mycologische verenigingen.

Boven: Grote oranje bekerzwam
Rechts: Gewone morielje

en, schimmels en zwammen van Vlaanderen

EEN FLORA VOOR INHEEMSE ZWAMMEN

'Paddestoelen, schimmels en slijmzwammen van Vlaanderen' omvat beschrijvingen van niet minder dan 4.000 zwammen. Als uitgangspunt voor de selectie werd de aantekenlijst van de Koninklijke Antwerpse Mycologische Kring gebruikt. Deze lijst bevat een opsomming van alle in Vlaanderen gevonden zwammen sinds 1946 (stichtingsjaar van de KAMK). Bijgevolg vind je in deze uitgave alleen inheemse soorten, dit in tegenstelling tot de vele handboeken die berusten op vertaalde literatuur.

DETERMINATIE AAN DE HAND VAN VELDKENMERKEN

Zoals bij een traditionele plantenflora kan je de in het boek opgenomen zwammen aan de hand van determinatiesleutels op naam brengen. De sleutels hanteren kenmerken die je met het blote oog of met behulp van een loep kan waarnemen. Alleen wanneer het niet anders kan, wordt beroep gedaan op microscopische kenmerken.

Zowel in de inleiding als in een verklarende woordenlijst worden kenmerken uitvoerig omschreven en geïllustreerd. Aan de hand van voetnoten wordt bij de beschrijvingen bovendien gewezen op soorten die je slechts met behulp van een microscoop kan onderscheiden, of soorten die niet inheems zijn in Vlaanderen maar wel in aangrenzende gebieden zoals de Ardennen.

Daarnaast bevat het boek 200 afbeeldingen, 100 kleurenfoto's en 10 kunstvolle pentekeningen. Last but not least zorgt een uitgebreide index voor een vlot opzoeken van zwammen zonder overbodig sleutelwerk.

DE GROEIPLAATS ALS UITGANGSPUNT

Traditioneel berusten determinatiesleutels voor zwammen uitsluitend op vormkenmerken. Bij het opstellen van 'Paddestoelen, schimmels en slijmzwammen van Vlaanderen' werd bewust gekozen voor een ruimere benadering. Zo is de eerste vraag die je bij het sleutelen moet beantwoorden niet 'hoe ziet de paddestoel er uit', maar wel 'waar komt de paddestoel voor'. Ervaren mycologen weten immers dat een precieze bepaling van de groeiplaats van een zwam het determineren doorgaans sterk vereenvoudigt.

EEN CONCREET VOORBEELD

Stel dat je de alom bekende Vliegenzwam (*Amanita muscaria*) in het veld ontmoet en op naam wil brengen. Bij de start sleutel op bladzijde 49 heb je de keuze tussen 13 mogelijke groei-

Vliegenzwam

plaatsen. Gezien jouw vondst op de bodem onder Berk groeit, kies je voor optie B :

- B. Vruchtlichaam groeit op de bodem of humus in bossen, parken, tuinen, heiden, duinen, akkers, langs dreven en veldwegen SLEUTEL B, p.51

Deze keuze verwijst naar Sleutel B op bladzijde 51 waarin bodembewonende paddestoelen zijn opgenomen. Deze sleutel begint met de vraag welke vorm de gevonden paddestoel heeft. De Vliegenzwam bezit een hoed en centrale steel, dus valt de keuze op 1e.

- 1a. Vruchtlichaam beker-, schotel-, schijfvormig, of blaasvormig gewelfd. → 2
- 1b. Vruchtlichaam bol-, knol-, peer-, of stervormig. → 26
- 1c. Vruchtlichaam draad-, cilinder-, roede-, knots-, of koraalvormig. → 41
- 1d. Vruchtlichaam spatel-, waaier-, of consolevormig. → 62
- 1e. Vruchtlichaam met hoed en centrale steel, of met excentrische tot zijdelingse steel maar dan steeds met plaatjes. → 64

Plooiervoetstuiwzwm

Je blijft gewoon binnen sleutel B en gaat naar stap 64, waar gevraagd wordt of de paddestoel stekeltjes, gaatjes, plaatjes, of geen van deze bezit. Bij de Vliegenzwam zijn op de onderzijde van de hoed duidelijk plaatjes te zien, waardoor je ditmaal voor 64d opteert.

- 64a. Hoed zonder stekeltjes, gaatjes, of plaatjes → 65
- 64b. Hoed op de onderzijde met stekeltjes → 78
- 64c. Hoed op de onderzijde met gaatjes → 83
- 64d. Hoed op de onderzijde met plaatjes → 103

Sleutel je vervolgens verder bij stap 103 dan beland je via enkele tussenstapjes bij stap 107 waar gevraagd wordt naar de kleur van de plaatjes. De Vliegenzwam bezit zowel jong als oud witte plaatjes, dus is stap 107a de enige juiste keuze.

- 107a. Plaatjes zowel jong als oud wit tot roomkleurig → 108
- 107b. Plaatjes bij rijpheid roze, jong wit, bleekgeel, of grijs → 182
- 107c. Plaatjes bij rijpheid roestkleurig, roestbruin, geelbruin, bleekbruin, grijsbruin, tabaksbruin, jong wit, gelig, lila, of rood → 198
- 107d. Plaatjes bij rijpheid roodbruin, purperbruin, chocoladebruin, donkerbruin, zwartbruin, zwart, jong wit, grijs, roze, geel → 225

Stappen 108 en 109 leiden je naar het geslacht Amaniet (*Amanita*) waartoe de Vliegenzwam behoort. Gezien de Vliegenzwam zowel een ring op de steel als een beurs rond de steelvoet bezit, ga je eerst naar 108 a en vervolgens naar 109b.

- 108a. Steel met duidelijke ring of ringzone → 109
- 108b. Steel zonder ring, noch ringzone → 125
- 109a. Steelvoet zonder beurs → 110
- 109b. Steelvoet met beurst Amaniet → 406

De hoofdsleutel leidt slechts naar het geslacht. Om de naam van de gevonden paddestoel te weten, moet je op bladzijde 406 verder sleutelen bij het geslacht Amaniet. Meteen vind je op deze bladzijde niet alleen een sleutel voor inheemse Ama-

nieten, maar ook een beknopte beschrijving van de kenmerken van het geslacht Amaniet. Maar eerst sleutelen we verder. Stap 1 ziet er als volgt uit :

- 1a. Steel zonder ring.
Hoedrand reeds jong gestreept → 2
- 1b. Steel met ring. Hoedrand reeds jong gestreept → 8
- 1c. Steel met ring. Hoedrand niet gestreept → 11

Dat de steel van de Vliegenzwam een ring draagt, wist je reeds. Bekijk je de hoedrand dan is die duidelijk gestreept, dus selecteer je ditmaal stap 1b. Zo kom je terecht bij stap 8.

- 8a. Hoed bleek- tot okergeel, soms met zalmroze tint in het midden → 9
- 8b. Hoed oranje- tot rood, of bruin → 10

De rode hoed met witte stipjes is zo onmiskenbaar dat je zonder enige twijfel kiest voor stap 10. Daar heb je dan de keuze tussen de Panteramaniet met bruine hoed of de Vliegenzwam met rode hoed.

10a. Hoed 5-10 cm, bleekbruin tot kastanjebruin met melkwitte, kleine plakjes. Steel 6-10 cm, wit, met vliezige beurs waarboven nog 1 tot 2 gordels voorkomen. Onder loofbomen, zelden naaldbomen. MA.

Panteramaniet ; *A. pantherina* (Fr.) Bertillon

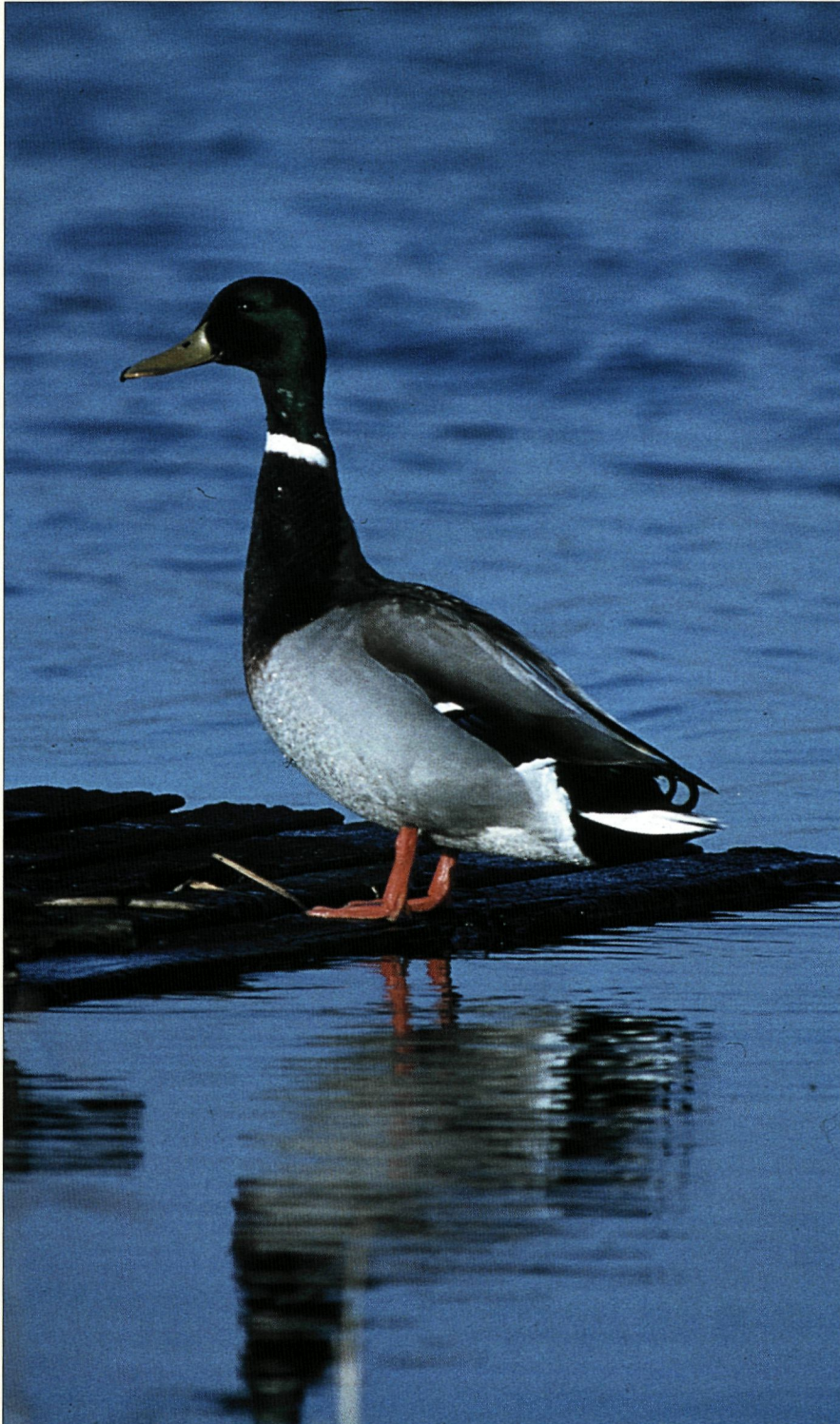
10b. Hoed 6-25 cm, jong rood, later oranje- tot oranjegeel verblekend, met kleine, witte, vlokke plakjes. Steel 12-25 cm, wit, met een beurs die opbreekt in gordels. Op zure bodem onder Berk, Den, of zelden ook Beuk.

Vliegenzwam ; *A. muscaria* (L.:Fr.) Lam.

Het boek is verkrijgbaar in de boekhandel van De Wielewaal. Het kost 1450 F met een korting voor Wielewaalleden van 20 % tot 31 december. Vanaf 1 januari 2000 bedraagt de korting 10 %. Cursisten van Natuur- en Milieu-Educatie De Wielewaal vzw kopen het boek aan 900 F.

Fluitende Blokeend

WALTER VAN SPAENDONK

**Een beetje, of liever,
stevig geïrriteerd door al
het onbegrip, ben ik in
mijn multi-media-
documentaire gedoken.**

**Dit artikel is er het gevolg
van, niet zozeer om mijn
gelijk te bewijzen, maar
vooral om iets leerzaams
te brengen. Dat hoop ik
althans.**

Best eerst even de achtergrond schetsen. We zeggen en schrijven 29 november 1997. Na een paar uur meeuwen tellen met Wielewaal-Antwerpen-Zuid en Wielewaal-Voorkempen besluit de organisatie om een kijkje te gaan nemen op het AWW-bekken een paar honderd meter verder op de oever van het Albertkanaal te Oelegem. Op de hoogte van de betrokken plas, een scherm van struiken onttrekt nog steeds het water aan ons zicht, horen we een eend fluiten. Als u dit leest, denkt u allicht ook aan "Canard siffleur", "Pfeifente", dus de Smient *Anas penelope*. Met mijn waarneming van de vorige zondag nog fris in het geheugen, probeer ik de deelnemers te overtuigen dat het hier niet gaat over deze eend die we zo goed kennen van Zeeland, maar wel over een mannetje Wilde eend *Anas platyrhynchos*. Groot ongeloof, een eend die fluit, kan alleen een Smient zijn. Aan de poort

krijgen we zicht op het water: een groepje Wilde eenden, met vooral baltsende mannetjes en heel in de verte op de oever enkele slapende Smienten. Een van de deelnemers kruipt door de poort en controleert de voor ons niet zichtbare zijde: geen Smienten binnen hoorafstand.

Nu even het verhaal van vorige zondag. De excursie van een niet onbelangrijke natuurvereniging leidde langs de centrale vijver van het Prinsenveld van Retie. In de nieuwe kijkhut hoorden we de fluitende eenden. De vermeende Smienten waren nergens te bespeuren. Volgens de gids, de enige die een zekere vorm van interesse voor de natuur kon opbrengen, konden die best verscholen zitten in de begroeiing. Nadien op het wandelpad nog steeds herhaald gefluit - niet door de deelnemers, maar door de vogels op de vijver. Aan het sluisje op de Hooibeek trokken we terug naar het water. Na wat zoekwerk konden we vaststellen dat het gefluit uit een groepje baltsende Wilde eenden kwam. De mannetjes hadden nu al lentekriebels. Ik had de indruk dat het geluid werd geproduceerd door de kopbewegingen. Het ging ongeveer zo: de woerd richtte zich op, kwam zo met zijn staart in 't water, kantelde dan naar voor met zijn borst in het water. Parallel waren er kop- en nekbewegingen waarbij beurte- lings de bek naar het water en naar boven werd gericht. Bij deze positie-veranderingen kwamen, al dan niet gewild, de fluitende tonen vrij. Het zou zinvol zijn om deze voor de Wilde eend normale balts, eens nauwkeurig te beschrijven en te publiceren.

Nu terug naar Oelegem. Het scenario van de balts is hetzelfde met dit verschil dat de fluitgeluiden niet te horen zijn terwijl we staan te kijken. De enkele "fluitjes" die we hoorden voor we de vogels konden zien, waren duidelijk dezelfde als die van Retie. Het verschild van het gefluit van de Smient. Dit laatste is veel krachtiger, explosiever, minder fluitend en niet zo gelijkmatig.

Na een pijnlijk bezoek aan de tandarts, vind ik toch net de tijd en de moed om enkele cassettes te beluisteren nog voor het tweede deel van de meeuwentelling aanvangt. Een track van 1' 12" staat mijn stelling. Er staan bijna evenveel "fluitjes" als "kwakjes" op. De begeleidende tekst zegt over de fluittonen: "Copulation calls of male".

Voor de start van de tweede episode van de Wielewaal-activiteit verzamelen we dus rond mijn auto. Met de deuren open en het volume van de cassette-speler op maximum, kan iedereen de

verschillende geluiden beluisteren van de *Anas platyrhynchos*, dus ook de goed weergegeven fluitgeluiden van deze morgen. Op enkele lovenswaardige uitzonderingen na, schijnt ook dit niets te veranderen aan het initieel ongelooft.

Nu wordt het uitkijken naar wat geboekstaafd staat. De Wilde eend moet goed gedocumenteerd zijn, dat zou men toch verwachten. In de boekenlijst van de Wielewaalwinkel staan er bijna zoveel monografieën als er vogels zijn, maar van de Wilde eend niets. De traditionele vogelgidsen en kijkboeken geven ook weinig informatie terzake. Tirions schrijft: "... in paartijd ook kort zacht fluiten jieb". Het eerste boek waar iets bruikbaar in staat, is een dik jagersboek. Als fervente tegenstander van alles wat nog maar naar jacht ruikt, heb je zoiets in huis. De Blokeend, zo wordt de Wilde eend hier genoemd, wordt uitgebreid besproken, ook haar leefgenoten.

Mag ik hier even een zijsprongetje maken en een lans breken voor het gebruik van de naam BLOKEEND. Vroeger thuis en bij vrienden in Kalmthout werd alleen deze naam gebruikt. Ik kom nochtans niet uit een jagersmilieu. "Wilde eend" is de meest onzinnige naam die men kan bedenken voor deze schitterende eend. Hij schept verwarring en slaat nergens op. De Fransen en de Engelsen hebben ook opgescheept gezeten met "Canard Sauvage" en "Wild Duck", maar zij zijn slim genoeg geweest om daar van af te stappen. Hiervoor baseer ik mij op een oud boek "Les Oiseaux de France" dat in Parijs werd uitgegeven in 1934. Een en ander wordt bevestigd in "Petit Atlas des Oiseaux" Paris, 1942 en "Vogels" Yper 1906. De vogelnamen in het Frans en in het Engels zijn nochtans in het algemeen niet beter gekozen dan de onze, integendeel.

In het jagersboek wordt over de balts geschreven: "... daarna begint de woerd opnieuw te draaien, richt zich half op en laat dan meestal een fluittoon horen..."

Een boek waarin ik al meer mijn gading vond, is "De Wereld der Dieren - Vogels". Thomas Gilliard schrijft: "Het mannetje fluit tijdens deze voorstelling en het wijfje antwoordt door te kwaken en door het mannetje met afgewende kop te volgen". Op de volgende pagina: "Op dit schudden volgt een hele reeks bewegingen en handelingen, zo bijvoorbeeld het fluit-grommen, een snelle beweging, waarbij de woerd de snavel loodrecht in het water steekt en zich vervolgens uit het water verheft zonder de houding van de kop te wijzigen. De hals wordt sterk gekromd en in deze houding

laat de woerd een scherp fluitend geluid horen, dat gevolgd wordt door een soort gegrom als de eend de kop optilt en weer op het water terugvalt". Een paragraaf verder: "Op het moment dat de kop hoog en de borst diep wordt gehouden, produceren de woerden een fluittoon".

Hetgeen nu volgt heeft me het meest verwonderd en misschien ook wel het meest plezier gedaan: "Het als fluiten klinkend geluid dat een baltsende woerd wel eens laat horen, wordt niet met het zangstrottenhoofd (syrinx) voortgebracht, maar met de luchtpijp, terwijl de lok- en contactroep wel syrxgeluiden zijn". We weten dat het strottenhoofd bij de vogels zeer laag zit, namelijk daar waar de luchtpijp in twee splitst om de twee longen te bedienen. Hierdoor kunnen ze theoretisch tweestemmige geluiden produceren. Als ze nu ook nog geluiden buiten de syrx maken, zijn we goed op weg voor een titel van een nieuw stripverhaal die zou kunnen luiden als "De Driestemmige Blokfluit-eend". Dat ik zo tevreden ben, komt eigenlijk door het feit dat ik een verband zie tussen deze luchtpijp-geluiden en wat ik hoger al schreef: "... kwamen, al dan niet gewild, de fluitende tonen vrij...". Ik had de indruk dat de fluitjes niet op de gewone wijze werden gemaakt en dit wordt hier bevestigd.

CD's en CD-ROM's leveren weinig informatie terzake. Op Internet vind ik alleen een houten fluitje waarmee de "Mallard" kan worden gelokt. Prijs en afbeelding komen op het scherm, met wat geduld komen er ook kwaakgeluiden uit. Het is een fluitje zonder fluitgeluiden.

In de wereld van vogelgeluiden zijn er nog punten die vatbaar zijn voor verbetering, hierbij denk ik onder andere aan de Pijlstaarten die altijd voor Wintertalingen worden verkocht en de Stormmeeuwen voor Zilvermeeuwen, althans wat de geluiden betreft.

Laten we besluiten met een warme oproep voor meer zorgvuldigheid bij het determineren in het algemeen en bij de vogelgeluiden in het bijzonder.

Walter Van Spaendonck,
Zevenbergen 50, 2500 Lier
E-mail: wvanspae@club.innet.be
Website:

<http://www.club.innet.be/~year1767>

NATUURHISTORISCH

NIEUWS

ALGEMEEN

NATUUR@LISTBOT.COM

Door De Wielewaal werd een listbot opgezet rond natuur met als adres natuur@listbot.com. Een listbot is een soort automatisch e-mail-postkantoor, waarnaar je berichten kan zenden die automatisch worden doorgezonden naar alle abonnees. De listbot is gratis en je schrijft je in door een leeg bericht te sturen naar: natuur-subscribe@listbot.com. Berichten worden wel eerst onderzocht op hun relevantie voor natuur in Vlaanderen. De bedoeling is een forum aan te bieden aan alle geïnteresseerden in natuurhistorisch onderzoek. Je kan er studiedagen aankondigen, publicaties, vragen stellen ("Zijn er dit jaar minder Ooievaars?"), én antwoorden geven. Wie zich inschrijft, krijgt een welkomstberichtje, waarin meer uitleg staat. Alle reeds gestelde vragen en antwoorden worden in een archief bewaard, dat raadpleegbaar is.

Inlichtingen: Jens Verwaerde, tel. 014/47 29 50, E-mail: jens.verwaerde@wielewaal.be

ZOOGDIEREN

HAMSTERS INVENTARISEREN EN BESCHERMEN

Het Hamsterproject in samenwerking met LIKONA en de provincie Limburg was een succes. In alle gemeenten van Haspengouw en Voeren werd intensief gezocht naar hamsterburchten. Dat leverde na de inventarisatie van verleden jaar nog onverwachts veel nieuwe vondsten. Op eigen initiatief werden ook de gekende vindplaatsen in Vlaams-Brabant (Hoegaarden en Bertem) opnieuw bekeken. Daaruit bleek alvast dat er nogal wat "mobiliteit" is bij Hamsters. Intussen heeft De Wielewaal zich kandidaat gesteld voor een vervolgonderzoek uitgeschreven door het Vlaams Gewest. Het is de bedoeling de nu beschikbare verspreidingsgegevens te gebruiken voor de opmaak van een soortbeschermingsplan. Tegelijk wordt verder geïnventariseerd in Vlaams-Brabant en zal een monitoringprogramma worden opgesteld.

Inlichtingen: Famke Valck, E-mail: famke.valck@wielewaal.be.

GEZINSPLANNING VOOR GRIJZE EEKHOORNS

In een vorige Natuurhistorisch Nieuws (Wielewaal nr. 2 – maart 1999) werd melding gemaakt van het oprukken van de Koreaanse grondeekhoorn *Eutamias sibericus* in ons land. In Groot-Brittannië is het de Grijze eekhoorn *Sciurus carolinensis* die de inlandse Rode eekhoorn *Sciurus vulgaris* verdringt. Men heeft daar uitgerekend dat aan het huidige tempo de Rode eekhoorn in Engeland zal zijn uitgestorven in 2010. Op dit ogenblik test de Britse Forestry Commission een pil — "de" pil — uit om de Grijze eekhoorns wat in te tomen. De dieren zullen immuno-contraceptiva toegediend krijgen. Dat zijn producten, die het dier sperma doet afstoten als ware het een lichaamsvreemde stof.

Referentie: www.bbc.co.uk/animalzone

WATER EN BEKEN

Kroontjeskranswier *Chara braunii*
(foto T. Verschraegen)

KROONTJESKRANSWIER TERUGGEVONDEN NA 100 JAAR

In augustus 1999 vond Tom Verschraegen in een viskweekvijver in het Limburgse Zonhoven, een onbekend kranswiertje. Het werd door ons gedetermineerd als Kroontjeskranswier *Chara braunii*, een soort die sinds 1867 niet meer wasesignaleerd in Vlaanderen en België.

Chara braunii is een wat ongewoon kranswiertje. De schors op de stengel ontbreekt, waardoor de plant lijkt op een glanswier (*Nitella*). Het laatste segment van de kransbladen is kort en vormt samen met de steunblaadjes een "kroontje", waaraan de soort zijn naam te danken heeft. De soort komt niet voor in Nederland en niet meer in Groot-Brittannië (éénmaal adventief). De dichtstbijzijnde groeiplaatsen zijn de Brenne in Frankrijk en het Bovenrijn-gebied in

Duitsland. Verder komt Kroontjeskranswier voor in de rijstvelden van de Po-vlakte en de Camargue. Alle bekende Vlaamse herbariumexemplaren werden verzameld in de jaren 1860 in een vijver te Diepenbeek. De nieuwe vindplaats is gelegen in het naburige Zonhoven in een vijver met de prozaïsche naam "de Kuikenskorf". Kroontjeskranswier groeit hier in een dicht tapijt van Gesteeld glaskroos *Elatine hexandra* en Klein glaskroos *Elatine hydropiper*, ook een recent herontdekte zeldzaamheid. Andere begeleidende soorten zijn blaasjeskruid *Utricularia* sp., Doorschijnend glanswier *Nitella translucens*, Breekbaar kranswier *Chara globularis* en Kleine waterranonkel *Ranunculus trichophyllus*. De plas is steeds in gebruik geweest als viskweekvijver en werd onlangs aangekocht door het Vlaams gewest als onderdeel van het natuurreservaat Wijvenheide. Het beheer zal uiteraard afgestemd worden op het behoud van de zeldzame vegetatie. He-las is hiermee nog weinig ervaring, zodat suggesties meer dan ook welkom zijn bij Tom Verschraegen.

Inlichtingen: Tom Verschraegen, Impulsgebied Vijvergebied Midden-Limburg, e-mail: vijvergebied.ml@skynet.be.
Jos Gysels, e-mail: jos.gysels@wielewaal.be

ONGEWERVELDEN

(STEEDS MEER ?) VEENMOLLEN

In het afdelingstijdschriftje van De Wielewaal Klein-Brabant wordt melding gemaakt van een toenemend aantal Veenmollen. Tot voor kort was alleen een plaatselijke en geïsoleerde populatie bekend uit Bornem (Grootheide), met daarnaast een zeer beperkt aantal waarnemingen uit Puurs (1969) en Boom (1973). Dit jaar zijn er plots veel meer meldingen: Bornem (3 plaatsen), Oppuurs (Pandgatheide) en Schelle. Is de Veenmol zoals de Meikever aan een remonte bezig? Het mannetje en vrouwtje op bijgevoegde foto's komen uit een tuin in Oosthoven (Oud-Turnhout), waar Veenmollen nog een plaag blijken te zijn.

Referentie: De Wielewaal, afdeling Klein Brabant, September 1999.

Boven: Mannetje Veenmol *Gryllotalpa gryllotalpa*

(foto: Dirk Gysels)

Onder: Vrouwtje Veenmol *Gryllotalpa gryllotalpa*

(foto: Dirk Gysels)

VOGELS

In de loop van de maanden september tot november start De Wielewaal in Vlaanderen provinciale vogelwerkgroepen op. Hiermee wensen we de wisselwerking tussen vrijwillige veldmedewerkers en de professionelen in Turnhout, het doorstromen van gegevens en de ondersteuning van de veldwerkers extra te stimuleren.

EEN NIEUWE BROEDVOGELATLAS VOOR VLAANDEREN

Het Instituut voor Natuurbehoud heeft het initiatief genomen om een broedvogelatlas op te maken voor Vlaanderen. De Wielewaal werkt hieraan mee, naast Natuurreservaten en LIKONA. Voor de coördinatie werd een stuurgroep opgericht. Het verzamelen van de gegevens zal gebeuren door vrijwillige veldmedewerkers. Voor de praktische organisatie zullen coördinatoren worden aangesteld.

De bedoeling is om te komen tot een gebiedsdekkende verspreidingskaart van alle in Vlaanderen broedende vogelsoorten. 640 zogenaamde atlasblokken (5 op 5 kilometer) moeten grondig geïnventariseerd worden binnen een periode van 3 jaar (2000-2002). In elk atlasblok wordt per soort een schatting gemaakt van het aantal broedende vogels.

Alle voorkomende biotopen moeten daarvoor zo grondig mogelijk worden

onderzocht, met ook speciale aandacht voor de nachtactieve vogels. Daarnaast worden binnen elk atlasblok 8 kilometerhokken meer in detail bekeken. Eén van de eerste taken van de stuurgroep, was het zoeken van de lokale coördinatoren. Voor Antwerpen en Oost-Vlaanderen heeft De Wielewaal reeds een groot aantal coördinatoren voorgesteld.

Inlichtingen: Jens Verwaerde (014/47 29 50, E-mail: jens.verwaerde@wielewaal.be

ZWALUWEN (1)

In het kader van het zwaluwenproject van De Wielewaal, waaraan 100-en vrijwilligers deelnamen, werd in 1996 een raming gemaakt van de populatie Huis-, Boeren- en Oeverzwaluwen in Vlaanderen. Het resultaat was weinig opbeurend. De vereniging heeft zich nu voorgenomen om in 2000 een nieuwe inventarisatieronde te doen op basis van steekproe-

ven. Voor de praktische organisatie zal een beroep gedaan worden op de provinciale vogelwerkgroepen.

Referentie: Windig, J. & Floris, M. (1997). Evolutie van het broedbestand in Vlaanderen van Oeverzwaluw *Riparia riparis*, Huiszwaluw *Dilichon urbica* en Boerenzwaluw *Hirundo rustica*. *Oriolus*, 63:1-32.

ZWALUWEN (2)

Het is verheugend vast te stellen dat de interesse voor zwaluwen zich reeds vertaald heeft in een aantal concrete beschermingsmaatregelen. Drie Limburgse gemeenten, Lummen, Tessenderlo en (weldra) Bilzen, hebben een gemeentelijk subsidiereglement. In Lummen wordt voor het instandhouden van een kolonie een subsidie verleend van 500 F tot 1250 F, te verdubbelen als de kolonie meer dan één jaar aanwezig blijft. Als bovendien een beheersover-

eenkomst wordt afgesloten, waarin bepalingen staan over het (niet) gebruik van insecticiden, laten hangen van verlaten nesten, voldoende invlieggaten voor de vogels en bescherming tegen katten, wordt de premie nogmaals verdubbeld.

De integrale tekst van de reglementen kan worden opgevraagd bij Koen Leysen, tel. 014/47 29 50 of 011/26 54 80. E-mail: koen.leysen@wielewaal.be.

VOGELINVENTARISATIE KALMTHOUTSE HEIDE

Op de Kalmthoutse heide werd tijdens het afgelopen seizoen een broedvogelinventarisatie gehouden. De territoria van alle aanwezige broedvogels werden door vrijwilligers in kaart gebracht. Koen Leysen is momenteel druk doende om de veldschetsen te interpreteren en te verwerken. In een volgende Oriolus zal hierover uitgebreid verslag worden uitgebracht. We kunnen hier alvast verklappen dat de aantallen van bijvoorbeeld Nachtwaluw, Boomleeuwerik en Boompieper hoger waren dan algemeen verwacht.

Inlichtingen: Koen Leysen, (014/47 29 50 of 011/26 54 80. E-mail: koen.leysen@wielewaal.be.

NACHTZWALUWBIOTOPEN GEINVENTARISEERD IN HET GROTE NETE-GEBIED

In het kader van het landinrichtingsproject Grote Netegebied werden in opdracht van de Vlaamse Landmaatschappij (VLM) de actuele en potentiële nachtwaluwbiotopen geïnventariseerd in de omgeving van het Pijnven (Hechtel-Eksel). Hiervoor werd dankbaar gebruik gemaakt van de ervaring van lokale Wielewalers onder leiding van Bert Geuens. Ook leden van Natuurreservaten werkten mee. De informatie dient voor de opmaak van een lokaal soortbeschermingsplan. Het is bekend dat Nachtwaluwen snel reageren op een herstel van hun biotoop.

Inlichtingen: Koen Leysen, tel. 014/47 29 50 of 011/26 54 80. E-mail: koen.leysen@wielewaal.be

PLANTEN EN VEGETATIES

Silhouetten van Drijvende waterweegbree *Luronium natans* (a-e), Kruipende waterweegbree *Baldellia ranunculoides* (f-g) en Grote waterweegbree *Alisma plantago-aquatica* uit Plant Crib 1998.

EEN DETERMINATIEGIDS VOOR MOEILIJKE K(P)PLANTEN

Bij het strepen of inventariseren zijn het steeds weer dezelfde planten(groepen) die voor determinatieproblemen zorgen. De Botanical Society of the British Isles heeft alle actuele kennis over determinatiekenmerken van 325 moeilijke taxonomische groepen (kranswieren, varens en hogere planten) verzameld in Plant Crib 1998. Het is een kritisch werk over kritische soorten. Minder bekende kenmerken komen aan bod en weinig betrouwbare kenmerken worden ook vermeld. Soms wordt zelfs gebruik gemaakt van microscopische kenmerken, zoals voor de determinatie van sterrenkroos (*Callitriche*). Er wordt verder veel aandacht besteed aan hybriden en ondersoorten en aan veel voorkomende adventiefplanten (zoals de Japanse duizendknopen *Fallopia*).

Referentie:

Rich, T. & A. Jermy. *Plant Crib* 1998. Botanical Society of the British Isles; Londen, 1998. 1499 F.

NATUURBEHEER

BRANDEN OF VERBRANDEN ?

Door een recent artikelje in het vegetatiekundig tijdschrift *Stratiotes* is de discussie over branden als beheersmaatregel weer opgelaaaid.

Op het Infanterieschietveld Harskamp in Twente (Nederland) wordt, zoals bijvoorbeeld ook op het schietveld van Brasschaat (zie vorige Wielewaal), de vegetatie preventief afgebrand. Het betreft in hoofdzaak heischrale graslanden, in mindere mate ook droge en natte heideterreinen. Het branden gebeurt om de vijf jaar in maart. Daarnaast wordt de randzone van de schietbanen gemaaid. Hoewel een en ander niet bedoeld is als natuurbeheersmaatregel, is het resultaat wel mooi.

Vooraf de heischrale graslanden blijken te profiteren van het branden. Soorten als Valkruid *Arnica montana*, Boskartelblad *Pedicularis sylvatica*, Vleugeltjesbloem *Polygala serpyllifolia* en Kleine schorzoneer *Scorzonera humilis* breiden uit. Ter vergelijking: de niet "beheerde" gedeelten worden gekenmerkt door een soortenarme vegetatie van Pijpenstrootje *Molinia caerulea* en Bochtige smele *Deschampsia setacea*.

Het branden heeft effect enerzijds op de bodem door de toevoeging van mineralen en anderzijds op de structuur van de vegetatie.

Door het openmaken van de vegetatie komt er letterlijk weer plaats voor andere soorten dan de dominante grassen. Valkruid, samen met Maanvaren *Botrychium lunaria* en Heidezegge *Carex ericetorum*, komt namelijk ook veel voor op vergraven gedeelten.

Op het negatief effect van branden (op de fauna) wordt in het artikel niet ingegaan. Wel wordt opgemerkt dat als branden niet te grootschalig plaatsvindt, sprinkhanen en wellicht nog andere ongewervelden, mee kunnen profiteren van het open maken van de vegetatie.

Referentie: Haveman, R., W. van Dijk & P.A.M. van Winden. Heischrale graslanden op het Infanterieschietkamp Harskamp – branden als natuurbeheersmaatregel. *Stratiotes* 18(1999): 3-9.

Voor u gesprokkeld

SAMENSTELLING: WALTER BELIS

Bronnen: *Organbidexka Col Libre*, 32 '99, *Ornithologische Mitteilungen*, 51 (3) '99, *Birdwatch Ireland: annual report 1998*, *Wings*, 13 '99, *Vogels*, 2 '99, *Zoo*, 64 (4) '99, *Der Falke* 46 (4)(5) '99, *Branta*, 2 '97, *Alauda*, 67 (1) '99, *Regulus*, 1 '99, *Acta Zoologica Lituanica*, *Ornithologia*, 8 '98, *Seevogel*, 20 (1) '99, *Dutch Birding*, 21 (2) '99, *Vogels*, 3 '99, *Limosa*, 72 (1) '99, *Ciconia*, 22 (3) '98, *Limburgse Vogels*, 10 (1) '99, *Nieuws van het Zwin*, 21 juni en 4 augustus '99, *Aves Contact*, 35 (4) '99, *Mergus*, 13 (1) '99, *Mens en Vogel*, 37 (2) '99, *L'Oiseau Magazine*, 55 '99, *Ornithos*, 6 (2) '99, telefonische mededeling van Guy Robbrecht, *Egretta*, 41 (2) '98, *Aquila*, 103-104 '98, *Milvus news*, 30 '99, *La lettre du Héron*, mei-juni '99, *De Kieft*, 23 (2) '99.

* Ongeveer 85% van de Rode vrouwen die een trekbeweging maken in Europa, passeren de Pyreneeën via de smalle doorgang van Baskenland (Lindux, Lizarieta en Organbidexka). Sinds 1990 stelt men een daling vast met 40% wat erop wijst dat veel exemplaren overwinteren in hun broedgebied. (*Organbidexka Col Libre*, 32 '99)

* Het Waterhoen gaat sterk achteruit in Duitsland. In Thüringen, Sachsen en Baden-Württemberg is het aantal met 50% gedaald. In andere deelstaten bedraagt dit 20%. Van de zeven inheemse rallensoorten zijn er vijf - buiten Waterhoen en Meerkoet - in gevaar of met uitsterven bedreigd. (*Ornithologische Mitteilungen*, 51 (3) '99)

* In 1998 werden op het Ierse Lady's Island 80 nesten van Dougalls stern geteld. In tegenstelling tot 1997 nestelden de meeste paren (64%) in nestkasten. Het broedsucces bedroeg 82% en 101 jongen - waarvan er nadien enkele ten prooi vielen aan ratten - werden geringsd. (*Birdwatch Ireland: annual report 1998*)

* Ook de Dwergstern deed het vrij goed in Ierland. In 1998 werden uit 61 broedpogingen 34 jongen geboren, waarvan er 27 uitvlogen. Na verstoring door mens en dier had de kolonie zich in twee opgesplitst. In Kilcoole - waar de kolonie de vorige jaren nestelde - werden 35 nesten geteld, in Newcastle 26. Deze laatste kolonie bracht geen vlieg-

klare jongen voort. (*Birdwatch Ireland: annual report 1998*)

* Ook al roven Kokmeeuwen de eieren en jongen van Grote sterns, toch vormen zij geen bedreiging voor deze laatste soort. Het zijn vooral de nesten van eerstejaars die geroofd worden en bij deze is het broedsucces erg gering. Anderzijds beschermen Kokmeeuwen de sterns tegen roofvogels. (*Vogels*, 2 '99)

* BirdWatch Ireland wil met een originele promotie van nestkasten (100 kg nootjes per verkochte nestkast) de diversiteit van het eiland opvoeren. Ierland telt slechts 67% van de soorten die op het vasteland voorkomen. (*Wings*, 13 '99)

* De roofvogels van de Antwerpse Zoo zijn tamelijk dik en voor hun conditie en voortplantingsvermogen is dit niet optimaal. Om deze reden werd een extra vastendag ingevoerd. (*Zoo*, 64 (4) '99)

* Het Dierenpark Planckendael verzorgt sinds dit jaar het Europees kweekprogramma voor de Monniksgier. De kweekresultaten binnen de Europese dierenparken zijn erg laag: jaarlijks worden slechts een vijftal jongen grootgebracht. Heel wat eieren blijken onbevruucht te zijn en bij de succesvolle paren gaat een belangrijk deel van de eieren verloren door eibrek in het nest. (*Zoo*, 64 (4) '99)

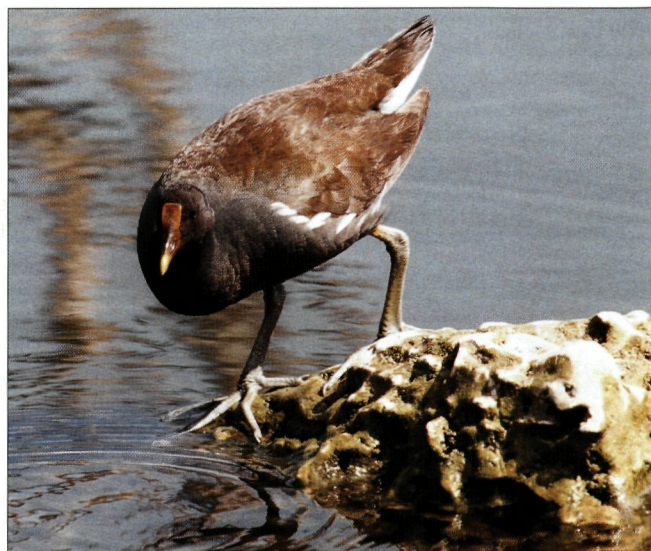
* Ongeveer 80% van de wereldbevolking van Roodhalsgans overwintert in

Bulgarije, hoofdzakelijk aan de meren Shabla en Dou-rankoulak. In 1997 werden 67 795 exemplaren geteld en de tendens gaat nog steeds in stijgende lijn. (*Branta*, 2 '97 en *Der Falke*, 46 (4) '99)

* Tussen 1959 en 1996 hebben Kleine torenvalken in de Crau (F) opeenvolgend gebruik gemaakt van drie soorten nestgelegenheid: boomgaten, holtes in schapenstallen en steenhopen. De Kleine torenvalken werden door Kauwen verdreven uit de schapenstal en zochten hun toevlucht tot de steenhopen. Wil men de Kleine torenvalk een kans gunnen dan moet nieuwe nestgelegenheid, ontoegankelijk voor Kauwen en buiten bereik van predatoren, voorzien worden vooraleer de Kauwen ook interesse krijgen in de steenhopen. (*Alauda*, 67 (1) '99)

* Op 28 juli 1997 werd in Echternach het kadaver aangetroffen van een Boomklever die op 28 januari van hetzelfde jaar in Beek (NL), 133 km noordelijker, werd geringsd. Opmerkelijk was dat dit exemplaar zich in de zomerperiode reeds veel zuidelijker bevond dan de vorige winter. (*Regulus*, 1 '99)

* Wilde eenden die in Letland geringsd werden, treffen we tijdens de seizoenstrek en overwintering hoofdzakelijk aan in Polen, Denemarken, Duitsland, Nederland en het noorden van Frankrijk. Letse Slobeenden vinden we terug in het noorden van Duitsland, Denemarken, Nederland, Frankrijk, de Britse Eilanden en Spanje; Zomertaling in Oekraïne, Polen en Italië; Tafel-eenden in Polen, het noorden van Duitsland, Denemarken, Nederland,

Waterhoen

(Foto: J. Verbanck)

Frankrijk en de Britse Eilanden en Kuifeenden in Zweden, Polen, Duitsland, Denemarken, Nederland, België en Frankrijk. (*Acta Zoologica Lituanica, Ornithologia*, 8 '98)

* Het broedsucces van Grauwe ganzen die in Nederland overwinteren ligt beduidend hoger dan dit van soortgenoten die de winter doorbrengen in Zuid-Spanje. Hier hebben verstoring door de jacht en een lagere kwaliteit van de leefomgeving een negatieve invloed. Jonge ganzen die in optimale omstandigheden overwinterd hebben, komen een jaar vroeger tot broeden. (*Acta Zoologica Lituanica, Ornithologia*, 8 '98)

* Na een dieptepunt in de jaren twintig, schommelt het broedbestand van Kluut aan de Duitse Noordzeekust tussen 5200 en 7000 paren. (*Seevögel*, 20 (1) '99)

* Nederland en een deel van Europa kende in 1997-1998 een invasie van Witbandkruisbekken, die geografisch beperkt bleef tot een smalle strook van Denemarken (recordaantal) en de Duitse Bocht tot en met Nederland. Een paar solitaire kwamen in Groot-Brittannië, Oostenrijk, Duitsland, Hongarije en Letland terecht. België en Frankrijk deelden niet in de pret. Zulke invasies kennen een cyclus (van ongeveer zeven jaar) die verbonden is met dezelfde tijdsduur in de ontwikkeling van kegels van lorken (de voornaamste voedselbron). Voedseltekort drijft de vogels in westelijke en zuidelijke richting. (*Dutch Birding*, 21 (2) '99)

* Een Britse computeranalyse van ringgegevens maakt duidelijk dat sommige vogels ouder worden dan werd gedacht. Over het algemeen worden grote vogels ouder dan kleinere. Toch opmerkelijk waren een Gaai van 16 jaar oud, een Ekster die 21 jaar werd, een Kraai van 20 jaar en een Koolmees van 14. (*Vogels*, 3 '99)

* De achteruitgang van het aantal broedparen Blauwe kiekendief, de legselgrootte

Kluut

(Foto: A.C. Zwaga)

en het broedsucces op Schiermonnikoog lijken samen te hangen met de veruiging als gevolg van vegetatiesuccessie en de opkomst van Bruine kiekendief. Diverse hydrologische en beheersmaatregelen (o.a. begrazing door Konijnen) zullen het oorspronkelijk duinlandschap herstellen en de Grauwe kiekendief ten goede komen. (*Limosa*, 72 (1) '99)

* In de Franse Elzas werden in 1996 nog 100 à 150 koppels Kuifleeuwerik geteld. Hiervan verbleef 53% in stedelijk milieu en 47% op het platteland. (*Ciconia*, 22 (3) '98)

* In 1998 telde de Elzas 6500 à 8000 koppels Grauwe klauwier. De soort is goed vertegenwoordigd in de valleien van de Vogezen en in gebieden met weilanden, veeteelt en hagen. Het aantal ligt beduidend lager in gebieden met intensieve landbouw. (*Ciconia*, 22 (3) '98)

* Velduilen behoren in Nederland tot de zeldzame vogels. Op de Waddeneilanden zijn nog slechts 50 broedparen en in Limburg is de soort sinds de jaren '80 geen broedvogel meer. De strenge winter van 1996-1997 dreef de Velduilen naar het zuiden en leverde toch 8 exemplaren op in Nederlands Limburg, waarvan

6 in de Maasvallei. (*Limburgse Vogels*, 10 (1) '99)

* Na een dieptepunt in 1991 (6500 paren) bereikt de Oeverwalwulpopulatie in Nederland weer het niveau van begin jaren zestig: 20 000 paren. Na het topjaar 1996 neemt de soort weer af. Vooral de Grensmaas in Limburg kent een geweldige groei. Niet toevallig vielen gunstige weersomstandigheden in de overwinteringsgebieden (westelijke Sahel) samen met hoge waterstanden in de Maas. Hierdoor kalven de oevers af en worden nieuwe steile wanden gevormd. (*Limburgse Vogels*, 10 (1) '99)

* De koude en vooral vochtige weersomstandigheden hadden in het Zwin een zeer slecht broedseizoen tot gevolg, vooral voor de steltlopers. Anderzijds werd een eerste broedgeval van Grote stern genoteerd. (*Nieuws van het Zwin*, 21 juni '99)

* De Slechtvalk heeft, dankzij de inspanning van het Fonds voor Instandhouding van Roofvogels (FIR) een opmerkelijke comeback gemaakt in ons land. In 1999 werden in België 8 geslaagde broedgevallen van Slechtvalk geteld: 4 in Vlaanderen en 4 in Wallonië. Aan beide zijden van de taalgrens vlogen 13 jongen uit. Dit betekent 3,25 jongen per nest, een Europees re-

cord. In 1998 telde men in Wallonië 4 succesvolle broedgevallen, in Vlaanderen slechts 1. (*Telefonische mededeling van Guy Robbrecht*, zie ook *Aves Contact*, 35 (4) '99 en *Mens en Vogel*, 37 (2) '99)

* Van 30 juli tot 2 augustus waren er in het Zwin 31 Lepelaars aanwezig. In augustus werden ook een Veldzanger en een Slechtvalk waargenomen. (*Nieuws van het Zwin*, 4 augustus '99)

* De Zilvermeeuw lijkt, net zoals in onze buurlanden, op weg een stadsvogel te worden. In 1998 werden in Oostende 33 paren van dakbroedende Zilvermeeuwen geteld, met 60 vliegvlugge juvenielen. (*Mergus*, 13 (1) '99)

* Tijdens de periode 1994-1996 broedde zowat de helft van de Dwergsternpopulatie van het Nederlands-Belgisch Deltagebied in de Zeebrugse voorhaven. Het mislukken van het broedseizoen 1993 wordt toegeschreven aan de slechte weersomstandigheden. De toekomst van de soort in Zeebrugge is onzeker, gezien haar huidige broedterreinen een bestemming als haven- en industriegebied hebben gekregen. (*Mergus*, 13 (1) '99)

* De Kerkuil deed het in Vlaanderen met 247 broed-

Visdief

(foto: A.C. Zwaga)

gevallen behoorlijk in 1998. In geen enkele provincie kwam de volledige populatie tot broeden en 8 broedgevallen mislukten. De helft van de broedkoppels werd nog op kerktorens aangetroffen en het nestgemiddelde bedroeg 3,3 pulli. (*Mens en Vogel*, 37 (2) '99)

* De IXde kamer van de Raad van State heeft "het ministerieel besluit van 10 september 1998 tot regeling van de bevoorrading van de vinkeniers en tot stimulering van de vinkenweek voor de periode 1998-2002 in het Vlaams Gewest" van 10 september 1998 vernietigd. Deze beslissing, genomen mede onder druk van de KBVBV, werd ook in Frankrijk toegejuicht. (*Mens en Vogel*, 37 (2) '99 en *L'Oiseau Magazine*, 55 '99)

* In het Franse departement Doubs wordt al jarenlang op willekeurige wijze bromadiolone gebruikt ter verdelgung van woel- en veldmuizen. In 1998 werden o.a. 134 Buizerds, 3 Torenavalken, 1 Oehoe, 1 Bosuil, 3 Raven, 1 Blauwe reiger en talrijke zoogdieren er het slachtoffer van. De jagers, die tot voor kort de centralisatie en de veterinaire analyse van de kadavers financierden, draaiden op 1 januari 1999 de geldkraan dicht. (*L'Oiseau Magazine*, 55 '99)

* De waarneming van een Reuzenzwartkopmeeuw op 3 november 1997, nabij het

Corsicaanse Ajaccio, werd gehomologeerd. Het gaat hier om de eerste waarneming van deze soort in Frankrijk. Men vermoedt dat de soort wel vaker zal opgemerkt worden in de nabije toekomst. (*Ornithos*, 6 (2) '99)

* Op 30 en 31 december 1998 werd in de haven van het Bretonse Douarnenez een Visdief in zomerkleed waargenomen. In 1996-1997 werden slechts twee Visdieven waargenomen in Frankrijk. Het ging om eerstejaars of volwassen vogels in winterkleed. Het exemplaar dat in Douarnenez werd geobserveerd had reeds een gedeeltelijke rui ondergaan. (*Ornithos*, 6 (2) '99)

* In 1998 werden in een rietgordel van de Neusiedler

See (Oostenrijk), te midden van een gemengde kolonie van Grote zilverreiger, Blauwe reiger, Lepelaar en Kwak, 4 à 5 broedparen van Kleine zilverreiger aangetroffen. Tenminste 2 paren kwamen tot succesvol broeden. Eerdere broedgevallen zijn mogelijk maar werden nooit met zekerheid aangetoond. (*Egretta*, 41 (2) '98)

* Van 1995 tot 1998 werd in het Bondsland Wenen een onderzoek verricht naar het Woudaapje. In deze periode werden 38 tot 60 broedterritoria geteld, op 33 tot 37 verschillende plaatsen. Dit betekent dat 60 tot 67 % van de 55 potentieel geschikte wateren bezocht werden door de soort. (*Egretta*, 41 (2) '98)

* Uit een onderzoek naar Baardman, uitgevoerd op 506 in netten gevangen exemplaren aan visvijvers in het zuiden van Hongarije, in de periode 1983-1995, bleek dat 76 % van de populatie trouw bleef aan het broedgebied. (*Aquila*, 103-104 '98)

* De broedpopulatie van Oeverloper wordt aan de Bodrog (rivier in het noordoosten van Hongarije) op 30 à 35 paren geschat en 75 à 80 paren aan de Hernád. Terwijl Kleine plevier totaal afwezig was aan de Bodrog, werden aan de Hernád naar schatting 90 à 100 paren geteld. Beide soorten waren talrijk aanwezig op plaatsen waar de rivieroever van de Hernád varieerden van begrinde eilandjes tot dichte

oeverbossen. (*Aquila*, 103-104 '98)

* Groot-Brittannië en Ierland hebben een kwalijke reputatie als het op roofvogelvervolgning aankomt. Volgens een recent verslag (*Birds of prey persecution in Europe*) gaan in bepaalde delen van Schotland drierde van alle roofvogelkuikens verloren door menselijke activiteiten. De illegale vervolging van een aantal soorten is zelfs een groter gevaar dan biotoopgebrek. (*Milvus news*, 30 '99)

* In Nederland werd in 1997 het hoogste aantal vergiftigingsgevallen van roofvogels geteld. De meeste vogels werden het slachtoffer van uitgelegd aas. Acht roofvogels, verdeeld over drie soorten, werden afgeschoten. Vooral in Friesland blijft nestverstoring en uithalen van eieren een groot probleem. (*Milvus news*, 30 '99)

* Voortaan zijn Kleine rietgans, Dwerggans, Morinplevier, Strandplevier, Bontbekplevier, Kleine plevier, Steenloper, Witgat, Bosruiter, Poelsnip, Staartmees, Ortolaan, Rietgors, Sneeuwgorst en IJsgors bij wet beschermd in Frankrijk. Anderzijds worden 14 soorten en ondersoorten als kleinwild beschouwd. Deze vogels, gaande van Wilde eend, over Sneeuwhoen tot Houtduif, mogen in vangenschap gehouden worden en verhandeld. (*La lettre du Héron*, mei-juni '99)

* De Oeverzwaluwen hebben de kunstwand in het recreatiegebied Het Twiske (Zaanstreek) erg op prijs gesteld. De vogels waren bijna drie weken eerder aanwezig dan in 1998 en meer dan een maand vroeger dan in 1997. (*De Kieft*, 23 (2) '99)

* In de Zaanstreek is de Nijlgans aan een opmars bezig. In totaal werden 46 paren genoteerd, al dan niet broedend. Het werkelijke aantal kan net iets hoger liggen omdat niet overal werd geïnventariseerd. (*De Kieft*, 23 (2) '99)

Strandplevier

(Foto: A.C. Zwaga)

De Wielewaal in de Wetstraat

MINISTERS OP BEZOEK IN HET WIELEWAALRESERVAAT DE LUYSEN

Op de plechtige opening van het Wielewaalreservaat De Luysen te Bree op 4 september waren twee kersverse ministers present. Jaak Gabriëls, minister van landbouw in de federale regering en burgemeester van de stad Bree is steeds nauw betrokken geweest bij het project van De Luysen. Voor groene minister van leefmilieu en landbouw, Vera Dua, was het een eerste officiële kennismaking met de natuurvereniging. Er is van de gelegenheid gebruik gemaakt om een eerste keer met de minister van gedachten te wisselen over koetjes en kalfjes, over bossen en bomen en over de toekomst van de natuur in Vlaanderen. We hebben de minister een brief overgemaakt met wat volgens De Wielewaal de grote uitdagingen zijn waarvoor deze regering staat: de realisatie van het Vlaams ecologisch netwerk, het integraal waterbeheer, de samenwerking en taakverdeling tussen overheid en private verenigingen, de organisatie van het natuur- en milieuoverleg, versterking van de sensibilisatie en natuur- en milieueducatie. De verwachtingen zijn hooggespannen en we hebben er alle vertrouwen in.

TWEDE BELEIDSMEDEWERKER VOOR DE WIELEWAAL

Als gewestelijke natuurvereniging is De Wielewaal aanwezig in een groot aantal adviesorganen. De belangrijkste is ongetwijfeld de gewestelijke MINA-raad. Dat is overigens de enige adviesraad waarvoor het werk naar behoren vergoed wordt. Sommige andere raden en commissies komen niet eens tussen in de verplaatsingskosten. Naast de algemene vergadering en werkgroepen van de MINA-raad, is De Wielewaal nog actief in de Federale Raad voor Duurzame Ontwikkeling (bureau, algemene vergadering en werkgroepen), de Stuurgroep Vlaamse Mestproblematiek, het Forum natuur en landbouw en weldra hopelijk ook de Vlaamse Commissie voor Ruimtelijke Ordening. Er worden ook betaalde krachten afgevaardigd naar sommige provinciale en lokale organen, zoals provinciale MINA-raden, Provinciale Commissies voor Ruimtelijke Ordening, Natuurinrichtingcomités, Bekkencomités, commissies van ruilverkavelingen en landinrichtingsprojecten. Daarnaast zijn er nog ad hoc vergaderingen, zoals met de diensten van ruimtelijke ordening of openbare werken.

Aan Bond Beter Leefmilieu werd nu voorgesteld om voor de volgende periode een bijkomende MINA-zetel te laten invullen door de Wielewaal. Hiermee zou de verhouding tussen milieu en natuur komen op elk 6 zetels. De Wielewaal wil er zich bovendien toe engageren om de tweede beleidsmedewerker onder meer in te zetten voor educatie en sensibilisatie. De NME-verenigingen zijn namelijk niet direct vertegenwoordigd in de MINA-raad. Zeker voor ledenverenigingen als De Wielewaal en Natuurreservaten (4 zetels) is het belangrijk om te investeren in communicatie, informatiedoorstroming en debatcultuur. Voor het verbreden van het draagvlak voor natuur en milieu, is het belangrijk om de mensen meer te betrekken bij het beleid. Daarnaast zal in de toekomst ongetwijfeld ook nog meer energie moeten gestoken worden in het debat met andere groepen, van boeren over jagers tot lokale bestuurders en gewone burgers.

BOS IS OOK NATUUR

In 1990 kreeg Vlaanderen een nieuwe boswetgeving. In het Bosdecreet wordt sterk de nadruk gelegd op het versterken van de verschillende functies van het bos. Economische, sociale en ecologische functie moeten gelijktijdig en gezamenlijk kunnen worden vervuld. Voor natuur is uiteraard vooral de ecologische functie van belang. Bos is immers ook natuur! In het Natuurdecreet van 1997 waren reeds een aantal wijzigingsbepalingen opgenomen om het nieuwe natuurbeheer op het bestaande bosheer af te stemmen. Recent werd het Bosdecreet in zijn geheel geëvalueerd en gewijzigd. De wijzigingen werden gepubliceerd in het Belgisch staatsblad van 23 juni 1999. Hierna volgt een overzicht van een aantal nieuwigheden die voor het natuurbehoud van belang zijn.

Autochtoon of inheems ? (art. 4)

In het gewijzigde Bosdecreet is een definitie opgenomen van autochtone en van inheemse boom- en struiksoorten. "Autochtone" bomen behoren tot de inheemse flora en hebben zich spontaan gevestigd sinds de laatste ijstijd (of werden aangeplant met strikt lokaal plantmateriaal). "Inheems" verwijst naar de streek of regio waar de boom of struik van nature voorkomt. De inhoud van de termen is onder meer van belang voor het behoud en herstel van de kleine en lijnvormige landschapselementen en de concrete invulling van de code van goede natuurpraktijk.

Parken (art. 4bis)

Er is een nieuw artikel ingevoegd over parken. De mogelijkheid wordt geschapen om in parken een beheer te voeren dat afwijkt van het traditionele bosbeheer. Hopelijk wordt hiervan gebruik gemaakt om aandacht te hebben voor de specifieke natuurwaarden van parken. Openbare besturen kunnen onder meer subsidies krijgen voor de aankoop en beheer van parken gelegen in groen- en woongebieden van het gewestplan.

Ecologisch verantwoorde bosuitbreiding (art. 6 en 6bis)

Binnen het kader van een lange-termijnplan worden uitvoeringsplannen opgemaakt voor bosuitbreiding. Die houden rekening met de natuur en worden voor advies voorgelegd aan de Minaraad en de Vlaamse Hoge Raad voor Natuurbehoud. Het gewest zal de bebossingsprojecten van provincies en gemeenten ondersteunen.

Bosbeleid afstemmen op natuurbeleid en ruimtelijk beleid (art. 7)

Artikel 7 dat handelde over bosgroeperingen werd vervangen door een bepaling dat de regering de uitvoering van het bosdecreet moet afstemmen op het (gebiedsgericht) natuurbeleid. Met andere woorden: voor de bossen in het Vlaams Ecologisch Netwerk gelden niet noodzakelijk dezelfde criteria als daarbuiten.

Algemene toegankelijkheid (art. 10)

Alle openbare én privé-bossen zijn voortaan op de boswegen vrij toegankelijk voor wandelaars. Boswegen kunnen enkel afgesloten worden na toestemming van Bosbeheer en moeten worden aangegeven met officiële borden.

De ecologische functie uitgebreid (art. 18 en volgende)

natuurlijke en gezonde warmte

Warmte : 1 tot 3 uur branden in deze houtkachel uit natuurlijke speksteen, volstaan voor het opslaan van 12 tot 24 uur warmte. U stookt dus alleen wanneer U tijd hebt om van het vlammspel te genieten. De zachte stralingswarmte die tot ver in de ruimte rijkt schept een aangenaam binnenklimaat.

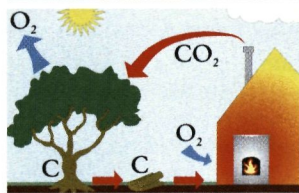
Gezondheid : De speksteenwarmte versterkt uw vitaliteit en uw natuurlijke weerstand. De bloeddorstroming verbetert en de bloeddruk normaliseert. De stabiele luchtvochtigheid en de geringe stofbewegingen bieden verlichting aan veel mensen met chronische ademhalingsproblemen. Kindvriendelijk.

Keuze : Meer dan 40 moduleerbare basismodellen, alsook de creatie van individuele modellen. Ze kunnen met uw zandstraaltekeningen of foto's worden versierd en zelfs als centrale verwarmingskachel dienen. Een bakoven voor een smakelijke en gezonde keuken kan ook. DIN, ISO 9001 en bouwbiologisch gekeurd, van in de steengroeve tot bij u thuis.

Ecologie : De verbranding van hout uit duurzame bosbouw draagt niet bij tot het broeikaseffect. Met een rendement van meer dan 90 % en een nagenoeg volledige verbranding, hebt u bovendien veel minder brandhout nodig. TULIKIVI overtroeft met gemak de strengste milieunormen ter wereld.

Model met bakoven

DUTRY&Co

Stuur deze antwoordbon aan :

TULIKIVI BELGIUM, Michel Dutry,
Vichestraat 147, B-8540 Deerlijk,
tel: 056/ 77 60 90, fax: 056/ 77 42 94
www.dutry.com

TULIKIVI
de wereld van speksteen

TULIKIVI speksteenkachels

Graag de brochure (48 p.) alsook het adres van mijn regionale TULIKIVI vakhandelaar	WIE 11-9
Naam :	
Straat, nr.:	
Postcode, gemeente :	
Tel.: van tot uur	

De bepalingen over de ecologische functie van de bossen werd uitgebreid en concreter ingevuld (art. 18). Er is onder meer sprake van het bevorderen van spontane processen, het bevorderen van een gevarieerde bosstructuur, het behoud van een natuurlijke waterhuishouding en het tegen gaan van nadelige externe beïnvloeding. Bij het beheer van openbare bossen dient altijd rekening gehouden te worden met de ecologische functie (art. 19). De regering kan verder subsidies verlenen voor natuurgerichte maatregelen (art. 19bis).

Bosreservaten (art. 22)

Bosreservaten worden voortaan gekozen in functie van hun ecologische waarde en niet alleen omwille van de wetenschappelijke functie.

Criteria voor duurzaam bosbeheer (art. 41)

Op vraag van het Vlaams parlement en in navolging van internationale initiatieven werden een reeks criteria voor duurzaam bosbeheer opgesteld. Het Bosdecreet geeft de regering de mogelijkheid om deze effectief in te voeren.

Bosgroeperingen vervangen door bosgroepen (art. 41bis)

De samenwerkingsverbanden tussen eigenaars en beheerders van bossen (en de overheid) krijgen een nieuwe vorm. De bosgroeperingen houden op te bestaan en worden vervangen door bosgroepen.

Taken van het Bosbeheer (art. 45)

De taken tussen afdeling Bos en Groen en afdeling Natuur werden nog eens duidelijk afgebakend. Hopelijk komt dit de samenwerking op het terrein ten goede.

Herstelmaatregelen (art. 81)

Kappingen om sanitaire of veiligheidsredenen moeten gemeld en gemotiveerd worden en gevolgd door een voorstel van herstelmaatregelen, herbebossing of compensatie.

Begrazing (art. 97)

Het is voortaan uitdrukkelijk verboden om in bossen dieren te houden binnen omheiningen. Deze maatregel is niet gericht tegen begrazing als beheersmaatregel (hiervoor kan steeds een machtiging verleend worden), maar tegen de rage van "hertenfarms".

INFORONDE: ACTUEEL NATUUR- EN MILIEUBELEID

In november en december organiseert De Wielewaal, in samenwerking met Natuur- en Milieu-Educatie De Wielewaal in de 5 provincies een info-avond over actueel natuur- en milieubeleid. Het is de bedoeling om een inventaris op te maken, twee jaar na het van kracht worden van het natuurdecreet en één regering verder. Wat zijn de nieuwe evoluties in het beleid, welke nieuwe decreten (o.a. het Bosdecreet) en nieuwe besluiten zijn van belang voor natuur en milieu ? De infoavonden kaderen in een programma rond burgerschapsvorming. Dat betekent dat we ook oog hebben voor inspraak voor de burger. Deze infoavonden zijn zeker nuttig voor leden van de lokale miniraden en de (toekomstige) gemeentelijke commissies voor ruimtelijke ordeningen. De infoavonden gaan door op 17/11 (Oost-Vlaanderen), 24/11 (Limburg), 1/12 (Antwerpen, Turnhout, Wielewaalhuis), 8/12 (West-Vlaanderen) en 15/12 (Vlaams-Brabant).

Aanvang 20.00u; einde omstreeks 22.30u. De toegang is gratis (evenals een exemplaar van de Groene Peper nr. 3).

activiteitenkalender

* Activiteiten aangeduid met een sterretje staan onder begeleiding van cursusleiders van Natuur- en milieu-educatie De Wielewaal.

NOVEMBER

5

***Turnhout.** Natuureducatieve diavoordracht over de natuur van India –b- 20 u 't Steentje, Grote Markt 44, Turnhout –l- Mark Van Mierlo en Frank Van Gorp –e- 22u30.

6

***Antwerpen-Zuid.** Guido Gezelle-avond: Natuureducatieve diavoordracht –b- 20 u op de hooizolder van Hoeve Dieseghem, Wouter Volcaertstraat 44, Morsel –info- Tuur Wuyts 03/449 99 11 –e- 22u30 –m- inkom 100 F/persoon of 200 F/gezin.

***Gent.** Winteravond: Natuureducatieve diavoordracht –b- 20 u dienstencentrum, Braemkasteelstraat 41, Gentbrugge –l- Eric Van Ren-terghem 09/230 82 68 –e- 22u30.

***Netevallei.** Diavoordracht "Vogels op en om het water" –b- 20 u Wielewaallokaal, Oude Jongensschool 81, Hallaar –info- François Van den Bosch 015/24 03 18 –e- 22 u.

***'s Heerenbosch.** "Kunst voor natuur" kunstwerken van Greet Rochtus –b- 14 u Galerij Salix, Vlassenbroek 186 A, Dendermonde –l- Pol Meert 052/41 18 85 –e- 17 u –info- ten voordele van aankoop natuurgebied.

Waregem. Beheerswerken op de oude spoorwegberm en/of Weymeersch –b- 9 u oude spoorwegberm, via het Koestraatje, Zulte –l- P. Depodt 056/61 04 55 en F. T'Jollyn 056/68 75 80 –e- 11u45 –m- werkhandschoenen, stevig schoeisel en aangepaste kledij, drank wordt voorzien.

Zuid-Limburg. Beheerswerken in de Kevie –b- 9 u Natuur Educatief Centrum De Kevie, Oude Blaarstraat 7, Tongeren –l- Roger Nijssen 012/23 53 60 –e- 18 u.

7

***Antwerpen-Centrum.** Natuureducatieve dagtocht naar de Kreekraksluizen en het Markiezaat –b- 9 u kruispunt Driehoek en Kapelsesteenweg, Putte (Kapellen) –l- Louis Vergaelen –e- 17 u –m- laarzen, verrekijker, telescoop en picknick met drank.

***Bree.** Natuureducatieve wandeling in De Luysen –b- 13u50 kerk van Beek of 14 u P. ingang De Luysen –l- Jack Faassen –e- 17 u.

***Brugge.** Natuureducatieve wandeling in de Achterhaven van Brugge –b- 13u30 P. voorkant station van Brugge of 14 u café De Overzet, Onze-Lieve-Vrouweader 10, Dudzele (Brugge) –l- Guido Orbie 050/39 60 92 –e- 18 u –m- verrekijker, telescoop en vogelgids.

***Brussel.** Natuureducatieve najaarswandeling te Wezembeek-Oppem –b- 8u45 Gemeenschapscentrum De Kam, Beekstraat 172, Wezembeek-Oppem –l- Stefaan Beke 02/771 74 68 –e- 12u30 –m- gidsen, verrekijker en stevig schoeisel.

Denderland. Natuureducatieve wandeling in het Osbroek (Thema : Relatie geschiedenis-ecologie van het Osbroek) –b- 10 u infobord Osbroek, Burg. Blanckaertdreef, Aalst –l- Magda De Wolf –e- 12 u –info- Herman Derder 053/80 01 10.

***Groot-Haaltert.** Bodemonderzoek in de Molenbeek –b- 10 u Gote-gemmolen, Gotegemstraat, op grens Erpe-Mere en Haaltert –l- Axel Neuckermans 054/32 45 29 –e- 12 u.

***Klein-Brabant.** Natuureducatieve wandeling naar Saeftinge (op de dijk) met een bezoek aan het onthaalcentrum in Emmahaven –b- 13u30 station van Bornem –l- Paul Segers 03/899 13 90 –e- 17 u –m- laarzen, verrekijker en ev. telescoop.

***Meetjesland.** Natuureducatieve wandeling in het Drongengoedbos –b- 9 u kruispunt Westvoordestraat en Drongengoedweg, Knesselare –l- Eric Blondia 09/374 49 47 –e- 12 u.

***Noorderkempen.** Natuureducatieve vogeltocht naar de Oostvaardersplassen (NL) –b- 7 u O.L.Vrouwkerk, Nieuwstraat, Essen-Centrum –l- Frans Broos 03/667 43 52 –e- 17 u –m- telescoop, verrekijker en picknick met drank voor de ganse dag.

***Noord-Limburg.** Natuureducatieve voormiddagwandeling in de Wateringen –b- 10 u Fam. Wijnen, Bredase Dijk 59, Bergeyk, ten noorden van blok 6 –l- Albert Van Otten –e- 12u15.

***Noord-Limburg.** Natuureducatieve namiddagwandeling in de Vloeiweiden –b- 14 u Wateringhuis, einde Koloniestraat, Lommel-Kolonie –l- Henry Cuyvers –e- 16u30.

***'s Heerenbosch.** "Kunst voor natuur" kunstwerken van Greet Rochtus –b- 14 u Galerij Salix, Vlassenbroek 186 A, Dendermonde –l- Pol Meert 052/41 18 85 –e- 18 u –info- ten voordele van aankoop natuurgebied.

***Westland.** Natuureducatieve watervogelwandeling in de Verdrongen Weide –b- 9u30 Vijverhuis, Vijverdreef 2, Zillebeke –l- Rudy Claeys 057/20 24 54 –e- 12 u –m- laarzen, verrekijker, telescoop en warme kledij.

***Zuid-Limburg.** Natuureducatieve wandeling in de Kevie –b- 14 u Natuur Educatief Centrum De Kevie, Oude Blaarstraat 7, Tongeren –l- Roger Nijssen 012/23 53 60 –e- 17 u.

8

***Dubbelloof-Westerlo.** Natuureducatieve wandeling in Meerhout –b- 9u30 Gildenhuis, Beerstraat 54, Meerhout –l- Oscar Toelen 014/23 43 37 –e- 12 u.

10

***Scheldevallei.** Natuureducatieve vogelwerkgroepavond –b- 20 u Stedelijk Centrum, Heurnestraat, tegenover de Maalderijstraat, Heurne –l- Norbert Desmet 055/38 96 72 –e- 22u30 –m- vogelgidsen.

11

***Denderland.** Natuureducatieve vogeltocht langs de kustlijn –b- 8 u station van Aalst –l- Bruno De Bruyn –e- 17 u –m- verrekijker, telescoop, gidsen en picknick met drank –info- Herman Derder 053/80 01 10.

Kievit. Natuureducatieve driedaagse van 11 tot 13 november naar Lac du Der –b- 6 u aan de Warande, Turnhout of 6u15 kerk van Beerse-Centrum –info- inschrijvingen en informatie bij Paul Prinsen 014/43 73 63 –m- laarzen, wandelschoenen, verrekijker, telescoop, veldgidsen, warme en regendichte kledij, sjaal en handschoenen.

***Midden-Kempen.** Natuureducatieve watervogelwandeling op de Molse Zandputten –b- 8u30 brug Mol-Donk, aan de kant van Mol –l- Jef Sas 014/31 26 57 –e- 12u30 –m- verrekijker en telescoop.

Westland. Natuureducatieve vierdaagse naar Lac du Der in samenwerking met Natuurreservaten Grensleie –b- 5u45 station van Ieper –info- inschrijven met voorschot voor 15 oktober op rekening 467-3863771-57 met vermelding "Lac du Der", we slapen in een huis voor slechts 35 personen, verantwoordelijke Patrick Debeuf 056/53 24 62 –m- laarzen, telescoop, verrekijker, warme kledij en Frans geld.

13

Dubbelloof-Westerlo. Deelname aan een natuurbeurs in samenwerking met Gil Claes Producties –b- 10 u in de Zoerla, Zoerle-Parwijs, Westerlo –l- Gil Claes Producties 014/26 48 41 –e- 19 u –info- toegangsprijs 100 F/persoon, kinderen tot 14 jaar gratis indien vergezeld van ouders en reductie voor groepen vanaf 20 personen en scholen, contacteer hiervoor de organisator.

***Groot-Haaltert.** Natuureducatieve diavoordracht: "Reizen in de nacht van de duisternis" –b- 10u30 jeugdcentrum Middelkouter, Middelkouter 10, Haaltert –l- Peter Vander Hoeven en Lieve Vijvermans 053/83 78 11 –e- 12u30.

Halle. Derde kaas- en wijnavond ten voordele van onze aankoopprojecten nr. 32 –b- 17 u Zaal Oud-Rodenem, Rodenemplein, Halle –info- Bert Ghysels 02/356 76 46.

***Lier.** Natuureducatief bezoek aan het biologisch land- en tuinbouwbedrijf De Dobbelhoef –b- 14 u De Dobbelhoef, Goorstraat 43, Schilde –info- Suzanne Bodson 03/455 12 38 –e- 17 u.

***Noord-Limburg.** Natuureducatieve diavoordracht "Vliegende zoogdieren van bij ons" –b- 20 u zaal in jeugdhuis Palethe, Jeugdlaan 2 b2, Overpelt –l- Ghislain Palmans –e- 23 u.

***Schelde-Leie.** Nacht van de Duisternis: Natuureducatieve avondwandeling in de Astenedreef –b- 19 u kerk van Astene, Nieuwstraat –l- Karel De Waele 09/386 45 60 –e- 22 u –m- laarzen en zaklamp.

***'s Heerenbosch.** "Kunst voor natuur" kunstwerken van Greet Rochtus –b- 14 u Galerij Salix, Vlassenbroek 186 A, Dendermonde –l- Pol Meert 052/41 18 85 –e- 17 u –info- ten voordele van aankoop natuurgebied.

***Waregem.** Natuureducatieve infoavond rond uilen en braakballen-puizen -b- 19 u Gemeentelijk Ontmoetingscentrum 't Gaverke, Zeswegenstraat 120, Waregem -l- Peter Depodt 056/61 04 55 -e- 21u30 -m- tandenborstel, pincet en ev. braakballentabellen.

Zemst. Tentoonstelling van natuurfoto's + resultaten van de cursus natuurfotografie -b- De Leigen Assembak, Elewijt -l- Jeanne Peeters 015/61 20 86 -info- de tentoonstelling is vrij toegankelijk.

***Zwalmvallei.** Natuureducatieve diavoordracht over de natuur van Extramadura (Spanje) -b- 20 u grote zaal, café Meileken, Stationsplein 9, Zottegem -info- Johan Cosijn 055/30 98 10 -e- 22u30 -m- inkom 100 F/persoon of 200 F/gezin.

14

***Antwerpen-Zuid.** Natuureducatieve watervogeltocht op de Linkeroever en in Oost-Zeeuws-Vlaanderen -b- 8u30 station Oude God, Lode Dosfellei, P. achter technische dienst, Mortsel -l- Luc Van Schoor 03/353 09 77 -e- 17 u -m- picknick, verrekijker, telescoop, vogelgids, fototoestel, laarzen en enkele guldens -info- men kan om 8u50 aansluiten aan het einde van Ch. De Costerlaan, op de Linkeroever, voor aanknopingspunt Expressweg of om 13u30 café Het Verdrongen Land te Emmahaven.

Brugge. Wetlandtelling in de Achterhaven van Brugge -b- 9 u P. nv De Jaegher, Havenstraat 9, Brugge -l- Frank De Scheemaeker 050/33 96 09 -e- 12u30 -m- excursiekledij, verrekijker en vogelgidsen.

***Brussel.** Natuureducatieve wandeling te Dworp -b- 14 u oud gemeentehuis van Dworp, Alsembergse Steenweg, Dworp -l- Lut Mertens 02/524 28 52 -e- 17 u -m- gidsen, verrekijker en stevig schoeisel.

Dubbelloof-Westerlo. Deelname aan een natuurbuurs in samenwerking met Gil Claes Producties -b- 10 u in de Zoerla, Zoerle-Parwijs, Westerlo -l- Gil Claes Producties 014/26 48 41 -e- 19 u -info- toegangsprijs 100 F/persoon, kinderen tot 14 jaar gratis indien vergezeld van ouders en reductie voor groepen vanaf 20 personen en scholen, contacteer hiervoor de organisator.

***Gent.** Natuureducatieve paddestoelenwandeling in het kasteelpark van Heusden -b- 13u30 Sint-Pietersplein, Gent of 14 u ingang domein, beneden aan brug over Schelde, Heusden -l- Eric Van Renterghem 09/230 82 68 -e- 16u30 -m- verrekijker, loop en veldgidsen.

***Midden-Limburg.** Natuureducatieve dagtocht naar het Zwin en de Achterhaven van Zeebrugge -b- 8 u P. Fratershuis, Kleine Hemmenweg 2a, Zonhoven -l- Marc Lodewijckx en Eric Schorpion -e- 19 u -m- laarzen, verrekijker, telescoop en picknick met drank.

***Netevallei.** Natuureducatieve wandeling in de Puttebossen en het Sint-Janspad te Schriek -b- 14 u kerk van Schriek -l- Frans Veke-mans 015/23 57 39 -e- 16u30.

***Ninove.** Natuureducatieve driebossenwandeling in het Neigembos, Vriezenbos en Berchembos -b- 14u30 kapel van Bevingen, Bevingen (straat), Neigem -l- Norbert Linthout -e- 17u30 -m- goede wandelschoenen.

Noord-Limburg. Watervogeltelling -b- 8 u kruispunt van Lommel-Barrier -l- André Geypen -e- 12 u.

***Scheldeland.** Waterwildtelling in eigen streek -b- 8u30 Marktplaats, Wetteren -l- Peter Claus 09/369 88 87 -e- 12 u -m- laarzen, verrekijker en vogelgids.

***s Heerenbosch.** "Kunst voor natuur" kunstwerken van Greet Rochtus -b- 14 u Galerij Salix, Vlassenbroek 186 A, Dendermonde -l- Pol Meert 052/41 18 85 -e- 18 u -info- ten voordele van aankoop natuurgebied.

***Vaartland.** Natuureducatieve wandeling in het Broek van Blaasveld -b- 14 u P. 't Broek, Broekstraat, Willebroek-Blaasveld -l- Désiré Tiersen 03/886 90 72 -e- 17 u.

***Vlaamse Ardennen.** Natuureducatieve paddestoelenwandeling in het Haeyesbos -b- 14 u kerk van Everbeek-Boven, Kroonstraat -l- Willem Boonen 054/41 75 85 -e- 17 u -m- laarzen, verrekijker, paddestoelen- en veldgidsen en loop.

Zemst. Tentoonstelling van natuurfoto's + resultaten van de cursus natuurfotografie -b- De Leigen Assembak, Elewijt -l- Jeanne Peeters 015/61 20 86 -info- de tentoonstelling is vrij toegankelijk.

15

***Dubbelloof-Westerlo.** Natuureducatieve wandeling in Kasterlee -b- 9u30 Bergerhof, Geelsebaan 85, Kasterlee -l- Oscar Toelen 014/23 43 37 -e- 12 u.

18

***Oostende.** Natuureducatieve diavoordracht over de natuur en cultuur van Zuid-Afrika -b- 20 u Den Anklap, Leffingestraat 85, Oostende -l- Fernand Devos -e- 23 u -info- Jacqueline Claerhout 059/30 22 09.

19

***Brechtse Heide.** Natuureducatieve diavoordracht over inheemse

amfibieën -b- 20 u café Trappisten, Antwerpse Steenweg 487, Westmalle -l- Bart Hellemans 03/384 33 56 -e- 22u30.

***Moervaart-Zuidlede.** Natuureducatieve diavoordracht over Schotland -b- 20 u zaal Tryphon, Eksaardedam, Moerbeke-Waas -l- Philippe Clémont -e- 22u30.

***Zuid-Limburg.** Natuureducatieve diavoordracht -b- 20 u stadhuis van Tongeren -l- Benny Odeur -e- 23 u.

20

Antwerpen-Zuid. Actie "Behaag ... Natuurlijk": Knotten van wilgen -b- 8u30 station Oude God, Lode Dosfellei, P. achter technische dienst, Mortsel -l- Luk Smets 03/887 18 79 -e- 17u30 -m- werkhandschoenen en -kledij, laarzen, wind- en waterdichte kledij naargelang de weeromstandigheden, picknick (voor warme soep wordt gezorgd), ev. hakbijl, snoeizaag, kettingzaag en helm -info- ook halve dag hulp is welkom, bel in dat geval even voor een afspraak.

Brugge. Natuureducatieve tweedaagse naar Lac du Der -b- 6 u P. voorkant station van Brugge -info- informatie en inschrijvingen bij Guido Orbie 050/39 60 92.

***Denderland.** Dag van de Natuur : Natuureducatieve mossen- en paddestoelenwandeling in de Wellemeersen -b- 14 u infobord Rodestraat, Denderleeuw -l- Peter Tolleneer -e- 17 u -m- loop en laarzen -info- Herman Derder 053/80 01 10.

De Putter+Mechelen. Algemeen quiz -b- 20 u Alice Nahonschool, Mechelsesteenweg, Putte -l- Jean Kiebooms 015/41 47 81 -e- 23u30 -m- schrijfgierief -info- vooraf inschrijven bij Lucien Verschoren 015/75 46 34, betaling 500 F/ploeg, max. 5 deelnemers/ploeg.

Halle. Dag van de Natuur : Beheerswerken : Maaien en hooien van voorste percelen van de Berendries -b- 9 u ingang Berendriesstraat, Halle -e- 16 u -m- laarzen en werkkledij, drank en picknick zijn gratis.

Klein-Brabant. Dag van de Natuur : Beheerswerken : Wilgen knotten in onze reservaten -info- Koen Grolus 03/889 79 03.

Krekel-Anzegem. Dag van de Natuur : Beheerswerken in het Sint-Arnolduspark -b- 9 u en 14 u Kapellestraat, Tiegem -l- Erik Cooman 056/68 12 60 -e- 17 u -info- alle handen zijn welkom, ook al is het maar voor even!

***Lier.** Natuureducatieve diavoordracht over de fauna en flora van Extramadura (Spanje) -b- 19u30 clublokaal, Rolwagenstraat 10, Lier -l- Maarten Jacobs 03/484 66 18 -e- 22u30.

***Nete en Aa.** Natuureducatieve dagtocht naar de Maasvallei -b- 7u30 P. Klein Sas, Herentals -info- Eddy Vercammen 014/22 41 70 -e- 17u30 -m- laarzen, warme kledij en picknick.

Ronse. Dag van de Natuur : Beheerswerken : Planten van een houtkant -b- 10 u aan de Kattemolen, Elzele -l- Roland Werbrouck 055/23 92 08 of Walter Vandermeulen 055/21 32 22 -m- spade, werkhandschoenen en picknick -info- voor de dag wordt gezorgd.

***Schelde-Leie.** Natuureducatieve diavoordracht "Van Gaume tot Argonne" -b- 20 u Stedelijk Centrum, Heurnestraat, tegenover de Maalderijstraat, Heurne -l- Hugo Van Besauw en Roger Laps -e- 22u30 -m- inkom 50 F/persoon of 100 F/gezin.

***s Heerenbosch.** "Kunst voor natuur" kunstwerken van Greet Rochtus -b- 14 u Galerij Salix, Vlassenbroek 186 A, Dendermonde -l- Pol Meert 052/41 18 85 -e- 17 u -info- ten voordele van aankoop natuurgebied.

Waregem. Dag van de Natuur : beheerswerken -b- 9 u plaats van afspraak te bekomen bij Peter Depodt 056/61 04 55 -e- 16u30 -info- voor warme en koude drank wordt gezorgd.

***Westland.** Natuureducatieve diavoordracht over paddestoelen -b- 20 u jeugdstadion, Leopold III-laan, Ieper -l- Rudy Claeys 057/20 24 54 -e- 23 u -m- inkom 100 F/persoon.

***Wulp.** Natuureducatieve diavoordracht over de natuur van Noorwegen -b- 20 u De Heischuur, Schuurhoven 2, Oud-Turnhout -l- Jef Smet -e- 22u45 -info- vanaf 19u30 heeft men toegang tot de zaal.

Zoniën. Beheerswerken in het Laarbeekbos -b- 9 u chalet van het Laarbeekbos, einde van Laarbeeklaan, naast het AZ-VUB ziekenhuis van Jette -l- Ronny Van Caenenberg 0477/92 26 09 -e- 18 u -m- werkhandschoenen, aangepaste kledij, laarzen en picknick met drank.

Zwalmvallei. Dag van de Natuur : Opruimingsactie sluikestort in het reservaat Vallei van de Sassegembeek i.s.m. jeugdverenigingen en de stad -b- 9 u en 13 u kerk van Opbrakel -l- William Van De Mergel 055/42 12 99 -e- 17 u -m- laarzen of stevige schoenen, touwen, werkhandschoenen, kruiwagen, riek en picknick (warme soep is voorzien).

21

***Antwerpen-Zuid.** Natuureducatieve wandeling in de Netevallei te Lier-Anderstad -b- 8u30 station Oude God, Lode Dosfellei, P. achter technische dienst, Mortsel of 9 u P. voor de melkerij van Anderstad -l- Tuur Wuyts 03/449 99 11 -e- 12 u -m- verrekijker, telescoop, vogelgids, stevig schoeisel of laarzen bij regenweer.

***Brussel.** Natuureducatieve wandeling in de Bourgoyen-Ossemeersen te Gent -b- 9 u onthaalcentrum, Mahatma Ghandistraat, Gent -l- R. Gielen 09/232 27 02 -e- 12 u -m- gidsen, verrekijker, gepaste kledij en laarzen.

***Denderland.** Natuureducatieve wandeling in de Bourgoyen-Ossemeersen te Gent -b- 13 u station van Aalst of 13u45 onthaalcentrum, Mahatma Gandhistraat, Gent -l- Bruno De Bruyn -e- 17 u -m- verrekijker, telescoop en laarzen -info- Herman Derder 053/80 01 10.

***Gent.** Natuureducatieve vogelwandeling in en rond het Molsbroek te Lokeren -b- 9 u Sint-Pietersplein, Gent of 9u30 ingang bezoekerscentrum Molsbroek, Lokeren -l- Daniël Danhieux 09/228 06 12 -e- 11u30 -m- verrekijker, telescoop en veldgidsen.

***Mandelstreke.** Natuureducatieve dagtocht naar het Verdrongen Land van Saeftinge (NL) -b- 9 u bezoekerscentrum van Saeftinge, Emmaweg 4, Nieuwnamen (Emmadorp) -l- C. Deroe 051/50 23 46 -m- laarzen en verrekijker.

***Midden-Limburg.** Natuureducatieve wandeling op de Platwijers -b- 9 u Paalsteen, einde Paalsteenstraat, Hasselt-Kuringen -l- Marc Lodewijckx en Ludo Grouwels 011/81 75 22 -e- 12 u -m- laarzen en verrekijker.

***'s Heerenbosch.** "Kunst voor natuur" kunstwerken van Greet Rochtus -b- 14 u Galerij Salix, Vlassenbroek 186 A, Dendermonde -l- Pol Meert 052/41 18 85 -e- 18 u -info- ten voordele van aankoop natuurgebied.

Zuid-Limburg. Boomplantdag -b- 9 u Natuur Educatief Centrum De Kevie, Oude Blaarstraat 7, Tongeren -l- Roger Nijssen 012/23 53 60 -e- 17 u.

22

***Dubbelloof-Westerlo.** Natuureducatieve wandeling in Retie -b- 9u30 De Bospaddestoel, Beverdonk 1, Retie -l- Oscar Toelen 014/23 43 37 -e- 12 u.

24

***Antwerpen-Centrum.** Natuureducatieve videoavond "Avontuurlijke trektocht door Nepal en Tibet" -b- 20 u Keurvelsaal van de Zoo van Antwerpen, Koningin Astridplein, Antwerpen -l- Bruno Van Mieghem -e- 22 u.

25

***Brugge.** Natuureducatieve diavoorzucht over het Yellowstone National Park -b- 20 u Chalet Retorica, langs Albert I-laan, naast gemeentehuis, Sint-Michiels (Brugge) -info- Guido Orbie 050/39 60 92 -e- 22u30.

26

***Lier.** Natuureducatieve diavoorzucht over het Noord- en Zuidpoolgebied -b- 20 u polyvalente zaal, Sint-Gummuriscollage, K. Davidlaan, Lier -info- Maarten Jacobs 03/484 66 18 -e- 23 u -m- inkom 50 F/persoon of 100 F/gezin ten voordele van de reservatenwerking in het Viersels Gebroekt.

***Meetjesland.** Natuureducatieve diavoorzucht over de natuur van Texas -b- 20 u NCMV-lokaal, Lijnendraaierstraat 10, Eeklo -l- Gerard Mornie -e- 23 u.

***Merelbeke-Melle.** Natuureducatieve diavoorzucht over Yellowstone National Park -b- 20 u Cultureel Centrum, Brandegems Ham 5, Merelbeke -l- Johan Staelens -e- 22u30.

***Noorderkempem.** Natuureducatieve diavoorzucht over roofvogels -b- 20 u aula Gibok, Vogelzangstraat, Kalmthout -info- Herman Lieckens 03/666 90 33 -e- 22 u.

27

Antwerpen-Zuid. Actie "Behaag ... Natuurlijk": Bedeling van het plantgoed -info- Luk Smets 03/887 18 79.

***Antwerpen-Zuid.** Natuureducatieve infoavond : Het mariene leven nader bekeken -b- 20 u lokaal De IJsvogel, Fort VII, Legerstraat 40, Wilrijk -l- Hugo Waeterschoot 03/455 22 12 -e- 22u30 -m- mariene determinatiegidsen, mariene dieren en planten, loop en ev. binoculaire.

Avelgem+Krekel-Anzegem+Zuid-West-Vlaanderen. Ledendag : Natuureducatieve diavoorzucht "Van kust tot Venen" met daarna aperitief en kaas- en wijnavond -b- 18 u in Bosdal, Sint-Arnolduspark, Tiegem -l- Jaak Dhaene 09/228 45 10 -info- inschrijvingen bij de verantwoordelijke van de eigen afdeling, inkom 350 F/persoon te storten op rekening 462-1105061-35.

***Mandelstreke.** Natuureducatieve wandeling in De Gavers -b- 14 u natuurreservaat De Gavers, parking west, Harelbeke -l- Piet Desmet 051/22 58 52 -e- 16u30 -m- verrekijker.

***'s Heerenbosch.** Beheerswerken in de Vlassenbroekse Polder -b- 9 u Galerij Salix, Vlassenbroek 186 A, Dendermonde -l- Lieve Gielis 052/21 02 59 -e- 13 u -m- bijl, laarzen, werkhandschoenen en werk-kledij.

***'s Heerenbosch.** "Kunst voor natuur" kunstwerken van Greet Rochtus -b- 14 u Galerij Salix, Vlassenbroek 186 A, Dendermonde -l- Pol Meert 052/41 18 85 -e- 17 u -info- ten voordele van aankoop natuurgebied.

Turnhout. Jaarlijks gezellig samenzijn -b- 20 u Het Molenhof, Ravels -info- inschrijven voor 18 november door 600 F over te maken op rekening 001-1785968-80 van afdeling Turnhout, Kanaaldijk 1, Ravels, met vermelding "Gezellig samenzijn" en uw keuze van menu "Vis" of "Vlees", wie later inschrijft wordt verzocht zijn inschrijving telefonisch te bevestigen bij Gilbert Loos 014/41 21 16.

28

Bree. Beheerswerken op de Sint-Maartensheide of De Luysen -b- 8 u Stadsplein, Bree, aan fontein -info- Patrick Hermans 089/86 43 73 -e- 12 u.

***Brussel.** Natuureducatieve diavoorzucht "Het grote Berenregenvoud van Canada" -b- 15 u Cultureel Centrum De Westrand, Kamerijklaan, Dilbeek -info- Lut Mertens 02/524 28 52 -e- 18 u.

***'s Heerenbosch.** "Kunst voor natuur" kunstwerken van Greet Rochtus -b- 14 u Galerij Salix, Vlassenbroek 186 A, Dendermonde -l- Pol Meert 052/41 18 85 -e- 18 u -info- ten voordele van aankoop natuurgebied.

***Vlaamse Ardennen.** Natuureducatief bezoek aan het vogelopvangcentrum Het Reservaat te Merelbeke met aansluitend wandeling in het Liedermeerspark -b- 13u40 kerk van Eke, Kerkplein of 14 u ingang vogelopvangcentrum, Liedermeersweg 14, Merelbeke -l- Guy De Meulemeester 09/230 46 46 -e- 17 u -m- stevig schoeisel, vogelgidsen en bijdrage van 50 F/persoon voor de werking van het asiel (in ruil voor zelfklevende).

***Zemst.** Natuureducatieve watervogelwandeling in de omgeving van Weerde -b- 9 u kerk van Weerde, Kerkplein -l- Rudy Willockx -e- 12 u -m- wandelschoenen of laarzen, verrekijker en vogelgids.

29

***Dubbelloof-Westerlo.** Natuureducatieve wandeling in Geel-Bel -b- 9u30 Belshof, Veltjesstraat 39, Geel-Bel -l- Oscar Toelen 014/23 43 37 -e- 12 u.

DECEMBER

3

***Halle.** Natuureducatieve infoavond over het uilenonderzoek in Zuidwest-Brabant -b- 20 u Onze-Lieve-Vrouwcentrum, Ninoofsesteenweg 7, Halle -info- Bert Ghysels 02/356 76 46 -e- 23 u -m- inkom 50 F/persoon.

4

***Antwerpen-Zuid.** Natuureducatieve diavoorzucht "De vissen, onbekende slachtoffers van de watervervuiling" -b- 20 u Hoeve Diesseghem, Wouter Volcaertstraat 44, Mortsel -l- Tuur Wuyts 03/449 99 11 -e- 22u30 -m- inkom 150 F/persoon of 300 F/gezin.

***Groot-Haaltert.** Natuureducatieve diavoorzucht over de poolgebieden -b- 19u30 Warandesaal, kerk van Haaltert -l- Walter Looy -e- 22u30.

***Lier.** Natuureducatieve vogeltocht naar Limburg -b- 7 u P. naast Copy Center Cockaert, Antwerpse Steenweg 11-13, Lier of 9 u kruispunt N75 (Genk-Stokkem) en N78 (Maasmechelen-Maaseik) of 13 u Kanegatstraat, aan brug over de Zuid-Willemsvaart, Boorseme -l- Dave Dierckx 03/480 73 57 -e- 16 u -m- verrekijker, vogelgids en picknick.

***Mandelstreke.** Natuureducatieve tweedaagse : Ganzen kijken in Friesland (NL) -b- Hotel de Lilipaberg, Marktplein 5, Bolsward -l- Vera Vandewalle 051/20 44 89 -m- verrekijker en telescoop.

***Netevallei.** Natuureducatieve studieavond met dia's over de Eekhoorn -b- 20 u Wielewaallokaal, Oude Jongensschool 81, Hallaar -info- François Van den Bosch 015/24 03 18 -e- 22 u.

***Ronse.** Natuureducatieve diavoorzucht over de natuur in de Vlaamse Ardennen -b- 20 u ten huize van Walter Vandermeulen, Sint-Martensstraat 11, Ronse -l- Gerard Mornie -e- 22u30 -info- inkom is gratis.

***'s Heerenbosch.** "Kunst voor natuur" -b- 14 u Galerij Geertui, Vlassenbroek 190, Dendermonde -l- Pol Meert 052/41 18 85 -e- 18 u -info- kerstcollectief ten voordele van aankoop natuurgebied.

Waregem. Beheerswerken op de oude spoorwegberm en/of Weymeersch -b- 9 u oude spoorwegberm, via het Koestraatje, Zulte -l- P. Depodt 056/61 04 55 en F. T'Jollyn 056/68 75 80 -e- 11u45 -m- werkhandschoenen, stevig schoeisel en aangepaste kledij, drank wordt voorzien.

***Waregem.** Natuureducatieve landschapswandeling met daarna le-

denfeest te Sint-Martens-Leerne (onder voorbehoud) –b- 14 u kerk van Sint-Martens-Latem –l- G. Taelman 056/61 06 10 –e- 16 u –m- 100 F/volwassenen en kinderen tot 12 jaar gratis –info- graag vooraf inschrijven bij G. Taelman.

Zuid-Limburg. Beheerswerken in de Kevie –b- 9 u Natuur Educatief Centrum De Kevie, Oude Blaarstraat 7, Tongeren –l- Roger Nijssen 012/23 53 60 –e- 18 u.

Zwalmvallei. Beheerswerken in de Munckbosbeekvallei –b- 9 u en 13 u kerk van Dikkele –l- Frank de Waele 055/42 78 40 –e- 17 u –m- laarzen, spade, werkhandschoenen, warme kledij en picknick.

5

***Antwerpen-Centrum.** Natuureducatieve dagtocht naar de Belgische kust –b- 7u30 Noorse Kerk, Grote Tunnelplaats, Antwerpen –l- Erwin Wibauw –e- 17 u –m- laarzen, verrekijker, telescoop en picknick met drank.

***Bree.** Natuureducatieve wandeling in De Luysen –b- 13u50 kerk van Beek of 14 u P. ingang De Luysen –l- Jack Faassen –e- 17 u.

***Brugge.** Natuureducatieve ganzzentocht in Damme –b- 9 u Grote Markt, Damme –l- Guido Orbie 050/39 60 92 en Rudy Deplae 050/37 50 73 –e- 12u30 –m- verrekijker en vogelgidsen.

***Brussel.** Natuureducatieve wandeling in Den Battelaar te Walem (Mechelen) –b- 9 u P. station NMBS te Mechelen –l- Jean-Pierre Verduystert 015/71 24 94 –e- 12 u –m- gidsen, verrekijker en laarzen.

Denderland. Natuureducatieve wandeling in het Osbroek (Wale : Ongewervelden) –b- 10 u infobord Osbroek, Burg. Blanckaertdreef, Aalst –l- Jan Tavernier –e- 12 u –info- Herman Derder 053/80 01 10.

***Groot-Haaltert.** Natuureducatieve landschapswandeling in de Mollebeek –b- 10 u Gotegemmolen, Gotegemstraat, op grens Erpe-Mere en Haaltert –l- Axel Neuckermans 054/32 45 29 –e- 12 u.

***Meetjesland.** Natuureducatieve wandeling in het Drongengoedbos –b- 9 u kruispunt Westvoordestraat en Drongengoedweg, Knesselare –l- Eric Blondia 09/374 49 47 –e- 12 u.

***Midden-Limburg.** Natuureducatieve dagtocht naar Zeeland (NL) –b- 7u30 P. Fratershuis, Kleine Hemmenweg 2a, Zonhoven –l- Ludo Grouwels 011/81 75 22 –e- 18 u –m- laarzen, verrekijker, telescoop en picknick met drank.

***Noord-Limburg.** Natuureducatieve voormiddagwandeling in de Wateringen –b- 10 u Fam. Wijnen, Bredase Dijk 59, Bergeyk, ten noorden van blok 6 –l- Albert Van Otten –e- 12u15.

***Noord-Limburg.** Natuureducatieve namiddagwandeling in de Vloeiveiden –b- 14 u Wateringhuis, einde Koloniestraat, Lommel-Kolonie –l- Léon Plessers –e- 16u30.

***Scheldevallei.** Natuureducatieve watervogelwandeling aan de Donkjuiver te Oudenaarde –b- 14 u Walburgakerk, Sint-Walburgastraat, Oudenaarde –l- Nico Geiregat 09/384 44 41 en Bart Heirweg –e- 17 u –m- laarzen, verrekijker, ev. telescoop en vogelgidsen.

***s Heerenbosch.** "Kunst voor natuur" –b- 14 u Galerij Geertrui, Vlasenbroek 190, Dendermonde –l- Pol Meert 052/41 18 85 –e- 18 u –info- kerstcollectief ten voordele van aankoop natuurgebied.

***Voorkempem.** Natuureducatieve ganzzentocht naar Damme en een bezoek aan Het Zwin –b- 8 u Toverfluit, Kapellei 264, Halle –l- Jean Ferleu en Mark Van den Ven –e- 20 u –m- laarzen, verrekijker en picknick met drank –info- men kan opstappen langs de Turnhoutsebaan tot Wijnegem, informeren bij Frank Segers 03/383 49 74.

***Westland.** Natuureducatieve watervogelwandeling in de Verdrongen Weide –b- 9u30 Vijverhuis, Vijverdreef 2, Zillebeke –l- Rudy Claeys 057/20 24 54 –e- 12 u –m- laarzen, verrekijker, telescoop en warme kledij.

***Zuid-Limburg.** Natuureducatieve wandeling in de Kevie –b- 14 u Natuur Educatief Centrum De Kevie, Oude Blaarstraat 7, Tongeren –l- Roger Nijssen 012/23 53 60 –e- 17 u.

6

***Dubbelloof-Westerlo.** Natuureducatieve wandeling in Gijmel –b- 9u30 The Forest, Oude Mechelsebaan 432, Gijmel –l- Oscar Toelen 014/23 43 37 –e- 12 u.

7

Meetjesland. Evaluatie- en planningsvergadering voor de paddestoelenwerkgroep en plantenwerkgroep –b- 20 u herberg De Vreeze Gods, Kerkplein 6, Eeklo –l- Chris Bruggeman 09/377 71 40 –e- 23 u.

10

***Noord-Limburg.** Natuureducatieve diavoordracht "Herfst in Lapland" –b- 20 u zaal in jeugdhuis Palethe, Jeugdlaan 2 b2, Overpelt –l- Marc De Clerck –e- 23 u.

11

Denderland. Verfiynd eefteftijn –info- Peter D'Hondt 053/80 72 57.

***Gent.** Natuureducatieve infoavond : "Met nieuwe media in de vogel-

studie" –b- 20 u dienstencentrum, Braemkasteelstraat 41, Gentbrugge –l- Walter Van Spaendonk –e- 22u30.

***Klein-Brabant.** Natuureducatieve film- en dia-avond n.a.v. de afdelingsreis naar Schotland –b- 20 u Cultureel Centrum, Sint-Amandse Steenweg, Bornem –info- Herwig Mees 03/899 12 91 –e- 23 u.

***Nete en Aa.** Natuureducatieve dagtocht naar Flevoland (NL) –b- 7u30 P. Klein Sas, Herentals –info- Eddy Vercammen 014/22 41 70 –e- 18u30 –m- laarzen, warme kledij en picknick.

Ninove. Beheerswerken in de natuureservaten –b- 9 u afspraakplaats nog niet bekend –l- Geert Rohaert 054/32 82 18 –e- 17u30 –info- gelieve vooraf Geert te contacteren om de afspraakplaats en het mee te brengen materiaal te weten te komen.

***s Heerenbosch.** Beheerswerken in Den Wiestermeersch –b- 9 u Kloosterstraat, Wieze –l- Lieve Gielis 052/21 02 59 –e- 12 u –m- bijl, laarzen, werkhandschoenen en werkkledij.

***s Heerenbosch.** "Kunst voor natuur" –b- 14 u Galerij Geertrui, Vlasenbroek 190, Dendermonde –l- Pol Meert 052/41 18 85 –e- 18 u –info- kerstcollectief ten voordele van aankoop natuurgebied.

***Waregem.** Natuureducatieve diavoordracht over de natuur van Oost-Polen –b- 20 u Gemeentelijk Ontmoetingscentrum 't Gaverke, Zeswegenstraat 120, Waregem –info- Wim Packet 055/28 94 20 –e- 22u30 –m- inkom 50 F/persoon of 100 F/gezin.

***Westland.** Natuureducatieve diavoordracht over de natuur bij ons –b- 20 u jeugdstadion, Leopold III-laan, Ieper –info- Christa Couckuyt 051/77 99 17 –e- 23 u –m- inkom 100 F/persoon.

***Wulp.** Natuureducatieve diavoordracht over het werk van eigen leden –b- 20 u aula vakantiecentrum De Linde, Kasteelstraat, Retie –l- Danny Van der Veken 014/37 22 50 –e- 22u45 –info- vanaf 19u30 toegang tot de zaal.

12

***Brussel.** Natuureducatieve dagtocht van Kallo over Saeftinge naar Zeeuws-Vlaanderen –b- 8u30 brug Weerde-Hofstade over E19 Brussel-Antwerpen –l- E. D'Hoore 02/538 32 31 –e- 18 u –m- gidsen, verrekijker, aangepaste warme kledij, guldens en picknick met drank –info- carpooling, deze dagtocht gaat niet door bij ijzel!!!

***Netevallei.** Natuureducatieve wandeling naar het kasteel van Ramen te Gestel –b- 14 u café 't Schipke aan de Nete, Bevel –l- Chris Segart 015/22 01 06 –e- 16u30 –m- verrekijker.

***Ninove.** Natuureducatieve wandeling in het Neigembos –b- 14u30 kapel van Bevingen, Bevingen(straat), Neigem –l- Jacqueline Arickx –e- 17u30.

Noord-Limburg. Watervogeltelling –b- 8 u kruispunt van Lommel-Barrier –l- André Geypen –e- 12 u.

***Oostende.** Natuureducatieve wandeling naar de Blankaart en de IJzerbroeken –b- 14 u ingang Blankaart, weg Diksmuide-Ieper, Woumen –l- Jacqueline Claerhout 059/30 22 09 –e- 17u30 –m- gidsen, laarzen en verrekijker.

***Schelde-Leie.** Natuureducatieve vogelobservatiewandeling in de Bourgoyen-Ossemers te Gent –b- 13u30 kerk van Eke, Kerkplein of 14 u ingang reservaat, aan molen, Mahatma Ghandistraat, Gent –l- André Wandels 09/383 66 25 –e- 17 u –m- laarzen, verrekijker, ev. telescoop en vogelgidsen.

***s Heerenbosch.** "Kunst voor natuur" –b- 14 u Galerij Geertrui, Vlasenbroek 190, Dendermonde –l- Pol Meert 052/41 18 85 –e- 18 u –info- kerstcollectief ten voordele van aankoop natuurgebied.

***Vaartland.** Natuureducatieve ganzzentocht in Damme –b- 8 u Van Landeghemplein, Willebroek –l- Désiré Tierens 03/886 90 72 –e- 17 u –m- verrekijker, telescoop en laarzen.

***Voorkempem.** Natuureducatieve initiatiewandeling (Thema: Mossen) –b- 9 u P. Kasteel de Renesse, Lierselei, Oostmalle –l- François Van Uffelen –e- 12 u –m- loep.

***Westkust.** Natuureducatieve wintervogelwandeling tussen de IJzermond en Viconia –b- 13u30 P. Sunparks, Kinderlaan, Oostduinkerke –l- Leopold Dewulf –e- 17 u –m- verrekijker, telescoop en vogelgidsen.

***Zemst.** Natuureducatieve watervogelwandeling in de omgeving van Weerde –b- 9 u kerk van Weerde, Kerkplein –l- Rudy Willockx –e- 12 u –m- wandelschoenen of laarzen, verrekijker en vogelgids.

13

***Dubbelloof-Westerlo.** Natuureducatieve wandeling in Zichem –b- 9u30 Marktplaats 17, Zichem –l- Oscar Toelen 014/23 43 37 –e- 12 u.

17

***Meetjesland.** Natuureducatieve diavoordracht over de natuur van Namibië –b- 20 u NCMV-lokaal, Lijnendraaiersstraat 10, Eeklo –l- Willy De Meester –e- 23 u.

18

***Klein-Brabant.** Beheerswerken in de Scheldeschorren te Hingene :

Riet maaien -b- 13 u P. einde Notelaerdreef, Hingene -info- Hendrik D'Hertefelt 03/889 72 86 -e- 17 u.

***Noorderkempen.** Natuureducatieve ganzenocht naar Zeeland (NL) -b- 7u40 Markt, Kalmthout of 8 u O.L.Vrouwkerk, Nieuwstraat, Essen-Centrum -l- Frans Broos 03/667 43 52 -e- 17 u -m- laarzen, telescoop, verrekijker en picknick met drank voor de ganse dag.

's Heerenbosch. Beheerswerken in de Vlassenbroekse Polder -b- 9 u Galerij Salix, Vlassenbroek 186 A, Dendermonde -l- Lieve Gielis 052/21 02 59 -e- 13 u -m- bijl, laarzen, werkhandschoenen en werk-kledij.

's Heerenbosch. "Kunst voor natuur" -b- 14 u Galerij Geertrui, Vlassenbroek 190, Dendermonde -l- Pol Meert 052/41 18 85 -e- 18 u -in-fo- kerstcollectief ten voordele van aankoop natuurgebied.

***Vlaamse Ardennen.** Natuureducatieve diavoorlicht over de natuur van Florida -b- 20 u Stedelijk Centrum, Heurnestraat, tegenover Maalderijstraat, Heurne -l- Geert Delsoir en Didier Van Brussel -e- 22u30 -m- inkom 50 F/persoon of 100 F/gezin.

19

***Antwerpen-Centrum.** Natuureducatieve wandeling naar de Brabantse Wal (NL) -b- 13 u hoek Driehoek en Kapelsessesteenweg, Putte (Kapellen) -l- Louis Vanhooydonck -e- 17 u -m- laarzen.

***Antwerpen-Zuid.** Natuureducatieve vogeltocht naar het Veerse Meer en de Oosterschelde -b- 8 u station Oude God, Lode Dosfellei, P. achter technische dienst, Mortsel -l- Luc Van Schoor 03/353 09 77 -e- 18u30 -m- picknick, verrekijker, telescoop, vogelgids, fototoestel, laarzen en enkele guldens -info- mits de leiding te verwittigen kan men om 8u20 aansluiten op het kruispunt Leugenberg (Ekeren).

Brugge. Wetlandtelling in de Achterhaven van Brugge -b- 9 u P. nv De Jaegher, Havenstraat 9, Brugge -l- Frank De Scheemaeker 050/33 96 09 -e- 12u30 -m- excursiekledij, verrekijker en vogelgidsen.

***Brussel.** Natuureducatieve wandeling in het Provinciaal Domein Hofstade -b- 9 u hoofdingang Provinciaal Domein, Hofstade -l- R. Gielen 09/232 27 02 -e- 12 u -m- gidsen, verrekijker en gepaste kledij.

***Denderland.** Natuureducatieve ganzenocht : Op zoek naar overwinterende ganzen in onze Polders -b- 8 u station van Aalst -l- Herman Derder 053/80 01 10 -e- 17 u -m- verrekijker, telescoop, gidsen en picknick met drank.

***Groot-Haaltert.** Natuureducatieve landschapswandeling in de Molenbeek -b- 10 u Gotegeemolen, Gotegeemstraat, op grens Erpe-Mere en Haaltert -l- Axel Neuckermans 054/32 45 29 -e- 12 u.

***Krekel-Anzegem.** Natuureducatieve ganzenocht -info- Philippe Debaene 056/77 88 88.

***Midden-Kempen.** Natuureducatieve watervogelwandeling op de Molse Zandputten -b- 8u30 brug Mol-Donk, aan de kant van Mol -l- Jef Sas 014/31 26 57 -e- 12u30 -m- verrekijker en telescoop.

***Midden-Limburg.** Natuureducatieve wandeling in De Maten -b- 9 u sluis van Diepenbeek, burg over het Albertkanaal -l- Carlo Vanderydt -e- 12 u -m- laarzen, verrekijker en telescoop.

***Scheldeland.** Waterwildtelling in eigen streek -b- 8u30 Marktplaats, Wetteren -l- Peter Claus 09/369 88 87 -e- 12 u -m- laarzen, verrekijker en vogelgids.

's Heerenbosch. "Kunst voor natuur" -b- 14 u Galerij Geertrui, Vlassenbroek 190, Dendermonde -l- Pol Meert 052/41 18 85 -e- 18 u -in-fo- kerstcollectief ten voordele van aankoop natuurgebied.

***Waregem.** Natuureducatieve dagtocht naar de Braakman en de Westerschelde -b- 7 u Cultuurcentrum De Schakel, Waregem -l- Yves Adams 056/60 22 77 -e- 17u30 -m- warme excursiekledij, picknick met warme drank, verrekijker, telescoop en vogelgidsen -info- graag vooraf een seintje geven.

Zuid-Limburg. Kerstmarkt in Monschau-Eifel -b- 12 u GB Tongeren -l- Albert Dumont 012/26 11 95 en Ghislaine Everars -e- 22 u.

***Zwalmvallei.** Natuureducatieve dagtocht naar de Oostkust -b- 8 u Markt, Zottegem of 9 u kerk van Damme of 13 u Ontmoetingscentrum Groenwaecke, Uitkerkse Polders, Blankenberge -l- Frank De Waele 055/42 78 40 -e- 17 u -m- laarzen, kijker en telescoop.

***Zwalmvallei.** Natuureducatieve dagtocht naar Damme en omgeving -b- 8 u Markt, Zottegem -l- Frank De Waele 055/42 78 40 -e- 17 u -m- vogelgids, verrekijker, telescoop, laarzen en picknick -info- verplaatsing vanuit Zottegem met gezamenlijk vervoer.

26

Bree. Beheerswerken op de Sint-Maartensheide of De Luysen -b- 8 u Stadsplein, Bree, aan fontein -info- Patrick Hermans 089/86 43 73 -e- 12 u.

***Lier.** Natuureducatieve wandeling naar de reservaten langs de Vallei van de Grote Nete -b- 13u30 fietsenstalling, station NMBS, Leopoldplein, Lier en 14 u clublokaal, Leopoldlei 81, Hallaar -l- Wilfried Wouters -e- 17 u -m-verrekijker.

***Scheldevallei.** Natuureducatieve vogelobservatietocht naar de Braakman en de Westerschelde -b- 7u45 kerk van Eke, Kerkplein -l- Jacques Vanheeuverswijn 09/384 44 82 en Gerard Mornie -e- 16 u -m- laarzen, vogelgidsen, verrekijker en picknick met warme drank -info- einde ter plekke om 15 u, terug om 16 u.

's Heerenbosch. "Kunst voor natuur" -b- 14 u Galerij Geertrui, Vlassenbroek 190, Dendermonde -l- Pol Meert 052/41 18 85 -e- 18 u -in-fo- kerstcollectief ten voordele van aankoop natuurgebied.

27

***Meetjesland.** Natuureducatieve vogelkijktocht naar het Grevelingenmeer (NL) -b- 7u30 sporthal, Pussemierstraat, Eeklo of 10 u aanlegstijger van De Veerman, Plezierjachtthaven, Bruinisse -l- Chris Bruggeman 09/377 71 40 -e- 17 u -m- picknick en guldens -info- inschrijven door 500 F/persoon te storten op rekening 001-0997668-02 van afdeling Meetjesland ten laatste op 14 december.

CURSUSAANBOD

Het cursusaanbod wordt georganiseerd door NME De Wielewaal en staat onder begeleiding van cursusleiders van NME De Wielewaal.

PLANTEN

NME De Wielewaal i.s.m. Natuur Educatief Centrum Nieuwenhoven

Cursus "Bomen"

Waar en wanneer:

Theorie: Natuur Educatief Centrum Nieuwenhoven, Hasseltsesteenweg 1, Sint-Truiden

Op 25/11 en 02/12, telkens van 19 tot 22 u

Praktijk: Excursie op 28/11 van 9 tot 12 u

- 28/11 : Natuur Educatief Centrum Nieuwenhoven, Hasseltsesteenweg 1, Sint-Truiden

Inschrijvingsgeld: Gratis !!

Info: Eric Janssen : 011/68 79 81

VOGELS

Scheldevallei

Cursus "Initiatie in het vogelringwerk"

Waar en wanneer:

Theorie en praktijk: kerk van Petegem-aan-de-Schelde, Petegemplein

Op 11/12 van 15 tot 17u30

Info: Daniël Packet : 056/60 15 94

p.s.: deze activiteit gaat NIET door bij hevige wind of regen

ONGEWERVELDEN

Groot-Haaltert+Ninove+Pajottenland

Cursus "Spinnen"

Waar en wanneer:

Theorie: Muziekacademie, Molenstraat 17, Denderhoutem

Op 19/11 van 19 tot 22u30

Praktijk: Excursie op 21/11 van 9 tot 12 u

- 21/11 : Gotegeemolen, Gotegeemstraat, op grens Erpe-Mere en Haaltert

Info: Axel Neuckermans : 054/32 45 29

NATUURFOTOGRAFIE

Meetjesland

Cursus "Natuurfotografie"

Waar en wanneer:

Theorie en praktijk: NCMV-lokaal, Lijnendraaierstraat 10, Eeklo

Op 09/11, 16/11 en 23/11, telkens van 20 tot 23 u

Info: Marc Boone : 09/377 30 00

VOGELS LEREN HERKENNEN

Wielewaal Land van Waas-Zuid organiseert voor de vierde maal een cursus "Vogels leren herkennen". Met de nadruk op natuurbeleving wordt getracht mensen zich thuis te laten voelen in de natuur. Deze cursus heeft dan ook als doel vogels te leren herkennen in hun natuurlijke omgeving. Via informatie, waarneming en beleving wil de cursus een totaal inzicht bieden in ons gevederd volkje en dit in hun specifiek biotoop en op trek. Heel wat mensen houden van wandelen in de na-

tuur, bijgevolg geeft de kennis om vogels te kunnen determineren aan de deelnemers een nieuwe dimensie op hun tochten in het veld. Om een basiskennis op te doen, is het uiterst belangrijk courant voorkomende soorten goed te leren kennen, het verenkleed zowel in winter als zomer, het gedrag, het geluid en zang, biotoop, ... We leren het onderscheid tussen winter- en zomergasten, vogels van zee, strand en duinen, van slikken en schorren, van plassen en sloten, van akkers en weilanden, van bossen en heiden. Het theoretische gedeelte van deze cursus gaat door in een zaal van het Castrohof, de Castroreef 2, nabij het Heymanplein te Sint-Niklaas en start telkens om 20 u. De cursus is gespreid over 10 theoretische lessen en 9 excursies. Daarin zijn 4 busuitstappen begrepen. De cursusprijs bedraagt 3500 F. In dit bedrag is alles inbegrepen: brochure van de cursus, 4 busuitstappen, ingang van het Zwin, enz. Inschrijving door te storten op rekening 001-2187669-07 van afdeling Land van Waas-Zuid met vermelding "Vogels leren herkennen". Let op: het aantal inschrijvingen is beperkt.

Voor meer informatie:

Tine Crève, Belseledorp 16, 9111 Belsele, tel. 03/772 65 47

Agenda

Ter verduidelijking: de activiteiten die gevolgd zijn door (T) zijn theoretische lessen, welke doorgaan in het Castrohof, telkens om 20 u. Voor alle andere activiteiten komen we samen aan het zwembad (parking) van Sint-Niklaas. Hierbij trekken we er op uit met eigen vervoer, tenzij anders vermeld. Voor volledige daguitstappen dient men een eigen lunchpakket mee te brengen. Voor alle uitstappen zijn laarzen en regenkleedij aangewezen. Vergeet ook uw verrekijker en vogelgids niet.

Vrijdag 05/11/1999 (T)

Inleiding en basis voor determinatie. Territorium en gedrag van vogels.

Door Etienne De Meulenaer

Vrijdag 19/11/1999 (T)

Steltlopers, broedvogels en doortrekkers, inclusief ganzen.

Door Guido Burggraeve

Vrijdag 26/11/1999 (T)

Watervogels: alle soorten van de watervogeltelling, exclusief ganzen.

Door Guido Orbie

Zondag 05/12/1999 (P)

Bustocht naar de Oostkust. Vertrek om 8u30.

Voormiddag: de Zwarte Polder te Cadzand. Start om 9u15 aan de ingang.

Namiddag: het natuurreservaat het Zwin met observatie van de slaaptrek. Start om 14 u aan ingang Zwin.

Gids: Lode Gillis en Raymond Deman

Vrijdag 10/12/1999 (T)

Zeevogels en meeuwen van de Belgische kust.

Door Gunther Desmet

Zondag 19/12/1999 (P)

Bustocht naar Zeeland. Vertrek om 8u30.

Gids: Frans Broos

Vrijdag 14/01/2000 (T)

Dag- en nachtroofvogels.

Door Guy Robbrecht

Zondag 23/01/2000 (P)

Excursie naar Kijkverdriet en omgeving (watervogels). Vertrek om 9u30. Vertrek om 10 u aan de steenbakkerij van Steendorp.

Gids: eigen bestuur

Vrijdag 04/02/2000 (T)

Trekvogels en ringwerk.

Door Ignace Ledegen

Vrijdag 25/02/2000 (P)

Bos- en rietvogels, biotoopkeuze en zang.

Door Etienne De Meulenaer

Vrijdag 03/03/2000 (T)

Vogels van duinen, akkers en weilanden: leeuweriken, piepers, kwikstaarten lijsters en gorzen.

Door Geert Spanoghe

Zondag 19/03/2000 (P)

Bustocht naar de Westhoek. Vertrek om 8 u. Vertrek om 9u30 aan kasteel De Blankaert.

Gids: Koen Devos

Vertrek om 14 u ingang IJzermondingreservaat te Nieuwpoort.

Gids: Leopold Dewulf

Zondag 26/03/2000 (P)

Voormiddagtocht naar De Putten te Kieldrecht en omgeving. Vroege zangvogels en vroege trekkers en steltlopers. Vertrek om 7u30.

Gids: eigen bestuur

Vrijdag 31/03/2000 (T)

Zwaluwen.

Door Jean-Paul De Beleyr

Zondag 02/04/2000 (P)

Bustocht naar de Kempen. Observatie roofvogels. Vertrek om 8 u.

Gids: Guy Robbrecht

Zondag 09/04/2000 (P)

Ochtendtocht naar de Bunt. Observatie zang- en rietvogels. Bijeenkomst om 6 u. Start om 6u20 aan de Mirabrug te Hamme.

Gids: Peter Van de Putte

Vrijdag 28/04/2000 (T)

Vogelbescherming.

Door Jan Rodts

Zondag 07/05/2000 (P)

Ochtendtocht naar de Fondatie in Sinaai. Observatie van zangvogels met de nadruk op de specifieke zang als territoriumafbakening. Bijeenkomst om 5 u. Start om 5u15 op de Dries te Sinaai.

Gids: Etienne De Meulenaer

TE KOOP

Foto-adaptor 850 voor Optolyth + T2 ring Minolta. In perfecte staat, weinig gebruikt. 8.000 F

Bel na 18 uur: (056) 37 09 78, Van Landuyt

"Voor de natuur of zomaar voor de rust"

LA BRENNE "Pays des milles étangs"

Hoeve Azé, Luis Collée
Azé Ciron, 36300 Le Blanc
Tel. 00/33/254 37 97 64

Verblijf bij Vlaamse boeren op natuurlijke boerderij, ook mogelijkheid voor groepen tot 25 personen

Ter plaatse mogelijkheden tot roeien, zwemmen, vissen. Uitstekende streek om te fietsen.

Het Parc Naturel Regional de La Brenne bestaat uit vijvers, rietvelden, heide, houtwallen, verruigde weiden, bossen... met een enorme natuurrijkdom.

Belangrijk broedgebied en pleistergebied gedurende de najaarstrek (eenden, reigers, roofvogels,...)
Ook stemmige herfstbeleving verzekerd...

DRIENTWINTIGSTE VLAAMSE ARDENNENDAG 30 APRIL 2000

De 22ste editie van het natuurfeest in de Vlaamse Ardennen is goed verlopen. Tijd dus om even vooruit te kijken naar de volgende Vlaamse Ardenndag in het fameuze jaar 2000. Net als vele computergebruikers zitten we ook met een millenium-probleem: de laatste zondag van april vormt namelijk een lang weekend met 1 mei. Vroeger hadden we besloten in dergelijk geval de Vlaamse Ardenndag de voorlaatste zondag van april te leggen, maar wat blijkt: die zondag is het Pasen!! Dus wordt het dan toch maar 30 april 2000.

Net als vorig jaar krijgen we bij het gidswerk de medewerking van buurafdelingen Zwalmvallei, Geraardsbergen, Waregem en Krekel-Anzegem. En voor de middagopvang in de Gemeentelijke Feestzaal, Brugsvallei te Berchem-Kluisbergen, zorgt opnieuw de plaatselijke afdeling Stichting Omer Wattez-Kluisbergen. Zij waren in 1998 en 1999 tevreden over de respons op hun oproep om wegwerpverpakkingen te weren, en zij beloven ook voor 2000 een vlotte bediening, met soep voor bij de meegebrachte boterhammetjes, koffie voor bij de matetaart! Uiteraard zijn ook andere dranken zoals bier en frisdrank te verkrijgen. Men hoeft dus enkel zijn boterhammetjes mee te brengen (liefst in herbruikbare boterhammendoos).

De groepen kunnen kiezen uit:

Anzegem (Bassegebos)

Bos t'Ename

Etikhove (Longkruidbosjes)

Everbeek-Boven (Haeyesbos en Steenbergbos) of (Trimpontbos)

Heurne (Snippenwei en Dal)

Hotond (Beiaardbosje) of (Ingelbos)

Ruij (Kluisbergbos) (voormiddag)

Kwaremont (Kalkovenreservaat)

Louise Marie (Bos ter Eecken-voormiddag) of (Muziekberg)

Michelbeke (Boterhoek)

Opbrakel (Brakelbos)

Overboelare (Boelarebos) of (Rietbeemd)

Ronse (Bois Joly) of (Paterbos)

Rozebeke (Zwalmvallei)

Schorisse (Bos te Rijst)

St. Blasius-Boekel

St.-Kornelis-Horebeke (Perlinckbeek)

St.-Maria-Lierde (Uylenbroeck)

St.-Maria-Oudenhove (Kloosterbos, Vossenhol, Jansveld)

Wortegem (Bouvelbos)

Neem tijdig telefonisch contact met Karel De Waele, 09/386 45 60.

Tot kijk in de Vlaamse Ardennen

Karel De Waele

KNOOP AAN BIJ DE TRADITIE, MET EEN WIELEWAALSJAAL

Elk Wielewaler trekt degelijk uitgedost en voorzien van het nodige materiaal de natuur in. Behoort de Wielewaalsjaal reeds tot uw herfst- en winteruitrusting? De sjaal is verkrijgbaar in 5 kleuren (grijsgroen, camel gemêleerd grijs, bordeaux en olijfgroen), hij prikt niet omdat hij van 100 % Cashmyra-polyacryl is gemaakt, hij wast als een zakdoek én hij kost maar 485 F, met een prachtig geborduurde Wielewaal erop.

Dit kleinood is natuurlijk veelzijdig en past u als gegoten, ook bij uw geklede outfit.

Te bestellen bij Suzanne Bodson - tel. (03)455 12 38, hij wordt dan onmiddellijk gebracht of opgestuurd.

P.S. Bij Wielewaal Regio Lier vindt u nog tal van andere cadeau-ideetjes, zoals Wielewaalglazen, broedpotten...

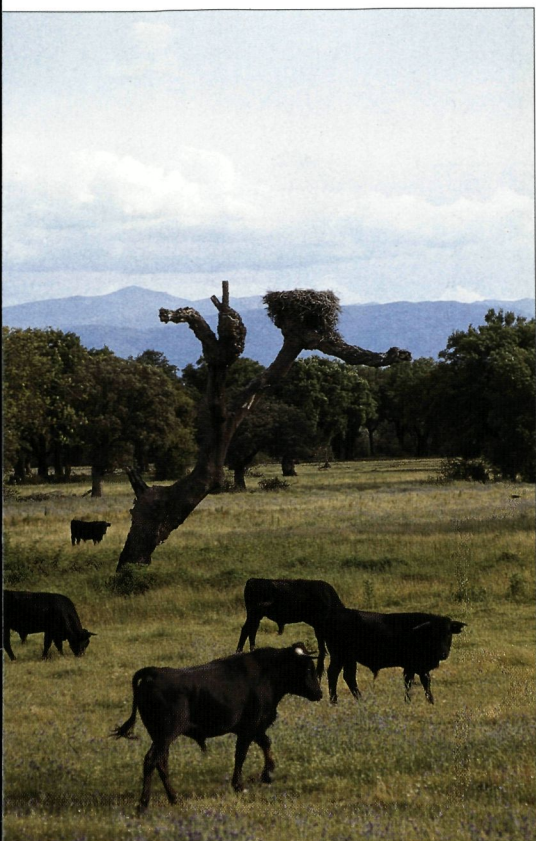
TE KOOP

- Teleskoop KOWA Prominar TSN-3 met oculairen 20W, 40x en 20-60x zoom; met SKUA-tas; in zeer goede staat. Prijs: 25.000 F
- Birds of Africa, dln. 1 tot en met 5; perfecte toestand. Prijs: 20.000 F
- The Birds of South America, vol. 1 & 2; perfecte toestand. Prijs: 5.000 F
- The Moths and Butterflies of Great Britain and Ireland, dln. 1, 2, 9 & 10; softback uitvoering. Prijs: 4.500 F

Tel. (03) 289 01 54 (tss. 16 en 19 uur). Marc Raes, Oudekerkstraat 61, 2018 Antwerpen

wielewaalreizen

WEGENS OVERWELDIGEND SUCCES HERNOMEN !!!

Vanwege het overdonderend succes het voorbije jaar zetten we deze bestemming terug op ons programma. Ook dit jaar belooft deze reis weer een topper te worden, zeker wat het aanbod vogelsoorten betreft.

Extremadura grenst aan Portugal en is gelegen in Zuidwest-Spanje. Letterlijk vertaald, extreem hard land, dit betekent temperaturen die schommelen van echte vriesweer in de wintermaanden tot bloedheet in de zomermaanden; mei is de beste periode. Het maakt het er voor de plaatselijke bevolking niet eenvoudig op, vandaar dat vele bewoners de streek ontvluchten met als gevolg dat Extremadura nog steeds de dunst bevolkte streek van Spanje is.

Tijdens de reis maken we kennis met de typische fauna en flora; we bezoeken de mooiste vogelgebieden, ook de cultuur zal niet vergeten worden: we logeren immers in Trujillo een stadje dat echt tot de verbeelding spreekt.

NATIONALE WIELEWAALREIS 2000 EXTREMADURA (Spanje) i.s.m. Tierra v.z.w.

ONS PROGRAMMA

Het Nationaal Park van Monfrague, langs de rivier de Taag, met zijn gierenrots, Zwarte ooievaars, en de omliggende kurkeikenbossen is een waar paradijs voor de ornitholoog: Aasgier, Valegier, Monniksgier, Keizerarend, Dwergarend, Slangenarend, Blauwe ekster... De hoogvlakte van Trujillo, het meer van Tavalan, Guadolibo, Belén... waar we uitkijken naar steppevogels zoals de Grote en Kleine trap, Witbuik- en Zwartbuikzandhoen, Kuifkoekoek, Griel, Kalandarleeuwerik, Scharrelaar...

We verblijven in Trujillo, een stadje met een rijk historisch verleden, met Moorse invloeden. Je vindt er de ommuurde middeleeuwse wijk met toegangspoorten, torens en burcht, het Plaza Major, kerken, kloosters en paleizen. Bovendien tref je hier nesten aan van de ooievaar midden in de stad, en tevens één van de grootste kolonies van de Kleine torenvalk in Spanje en Europa.

Tenslotte bezoeken we ook de Sierra de Guadalupe waar we een wandeling maken naar Berzocagna. Ook hier treffen we vele roofvogelsoorten aan en mogelijk zelfs de Havikarend en misschien de Grijsze wouw...

We nemen een heen- en terugvlucht per vliegtuig naar Madrid, we rijden verder met de autocar (alle comfort: airconditioning, bar en toilet) die steeds tot onze beschikking blijft tijdens ons verblijf.

We verblijven in een comfortabel hotel op basis van volpension, 's middags een picknick in de natuur.

PRAKTISCHE INFORMATIE

- De reisdatum is van zaterdag 27 mei tot zondag 4 juni 2000 (O.H.-Hemelvaart)
- De prijs bedraagt 33.500 F.
- Aantal deelnemers: minimum 30, maximum 40
- Inbegrepen in de prijs: vervoer per vliegtuig heen en terug, alle overnach-

! TIERRA !

vzw

tingen, alle maaltijden (volpension), plaatselijke transfers, begeleiding, BTW, luchthaventaks

- Niet inbegrepen: drank, reisbijstands- en annulatieverzekering
- Wie een reisbijstands- en annulatieverzekering (Elvia-Top Selection) wenst, betaalt 1.080 F. per persoon. Dit moet bij de inschrijving betaald worden (achteraf worden geen verzekeringspolissen meer aanvaard)
- Begeleiding: Hendrik D'Hertefelt en Ignace Ledegen
- Accommodatie: comfortabel hotel met tweepersoonskamers met douche of bad en WC
- Wie een éénpersoonskamer wenst, betaalt een supplement van 5.000 F

Mogen we vragen aan diegenen die meewillen om niet te lang te wachten met het betalen van het voorschot, want voor deze reis is er veel belangstelling.

INSCHRIJVEN

Dit doet men door storting van een voorschot van 10.000 F op rekeningnummer 096-2218078-97 van De Wielewaal v.z.w., Graatakker 11, 2300 Turnhout, met vermelding 'reis Extremadura 2000' en het aantal personen.

VOOR MEER INLICHTINGEN

Tierra v.z.w., Heidebergstraat 223, 3010 Leuven, tel-fax: 016/25 56 16, e-mail: tierra@skynet.be, (i.s.m. KrisKras vzw, Lic. A 5553)

De reisverantwoordelijke Hendrik D'Hertefelt, Breevendreef 7, 2880 Bornem, tel 03/889 72 86

NATIONALE WIELEWAALREIS 2000

GAMBIA i.s.m. Tierra v.z.w.

Op zes uur vliegen van Brussel ligt een andere wereld : tropisch Afrika : GAMBIA.

Deze kleine West-Afrikaanse staat is bijna volledig omgeven door het veel grotere Senegal. De rest ligt aan de Atlantische Oceaan, eindeloze stranden en ongerepte mangrovewouden, tot uitgestrekte savannes met heilige baobabs,...

Gambia is vooral beroemd voor zijn vele verschillende vogelsoorten : ca. 450, een paradijs voor natuurliefhebbers. Variërend van de kleine honingzuigers tot de grotere roofvogelsoorten. Sommigen zijn getooid in de schitterendste kleuren. Bovendien zijn de vogels niet zo schuw en dus vrij makkelijk benaderbaar.

Anderzijds is Gambia een belangrijk overwinteringsgebied voor heel wat Europese vogelsoorten. En die zijn merkwaardig genoeg, hier niet zo schuw als bij ons. Op de Gambiarivier overwinteren bijvoorbeeld ongeveer 100.000 Zomertalingen.

In Gambia kan je op een aangename manier kennismaken met het echte Afrika, want het land is reeds ingesteld op buitenlandse 'birdwatchers' en natuurtoeristen. De meeste hotels van goede kwaliteit zijn bovendien langs de kust gelegen, waar een stevig briesje voor aangename temperaturen zorgt. In het binnenland is het meestal stoffig en warm.

Gambia is geen Afrikaans land voor grootwild-safaris (buiten bavianen en enkele andere apensoorten).

Maar Gambia is wel het ornithologisch paradijs bij uitstek. En daar draait dan ook heel de reis om.

ONS PROGRAMMA

We verblijven in de kleine hoofdstad Banjul van waaruit we met een comfortabele autocar (met airco) de verschillende natuursavannes in de nabije omgeving bezoeken. Op het programma staan ondermeer Abuko, een van de eerste erkende natuurreservaten van het land, dat een staalkaart geeft van wat Gambia in zijn geheel te bieden heeft : een immense verscheidenheid aan planten en vogels en verschillende soorten apen. Het nabijgelegen Lamin Lodge is dan weer de vertrekplaats van excursies door moeraslanden en rijstvelden. De Kotu visvijvers, de golfvelden en de krekken, elk gebied levert een

verrassende verschijning van uiterst gevarieerde vogels op. 'Top of the bill' wordt de tweedaagse naar Tendabacamp, waar we logeren aan de oevers van de machtige Gambia-rivier. Van hieruit wordt een boottocht georganiseerd door de eindeloze mangrove bossen. Verder bezoeken we per jeep het West-Kiang Nationaal Park (met zo'n 330 vogelsoorten).

Tijdens de voorbereiding, met twee ervaren lokale gidzen, (ze behoren tot de beste van hun land), zagen we 254 verschillende vogelsoorten en 29 roofvogelsoorten.

Deze lokale gidzen zullen ons dagelijks vergezellen. Ze staan garant voor een kwalitatief en kwantitatief hoogstaande natuurbeleving.

PRAKTISCHE INFORMATIE

- De reisdatum is van zaterdag 26 februari tot zondag 5 maart 2000
- De prijs bedraagt 46.500 F per persoon
- Aantal deelnemers : minimum 20, maximum 30 !!!
- Inbegrepen in de prijs : vervoer per vliegtuig heen en terug, alle overnachtingen, half pension, plaatselijke transfers, nederlandstalige begeleiding, lokale gidzen, alle excursies en toegangsgelden, BTW, luchthaventaks.
- Niet inbegrepen : drank, lunch, reisbijstands- en annulatieverzekering

- Wie een reisbijstands- en annulatieverzekering (Elvia-Top Selection) wenst, betaalt 2.160 F per persoon, dit moet bij de inschrijving betaald worden (achteraf worden geen verzekeringspolissen meer aanvaard).
- Begeleiding : Hendrik D'Hertefelt
- Accommodatie : comfortabel hotel (westerse standaard) met tweepersoonskamers met douche of bad en toilet.
- Singletoeslag : 7.500 F.

Mogen we vragen dat diegenen die meewillen niet te lang wachten met het betalen van het voorschot, want voor deze reis is veel belangstelling.

INSCHRIJVEN

Dit doet men door storting van een voorschot van 15.000 F op rekeningnummer 096-2218078-97 van de Wielewaal v.z.w., Graatakker 11, 2300 Turnhout, met vermelding 'reis Gambia 2000' en het aantal personen.

VOOR MEER INLICHTINGEN

Tierra v.z.w., Heidebergstraat 223, 3010 Leuven, tel-fax 016/25 56 16, e-mail : tierra@skynet.be (i.s.m. KrisKras vzw, Lic A 5553)

De reisverantwoordelijke : Hendrik D'Hertefelt, Breevendreef 7, 2880 Bornem, 03/889 72 86.

NATIONALE WIELEWAALREIS NAAR CAP-BON TUNESIË

i.s.m. Ro-Travel (lic. A5381) van 26 april tot 3 mei 2000(*)

dag 1 : Vertrek vanuit Brussels Int. richting Tunesië met landen te Tunis of Monastir. Doorreis met bus naar onze groene verblijfplaats Hammamet. Indien mogelijk verkenning van de directe omgeving.

dag 2 : Direct een goede start : de lagune van Soliman, het plaatsje dat eens het mooiste Andalusische stadje was van Tunesië.

Honderden steltlopers zoals Krombekstrandloper en Kleine strandloper zijn hier normaal. Een eerste Zwarte ibis ?

dag 3 : Cap Bon op zijn best : we maken kennis met de doortrek van tal van roofvogels. Meest talrijk zijn Bruine kiekendief en Wespendif. Echter leuker wordt het met Roodpootvalk en Barbarijse valk ! El Haouaria geeft vast en zeker nog andere geheimen prijs.

dag 4 : Iets meer landinwaarts richting

heuvels rond Zaghouan waar soorten zoals Diadeemroodstaart en Zwartkruinklauwier te vinden zijn. Voor de plantenliefhebbers is hier oa. Grijs cistus (C. albidus) te vinden.

dag 5 : In de voormiddag trekken we naar de lagunes van Korba, waar we soorten zoals Bengaalse stern, Ralreiger en Barbarijse patrijs op doortrek kunnen opmerken. De namiddag brengen we vrij door in Hammamet in de souks of tussen de vele hibiscus en jasmijnstruiken.

dag 6 : Bezoek aan de stad Kairouan en zijn omgeving. Men kan Tunesië niet verlaten zonder deze, na Mekka en Medina, belangrijke stad voor de islam gezien te hebben. Op de terugweg even een stop bij Sebket Kelbia.

dag 7 : Ronde van de stuwwerken : Barrage Lebna, Barrage Menzel Bouzefla en Barrage Mlabi zijn de voornaamsten in de streek. Bonelli's arend, Lanner-

valk, Koe- en Kleine zilverreiger zijn hier graag geziene gasten.

dag 8 : Terugreis met bus en vliegtuig richting Brussels Int.

Deze reis wordt begeleid door Krystyna Twardus en door Dirk Raes als ornithologische gids.

De prijs van deze prachtige natuurreis (vol-pension met 's middags picknick) is 29.200 F/723,85 per pers. (single +3.500 F/87,76 Euro).

Inschrijven kan door een voorschot te storten van 7.500 F/185,92 Euro op rek. nr. 142-8538887-02 t.n.v. Ro-Travel en dit voor 31.12.99.

Raadpleeg onze website <http://myplace.to.be/rotravel>

(*) onder voorbehoud, wijziging vertrek- en aankomstdag mogelijk.

WIELEWAAL AFDELING VLAAMSE ARDENNEN: MALLORCA

i.s.m. Ro-Travel

van 14 t.e.m. 21 april 2000(*)

Deze reis werd samengesteld door Ro-Travel (lic. A5381)

Teneinde het reisgezelschap aan te vullen tot minimaal 25 wielewalers nodigt Wielewaal Vlaamse Ardennen in de paasvakantie leden van andere afdelingen uit op deze afdelingsreis onder leiding van Dirk Raes en Jacques Vanheuverwijn.

HET DAGPROGRAMMA

Vrijdag 14 april :

Rechtstreekse heenvlucht vanaf Brussel int. naar Palma. Na ongeveer 1u. bus richting noorden bereiken we het hotel. Inchecken en indien mogelijk verkenning van de directe omgeving.

Zaterdag 15 april :

Dagexcursie naar het Arta-gebergte waar we hopen op de Dwergarend. Vanaf de tuinen van de boerderijen over het gebergte naar het strand : voor iedereen wat.

Zondag 16 april :

Dagexcursie naar Mallorca's beste moerasgebied Albufera : één der uitzonderlijke gebieden in het Mediterrane gebied.

Na een kort bezoek aan het reservaatcentrum gaan we op zoek naar de verschillende vogels zoals Cetti's zanger, Kwak en Grote karekiet.

Maandag 17 april :

Dagexcursie rond het Cuber reservoir en zijn omliggende bergen. Dit prachtige landschap is dé plaats voor roofvogels (waaronder Monniksgier) op Mallorca.

Echter we vergeten de cultuur niet en brengen een bezoek aan een andere schat : Lluç.

Dinsdag 18 april :

Excursie naar de Boquer-vallei, de Blauwe rotslijster wacht ons op. Even door naar het begin van het schiereiland Formentor voor een prachtig vergezicht en later wat vrije tijd in het stadje Pollensa.

Woensdag 19 april :

Indien doende interesse en gunstige weersomstandigheden kunnen we een boot charteren voor een tocht naar het eiland Cabrera : de archipel werd in 1991 als eerste tot nationaal park van

de Balearen verklaard. Talrijke zeldzame vogels en endemische planten komen er voor.

Donderdag 20 april :

We kunnen Mallorca niet verlaten zonder zijn Salinas de Levante en het pittoreske Cala Figuera.

De Salinas zijn de eerste stopplaats voor de vogels komende uit Afrika.

Vrijdag 21 april :

Afhankelijk van het uur van de terugvlucht, tocht in de omgeving van het hotel.

Transfer en rechtstreekse terugvlucht vanuit Palma richting Brussel Int.

PRIJS

De prijs van deze prachtige natuurreis (vol-pension met 's middags picknick) is 26.750 F/663,12 euro per persoon (single + 3.000 F/ 74,37 euro). Inschrijven kan door een voorschot te storten van 6500 F/198,31 euro op rek. 891-2540218-89 van Wielewaalafdeling Vlaamse Ardennen en dit voor 31.12.99.

(*) onder voorbehoud van wijziging vluchtdagen.

Goed om te weten

STICHTING LEEFMILIEU VZW/KBC BEKROONT 72 JONGERENPROJECTEN

Natuurbehoud en -beheer krijgen - gelukkig maar - meer aandacht vanwege het gewestelijke, provinciale en gemeentelijke beleid, wat zich vertaalt in meer middelen voor en een verdere professionalisering van de natuursector.

Dit neemt niet weg dat het traditionele 'kleinschalige' beheer, waarbij gebruik wordt gemaakt van oude, arbeidsintensieve landbouwmethodes zoals maaien, hooien, plaggen, kappen,... onontbeerlijk blijft voor de meeste waardevolle natuurgebieden en -reservaten en kleine landschapselementen.

Jongeren stimuleren om in groep zulke werkzaamheden uit te voeren is nu juist het uitgangspunt van de Stichting Leefmilieu vzw/KBC met haar jaarlijkse 'Jeugdactie Natuurbeheer en Landschapszorg', die in 1999 voor de 28e maal werd georganiseerd.

Voor de actie 1999 stelde de Stichting Leefmilieu een bedrag van 1,2 miljoen F ter beschikking, waarmee niet minder dan 72 jongerenprojecten worden gesteund. Zij werden uit een totaal van 79 inzendingen geselecteerd door een onafhankelijke jury bestaande uit de dames A. Anselin en M. De Ridder en de heren M. Dujardin, J. Hublé, B. Rombouts, M. Van Miegroet en G. Van Steenberghe.

Het overgrote deel van de bekroonde projecten heeft betrekking op het 'kleinschalige' beheer van waardevolle natuurterreinen en landschapselementen, waarbij hooi-, gras- en rietlanden worden gemaaid, omheiningen voor het grasbeheer worden geplaatst, wilgenopslag gekapt, heide geplagd, (knot)bomen geknot, poelen gegraven, sloten gereinigd, houtwallen en hagen verzorgd en hersteld, enz. Met betrekking tot Wielewaalreservaten werden o.m. projecten gesteund in Honegem, Kwakrekken, Liereman, De Putten, Rietbeemd, Tikkebroeken, Turfmeersen, Vallei van de Grote Nete en Viersels Gebroekt.

OPROEP TOT MEDEWERKING: ONDERZOEK NAAR VIRUSZIEKTE BIJ WILDE KONIJNEN

In opdracht van het Instituut voor Bosbouw en Wildbeheer werd een onderzoek begonnen naar een virusziekte bij Wilde konijnen, meer bepaald de ziekte Viraal Hemorragisch Syndroom of VHS. Dit is een uiterst besmettelijke ziekte die plotse en massale sterfte kan veroorzaken bij zowel tamme als wilde konijnen. Deze laatste blijken hierbij als reservoir van het virus te fungeren.

De ziekte is in zowat heel Vlaanderen gesignaleerd, maar is slecht gedocumenteerd. Daarom is dit onderzoek opgestart. Het is de bedoeling aan de hand van een steekproef enige klaarheid in de situatie te brengen. Op basis van de bevindingen kunnen desgevallend aanbevelingen worden gedaan voor verder onderzoek en/of maatregelen. Het onderzoek is begonnen op 1 juli II. en loopt nog tot 30 juni van volgend jaar.

Er wordt gestreefd naar een zo ruim mogelijke staalname van de Vlaamse populatie Wilde konijnen. Voor die staalnames is uw medewerking noodzakelijk. Hoe gaat dit in zijn werk?

Enkel dieren die pas dood zijn (geschoten, ter plaatse afgemaakt of dood gevonden) komen in aanmerking. Pas doode dieren worden gekenmerkt door lijkstijfheid, hebben geen ingevallen ogen, en vertonen geen groenverkleuring of maden.

De geschikte kadavers dienen onmiddellijk in hun geheel te worden gekoeld in een diepvriezer bij -20°C. Een alternatief is enkel de lever in te vriezen, na er eventueel een stukje van maximum 0.5 cm dik te hebben afgesneden en gefixeerd in minimum 10 ml van 10% gebufferde formol (het weefsel moet volledig ondergedompeld zijn in de vloeistof). Geformuleerde stalen mogen bij kamertemperatuur worden bewaard.

De aldus verzamelde stalen kunt U aan het marternetwerk bezorgen voor transport naar het CODA, waar de nodige analyses zullen worden uitgevoerd. De adressen van het marternetwerk vindt u in bijlage.

VHS is niet besmettelijk voor de mens.

U moet dus behalve de normale hygiënische voorzorgen geen bijzonder maatregelen nemen bij de staalname of het transport van de stalen.

Bijkomende inlichtingen, indien gewenst, kunt U steeds bekomen bij Dr. D. Vandekerchove (bij afwezigheid: Dr. D. de Graaf) (CODA) op het nummer 02/375 44 55, of bij Ir. K. Van Den Berge (IBW) op het nummer 054/43 71 12.

SCHATTEN OP ZOLDER: TWEEDE EDITIE

Onze Limburgse natuur is gelukkig nog rijk aan soorten. Tijdens wandelingen hebben we allemaal wel eens iets gevonden dat echt onze aandacht trok, maar waarvan we de herkomst niet kenden. Het gaat dan over mooie stenen, fossielen, paddestoelen, vruchten van bomen, planten, insecten, pluimen of zelfs schedels. Die houden we dan bij tot ze bijna helemaal onder het stof verdwenen zijn. De Limburgse Koepel voor Natuurstudie, het Provinciaal Natuurcentrum en uiteraard een aantal deskundigen, willen op zoek gaan naar die vondsten en de vindsters helpen deze op naam te brengen.

De eerste speurtocht naar "schatten op zolder" in november van vorig jaar, was een groot succes. Een 70-tal trotse bezitters van eigenaardige, mysterieuze of mooie stenen, mineralen... waren afgezakt naar het Limburgs Universitair Centrum (LUC), in Diepenbeek. Zowel de deelnemers als de deskundigen hebben er heel wat van opgestoken.

Ook dit jaar, en wel op zaterdag 20 november, kan iedereen met zijn vondst(en) terecht in het LUC van 13.30 tot 17.00 uur. Na onderzoek vertellen de deskundigen dan alles wat men erover hoort te weten. Wie weet, er zitten misschien wel heel spectaculaire dingen tussen.

Om zeker te zijn dat de juiste en voldoende specialisten aanwezig zullen zijn, is het noodzakelijk dat de organisatoren weten wat men meebrengt. Het volstaat om een klein berichtje met naam en adres en een korte beschrijving van de vondst te bezorgen op onderstaand adres. Wie een hele collectie wil tonen, kan vooraf contact opnemen

met het LIKONA-secretariaat in Het Groene Huis om eventueel "aan huis" het materiaal even te komen bekijken.

Voor bijkomende inlichtingen en inschrijving kan men terecht bij: LIKONA, Het Groene Huis, Domein Bokrijk, 3600 Genk, tel. (011) 26 54 62, fax (011) 26 54 55, e-mail: likona@limburg.be, website: <http://www.limburg.be/likona>

20 EN 21 NOVEMBER: DAG VAN DE NATUUR

De Dag van de Natuur, doe-dag voor natuur en landschap, gaat in gans Vlaanderen door op zaterdag 20 november 1999. Het is bij uitstek de dag dat in de natuur gewerkt wordt door de natuurverenigingen samen met talloze vrijwilligers. In de provincie West-Vlaanderen loopt de Dag van de Natuur op 20-21 november, en is het een organisatie van de provincie West-Vlaanderen en de West-Vlaamse Milieufederatie vzw, koepel van natuur- en milieuverenigingen.

In West-Vlaanderen zijn er ook projecten van gemeenten op de Dag van de Natuur. Dit jaar is er een samenwerking met de Bond van Grote en Jonge Gezinnen, die zowel deelneemt aan de projecten van de natuurverenigingen als met de gemeenten geboortendreven aanplant. De kinderen geboren in 1998 en hun ouders zullen samen langs landelijke dreven of straten streekeigen bomen planten.

Tal van natuurverenigingen, gemeentebesturen en BGJG-afdelingen zullen plaatselijk het initiatief nemen om hagen en bomen te planten, te werken in de natuurreservaten, of nestkasten te maken. Wie wil meedoen, haalt een streekfolder in het gemeentehuis, bibliotheek of bij de plaatselijke natuurvereniging. Je kan ook bellen naar de Provincie, tel. 050/40 35 42 of naar de West-Vlaamse Milieufederatie, tel. 051/40 46 96.

MEDEWERKING GEVRAAGD: 3DE VLAAMSE SIMULTANE MIDWINTERTELLING DAGROOFVOGELS VLAANDEREN: 1-23 JANUARI 2000

In januari 2000 heeft voor de derde keer in Vlaanderen een simultane wintertelling van dagroefvogels plaats. Momenteel werken ongeveer 300 Vlaamse ornithologen en veldmedewerkers aan dit initiatief mee en kennen we reeds een vrij mooie spreiding over het ganse Vlaamse land. Toch kunnen er nog heel wat nieuwe medewerkers bijkomen,

want het ontbreekt ons in een aantal regio's nog steeds aan medewerkers.

In het verleden, voordat in 1998 de eerste simultane telling van start ging, hadden reeds vele locale tellingen plaats. Doordat vaak met verschillende methoden werd gewerkt en er bovendien zeer weinig gepubliceerd werd over deze tellingen, leek het ons een goed idee om een landelijke telling op poten te zetten en simultaan over het ganse Vlaamse land een gestandaardiseerde telling uit te voeren over een beperkte periode, namelijk gedurende een 3-tal weken.

Aan de eerste januaritelling van 1998 ging reeds jaren voorbereidend werk vooraf en er werd samenwerking gezocht met zoveel mogelijk locale en Vlaamse organisaties, vogelwerkgroepen, verenigingen en telgroepen.

In 1998 werkten reeds ongeveer 200 personen mee, in januari 1999 waren het er al zowat 300.

Telmethode en werkwijze...

Het lijkt ons nuttig om, indien we nieuwe tellers willen oproepen tot medewerking, hen vooraf duidelijk te informeren.

In 1998 werd een handleiding voor wintertellingen opgesteld die iedere medewerker gratis ontvangt en die nog steeds op eenvoudige aanvraag bij de coordinator kan verkregen worden.

In deze 11 pagina's tellende brochure wordt uit de doeken gedaan waarop speciaal per soort en biotoop, dient geteld te worden, wat vooral voor de minder ervaren tellers nuttige stof kan zijn.

Welke soorten worden geteld?

Uiteraard worden alle in Vlaanderen overwinterende soorten bij deze telling genoteerd, zowel soort, ondersoort (indien van toepassing), liefst ook leeftijdsklasse (juveniel, adult, 3e jaars...) en geslacht wordt bepaald. Zowel kwalitatieve als kwantitatieve gegevens (aantal vastgestelde individuen) worden bij dit project gevraagd. Volgende soorten worden in de winter in Vlaanderen vastgesteld: Blauwe kiekendief, Bruine kiekendief, Buizerd, Ruigpootbuizerd, Rode wouw(*), Visarend(*), Havik, Sperwer, Smelleken, Torenvalk, Slechtvalk, Zeearend. (*) Deze soorten worden soms in januari vastgesteld.

Doelstellingen

Zoals reeds eerder aangehaald is onze hoofddoelstelling het verwerven van een betere kennis van het aantal in Vlaanderen overwinterende dagroefvogels, zowel wat betreft het aantal soorten, als het aantal individuen per soort. Op deze wijze willen we een betere ken-

nis verkrijgen van de status, aantalsevolutie en verspreiding in Vlaanderen en dit op lange termijn onder de vorm van een Vlaams monitoringproject, gebaseerd op karteringsgegevens.

Naast het verwerven van zuiver kwantitatieve gegevens willen we ook de kwalitatieve, ecologische gegevens niet onderwaarden en verwaarlozen. Ook gegevens rond het biotooptype, soort beplanting, landgebruik, bebouwing, geslachtsbepaling per individu, indeling in leeftijdsklassen, ringgegevens... worden per medewerker gevraagd. Tenslotte kan het belangrijk zijn om het weertype te vermelden, wat invloed kan uitoefenen op het gedrag van de roofvogels.

Een derde niet te onderschatten en zeker niet minder belangrijke doelstelling van ons project is via het verzamelen van al deze gegevens te weten te komen welke gebieden en regio's in Vlaanderen van belang zijn voor de instandhouding van de roofvogelstand en in welke gebieden grote of belangrijke aantallen roofvogels overwinteren. Dit project heeft dus ook duidelijk een boodschap naar het natuurbehoud, en dit monitoringsproject moet een instrument zijn dat onderdeel vormt van een veel omvattender natuurbehoudsplan.

Bovendien kan iedereen op deze wijze en op praktische wijze betrokken worden bij het natuurbehoud.

Een warme oproep: werk mee a.u.b.

We willen dit informatie-artikel besluiten met onze uitdrukkelijke vraag en oproep tot medewerking. Geef u op bij de coördinator van het project, of organiseer iets op lokaal vlak, en dit vóór 15 november e.k. Dan ontvangt u een gratis medewerkerspakket, met een nieuwsbrief, telhandleiding, telformulieren en een infobrief; eind dit jaar krijgen alle medewerkers ook het jaarverslag van 1999 gratis toegestuurd.

Alvast hartelijk dank bij voorbaat.

Eddy Gadeyne, Project-coördinator, Roggereep 20, 9960 Assenede

GRUTTO'S OP HET SPEL

NME De Wielewaal vzw ontwikkelde een educatief spel rond het thema weidevogels. Het gruttospel werd op punt gesteld als onderdeel van een educatief pakket dat zich richt naar de kinderen uit de derde graad van het basisonderwijs. Los van dit pakket is het gruttospel een spannend gezelschapsspel, dat door jong (en ouder) kan worden gespeeld.

De spelers volgen een Grutto vanaf het

moment van de trek vanuit de overwinteringsgebieden naar onze streken, tot op het ogenblik dat zijn kuikens vliegvlug zijn.

Het speelbord werd bijzonder fraai geïllustreerd door Viviane Lootens en stelt vijf omlopen voor, die van het midden naar buiten toe worden doorlopen.

In het midden van het speelbord ligt West-Afrika, het overwinteringsgebied. De eerste omloop stelt de trek voor. In de tweede omloop zoekt de Grutto een geschikte broedplaats en een partner. Daarna kan de Grutto verder naar de volgende omloop waarin vier eieren worden gelegd, die vervolgens in de vierde omloop worden uitgebroed. De spelers beginnen aan de laatste omloop met kuikens, die heelhuids over de eindstreep moeten geraken. Op dat ogenblik zijn ze vliegvlug en zelfstandig. Onderweg kennen de Grutto's en hun kuikens voor- en tegenspoed.

Spelenderwijs komt de weidevogelproblematiek aan bod (afname van geschikte broedbiotoop, verlies van eieren en kuikens tijdens landbouwbewerkin-

gen), naast de gevaren tijdens de trek, predatie en de invloed van abiotische factoren. Specifieke beschermingsmaatregelen worden voorgesteld.

Het gruttospel kan tot het einde een verrassende wending nemen: de winnaar is immers niet diegene die als eerste over de eindstreep gaat, maar wel diegene die met het meest aantal kuikens aankomt.

De handleiding bevat de spelregels en de beschrijving van het parcours en een gedeelte waarin de elementen, verwerkt in het spel, beknopt wordt toegelicht. Wie hier geen boodschap aan heeft laat tekst en uitleg achterwege, maar voor de leerkracht die het spel in de klas gebruikt, vormt het een stevige uitvalsbasis voor een les over weidevogels.

Het spel zal verkrijgbaar zijn vanaf december '99 in de boekhandel van het Wielewaalhuis. Het kost 850 F. Wielewaalleden krijgen de gebruikelijke korting van 10%.

TE KOOP

Foto-uitrusting in perfecte staat
Nikon F4. 35.000 F
Nikon 35-70 AF 2.8: 20.000 F
Nikon 80-200 AF 2.8: 25.000 F
SB24 flits Nikon: 7.000 F
200-400 AF 5.6 Tamaron Nikon-
vatting 15.000 F
Eenpootstatief Velbon 1.500 F
Tel. (051) 22 04 58, alleen bellen
tussen 19 en 20 u. aub
Timperman Stefaan, Baliestraat
10, 8800 Roeselare

! TIERRA !

vzw

TIERRA v.z.w. NATURREIZEN

zoekt
(free-lance)

medewerkers

voor het uitwerken van nieuwe
projecten 'eco-toerisme'

reisbegeleiders

voor begeleiding van
naturreizen (weekends,
Europese en verre reizen)

Vereisten:

goede kennis flora en fauna
affiniteit met natuurbehoud
organisatietalent

Tierra vzw
Heidebergstraat 223
3010 Leuven

Tel/fax 016/25 56 16
e-mail: tierra@skynet.be

BOEKBESPREKINGEN

Beaman M. & S. Madge, *The Handbook of Bird Identification for Europe and the Western Palearctic*, London, Ch. Helm en A.C. Black, 1998, 870 blz., + 1950 BEF)

Beaman en Madge zijn geen onbekenden voor ornithologen. Mark Beaman is een specialist van het Palearctisch gebied en auteur van de imposante *Palearctic Birds: A Checklist of the Birds of Europe, North Africa and Asia north of the foothills of the Himalayas* (1994). De tweede auteur Steve Madge is mede-oprichter van het British Birds Rarities Committee en zijn boek *Wildfowl: an Identification Guide to the Ducks, Geese and Swans of the World* (1988) werd bij zijn verschijning in Groot-Brittannië bekroond als ornithologisch werk van het jaar.

Het boek van Beaman en Madge geeft een overzicht van alle soorten uit het West-Palearctisch gebied, waarvan de meeste zijn afgebeeld zonder al te veel "decor". De afbeeldingen, die trouwens van uitstekende kwaliteit zijn - al zijn de tekeningen van Hilary Burn iets te geaccentueerd -, tonen de vogels in hun verschillende kleden en kalenderjaren en de verspreidingskaarten zijn groter en duidelijker dan in andere gangbare vogelgidsen.

Verwante soorten worden op gelijke schaal en op dezelfde kleurplaat afgebeeld. Ook de tekst gaat dieper in op details die onontbeerlijk zijn voor een correcte identificatie. De auteurs aarzelen niet om enkele onnauwkeurigheden recht te zetten. Soorten die gemakkelijk aanleiding geven tot hybridisatie (Anas en Aythya bijvoorbeeld) staan afgebeeld en worden besproken. Wat de taxonomie betreft hebben de auteurs zich gebaseerd op Voous 1973 en 1977. Daardoor wordt een zekere eenvoud nagestreefd, wat zeker geen kwaad kan. Zij beperken zich bijvoorbeeld - net als Lars Jonsson (1994) - tot het onderscheid Alpenseeuwhoen, Moerassneeuwhoen en Schots sneeuwhoen, een in Groot-Brittannië en Ierland voorkomende ondersoort van Moerassneeuwhoen. Zij maken geen melding van de verscheidene ondersoorten van Alpenseeuwhoen helveticus (Alpen), hyperboreus (Spitsbergen), pyrenaicus (Pyreneeën), mutus (Scandinavië) en millaisi (Schotland). Een onvolkomenheid, gestrengheid in de taxonomie of een onvoldoende wetenschappelijke basis om de knoop door te hakken? Andere ondersoorten zijn daarentegen taxonomisch duidelijk afgeleidend.

Het werk van de Angelsaksische auteurs is voor de ornitholoog een must. Het is als het ware als een goed paar trekschoenen: hoe meer men het gebruikt hoe beter het wordt. Een onschatbare bron aan kritische informatie in een overzichtelijke vorm gegoten.

Om het West-Palearctisch gebied af te bakenen worden de grenzen van Cramp et al. (1977) weerhouden. Hoewel deze grenzen soms betwistbaar zijn, vragen we ons af waarom Anhinga rufa en melanogaster in de index zijn opgenomen terwijl slechts één Anhingasoort (melanogaster) wordt besproken en afgebeeld. Ook in dit werk blijft de verwarring tussen de Afrikaanse en Indische slangenhalvogel bestaan.

Tevens stelt zich hier ook het probleem van de naamgeving. Heeft een (onder)soort recht op een eigen naam? Nemen we bijvoorbeeld Torgos negevensis. Volgens de ene ornitholoog is het een ondersoort van de Oorgier (Torgos tracheliotus), volgens de andere een aparte - waarschijnlijk uitgestorven - soort uit de Negev-woestijn.

Larus cachinnans cachinnans (Steppe-meeuw of Pontische meeuw) krijgt in de Franse vertaling van dit werk als vertaling Goéland pontique. Volgens Philippe J. Dubois is deze term geschikt om de vernaculaire namen "Goéland pontocaspian", "Goéland des steppes" en "Goéland de la Caspienne" te vervangen (Ornithos 5: 135-139). Volgens Hugues Dufourny is deze naam nog lang niet definitief (Aves 34: 195-223).

Dit zéér volledig werk bevat - zoals reeds vermeld - alle soorten van het West-Palearctisch, ook dwaalgasten en uitgezette soorten die tot eind 1996 werden waargenomen. Toch zijn een vijftigtal soorten niet besproken omdat ze uit gevangenschap zijn ontsnapt, per ongeluk (aan boord van een schip) hier zijn aanbeland of zich niet konden aanpassen. Sommige van deze soorten vinden we toch terug op homologatielijsten van diverse commissies en in gangbare gidsen. Van de Chileense flamingo (Phoenicopterus chilensis) broedt een klein aantal in Duitsland. Hij ontbreekt in Beaman en Madge en de Zwarte zwaan - in onze contreien en buurlanden een "uitgezette of ontsnapte soort of ondersoort die zich als broedvogel heeft ontwikkeld [en] die zich kan handhaven zonder verdere menselijke tussenkomst" - zou zich volgens onze auteurs niet hebben aangepast aan ons klimaat en staat niet vermeld in het boek.

Andere soorten, die in Peterson als

dwaalgasten vermeld staan, werden weggelaten, o.a. Macronectes giganteus (Zuidelijke) Reuzenstormvogel. Terwijl Peterson Platalea alba (Afrikaanse lepelaar) onder voorbehoud opneemt, zijn Beaman en Madge voorzichtiger of moeten we zeggen kordater in hun keuze. Hij behoort tot de soorten die - volgens de auteurs (bijna) met zekerheid - verkeerdelijk werden opgemerkt.

Dit gigantisch naslagwerk is volledig en betrouwbaar. De Franse vertaling verschenen bij Nathan in Parijs, draagt terecht als titel Guide encyclopédique des oiseaux du Paléarctique occidental. Het is nu eenmaal pretentieloos en encyclopedisch.

KNNV, *Veldgids mossen*, Klaas van Dort, Christ Buter en Paul van Wielink.

Wie mossen tot nu toe links heeft laten liggen omdat ze 'zo moeilijk' zijn, kan nu terugvallen op de nieuwe *Veldgids Mossen*: een praktische gids voor iedere natuurliefhebber. De in Nederland meest voorkomende mossen kunnen hiermee zonder veel moeite op naam worden gebracht. Alles wat de bryoloog-in-spe nodig heeft, is een loep en wat beginnersgeduld.

Naast nuttige achtergrondinformatie over bouw, leefwijze en voortplanting van mossen bevat het boek ook een uitgebreid hoofdstuk over de ecologische achtergrond: welke mossen kan men in welke biotoop verwachten; waarom komen er op zand andere soorten voor dan op klei, wat zijn 'kalksoorten' en wat maakt bossen een bijzondere biotoop voor mossen?

Via duidelijke tabellen kunnen meer dan 140 soorten worden gedetermineerd. Een apart hoofdstuk beschrijft uitvoerig de meest algemene mossen. Hiermee kan worden gecontroleerd of men inderdaad op de goede soort is uitgekomen. Zo staan onder een apart kopje 'betrouwbaarheid determinatie' onderscheidende kenmerken van soorten die veel op de afgebeelde soort lijken. Verder begeleiden schitterende foto's en tekeningen de tekst.

De *Veldgids Mossen* is bedoeld voor ieder beginner die zich in mossen wil verdiepen en is een uitstekende leidraad bij mossencursussen. Door de fraaie illustraties is de gids echter ook een waardevolle aanvulling voor 'kenners'.

Auteurs: Klaas van Dort, Chris Buter en Paul van Wielink

ISBN: 90 5011 110 6

Uitvoering: 17 x 25 cm, geboden met meer dan 100 detailopnames in full colour en zwart/wit tekeningen, 272 pagina's. Prijs: 49,95 gulden, 44,95 gulden voor leden. Bestelwijze. Maak het bedrag + 6 gulden verzendkosten over op girorekening 13028 ten name van de KNNV Uitgeverij, Utrecht. Vermeld op de overschrijving: 'bestelling VG10 Mossen'. Ook verkrijgbaar bij de betere boekhandel.

Recentie-exemplaren op aanvraag verkrijgbaar bij de KNNV Uitgeverij, t.a.v. Julia Priesman, Postbus 19320, 3501 DH Utrecht, tel. 030-2333544/Fax 030/2368907.

BOURNERIAS M. (dir.), Les Orchidées de France, Belgique et Luxembourg, Paris, Parthénopée, 1998, 416 blz., 1695 F.

Vijf jaren intens werk liggen aan de basis van dit prachtig boek. Het resultaat is geen juxtapositie van bijdragen van verschillende wetenschappers, maar een coherent geheel, onderworpen aan de kritische zin van een hoog gekwalificeerd team. Het werk, samengesteld onder leiding van Marcel Bournérias en de Société Française d'Orchidophilie, behandelt de plaats van orchideeën in het plantenrijk en verder de morfologie en biologie van de soort. Met ruime aandacht voor de voortplanting en het ontstaan van hybriden.

Biogeografie en ecologie krijgen ook hun aandeel, evenals de bescherming. Orchideeën zijn niet alleen gegeerd door (onverantwoorde) verzamelaars en kwekers, zij komen soms (onbewust) in de handel terecht. In Zwitserse supermarkten worden dieetproducten aangeboden op basis van salep. In 1996 werden op de pittoreske markt van het Provençaalse Arles zakjes salep te koop aangeboden, met de bedoeling de biodiversiteit van het Middellandse-Zeegebied aan te tonen...

In eigen land is de moderne bos- en landbouw vaak mede verantwoordelijk voor het verdwijnen van verscheidene orchideeënsoorten. Overbemesting, onverantwoorde kap, drooglegging van moerassen en vochtige weilanden, uitbreiding van steengroeven, gekoppeld aan verzamelwoede en illegale handel, hebben nefaste gevolgen.

Ook de Belgische wetgeving loopt mank. Van erg bedreigde soorten (*Aceras*, *Corallorrhiza*, *Herminium*, *Epipactis microphylla*) zijn alleen de ondergrondse delen beschermd! Door de pluk stopt de fotosynthese en sterft de plant af. Orchideeën moeten wijken voor immobielen (De Panne), steengroeven of een verkeerswisselaar (Groot-Bijgaarden).

Wie geïnteresseerd is in de geschiedenis van de orchidologie, vindt zeker zijn

gading. We lezen o.a. dat de Leuenaar Cornelius Gemma (1535-1578) de eerste orchidoloog was en een "historisch" werk naliët onder de vorm van prachtige, nauwkeurige tekeningen.

Orchideeën zijn vaak het slachtoffer van een eeuwenoude mythologie. Totaal onterecht wordt de orchis (Grieks voor teelbal) als een afrodisiacum aanzien en over de therapeutische waarde van inheemse orchideeën bestaat weinig of geen waardevolle literatuur.

Het hoofdbestanddeel van dit boek is een uitgebreide monografie, voorafgegaan door een determinatiesleutel. Spijtig dat deze niet uitneembaar is, want zo'n kostbaar boek neem je niet graag overal mee. Alle inheemse soorten worden uitvoerig besproken. De foto's en tekeningen zijn van uitstekende kwaliteit en vermelden steeds de plaats waar en datum waarop de orchis op de gevoelige plaat werd vastgelegd. De verspreidingskaarten laten geen twijfel bestaan.

De niet onbelangrijke aanhangsels behandelen de fenologie, het verband insect-bloem, het statuut in België, beschermde soorten in Frankrijk en het Groot-Hertogdom Luxemburg, een systematiek en een wetenschappelijke en Franse namenlijst.

Volgens de confraters van het tijdschrift *Aves* gaat het om "de nieuwe bijbel voor orchidofielen". Oordeel zelf!

Het boek heeft alvast iets van een orchidee, het flateert, bekoort en straalt volmaaktheid uit.

W. Belis

LABBÉ M., Ces étonnants nichoirs traditionnels, Auvers-sur-Oise, M. Labbé (uitg.) 1998, 258 blz., 68 FF + 20 FF port, =+ 615 BEF.

Misschien hangt er aan uw gevel een broedpot in terracotta? Zo ja, weet u vanwaar dit gebruik komt? In het verleden heeft het tijdschrift *Wielewaal* aandacht besteed aan dit verschijnsel, met vooral de nadruk op de spreuwenpot. Wie echter het assortiment kent dat *Wielewaal*afdeling Regio Lier aanbiedt, weet dat er meerdere modellen bestaan en dat deze gebaseerd zijn op bestaande potten.

Max Labbé heeft een tweede, totaal herwerkte versie van zijn boek *Ces étonnants nichoirs traditionnels* in eigen beheer op de markt gebracht. Een waar meesterwerk! Het boek schetst de ontstaansgeschiedenis van de broedpotten, hun afbeelding op schilderijen van bekende meesters en de verschuiving van de Nederlanden, via Vlaanderen en de Maasvallei tot diep in Frankrijk.

Maar ook op de Britse Eilanden, in de Verenigde Staten, Sri Lanka, Polen, Spanje, Canada... treft men deze vorm

van kunstmatige nestgelegenheid aan, niet alleen in gebakken aarde maar ook in hout, bamboe en andere vegetale materialen.

M. Labbé zet, in zijn encyclopedisch werk, alles netjes op een rij. Het boek is zeer aangenaam geschreven, volledig en toegankelijk. Het geeft ook ideeën en nauwkeurige ontwerpen om zelf te knutselen, te boetsen of te vlechten.

In het boek vernam ik dat een pot uit Tongeren zich nu in het (vernieuwde) *Wielewaal* museum bevindt. De auteur heeft alhier opzoekingswerk verricht over de "kop(pot)" die nog steeds verkrijgbaar is.

U kunt dit unieke boekje rechtstreeks bestellen bij de auteur:

Max Labbé
26 rue Rémy
F-95430 Auvers-sur-Oise
Tel. 00 32 1 30 36 73 26
Fax. 00 32 1 34 48 09 38

W. Belis

Nieuw provinciaal tijdschrift "Milieu en Natuur"

Enige tijd geleden werd in Limburg het eerste nummer van het nieuwe provinciale tijdschrift "Milieu & Natuur" voorgesteld. Het is de bedoeling dat dit tijdschrift een vast communicatie-instrument wordt met de Limburgse bevolking over het provinciale natuur- en milieubeleid en de provinciale initiatieven op dit vlak.

Het is het enige milieu- en natuurtijdschrift van de provincie waarin de bestaande nieuwsbrieven van het Provinciaal Natuurcentrum en de Limburgse Koepel voor Natuurstudie geïntegreerd worden.

Het eerste nummer is vrij informatief, maar het is eveneens de bedoeling dat het een interactief tijdschrift wordt. Men wil de Limburgers uitnodigen om actief te participeren aan het beleidsproces inzake milieu en natuur. Men wil openstaan voor reacties en feed-back van de Limburgse bevolking.

Het tijdschrift wordt verstuurd aan iedereen die geïnteresseerd is in het provinciale beleid of iedereen die op de hoogte wil blijven van de laatste nieuwtjes en activiteiten van het Provinciaal Natuurcentrum en de Limburgse Koepel voor Natuurstudie. Het verschijnt vier maal per jaar en wordt gratis bedield.

Te bestellen bij: Provinciebestuur Limburg, Afdeling Milieu en Natuur, Universiteitslaan 1, 3500 Hasselt, tel. 011/23 83 38, fax 011/23 83 10.

Eindejaar in het Wielewaalhuis

Vanaf zaterdag 18 december tot vrijdag 31 december kan u in het Wielewaalhuis terecht voor een kleine eindejaarsbeurs.

Naast een bezoekje aan de tentoonstelling Biodiversiteit in Vlaanderen kan je er terecht voor de aankoop van Gageleer geschenkverpakkingen (het Wielewaalbier).

U kan er ook Gageleer kaas kopen, aangemaakt door afdeling Lier van De Wielewaal. Eveneens worden er broedpotten, sjaals en Wielewaalglazen van Lierse makelij te koop aangeboden.

Ook kan u er het door De Wielewaal uitgegeven weidevogelspel aankopen, waarover u hoger in dit nummer meer uitleg vindt.

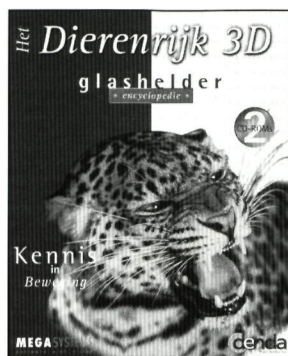
Wij zorgen voor talrijke promoties in de boekhandel. U kan na uw aankopen steeds terecht in het cafetaria voor een drankje.

Op vrijdag 25 december en vrijdag 31 december blijft het Wielewaalhuis uitzonderlijk slechts open tot 15 uur.

1.499,-

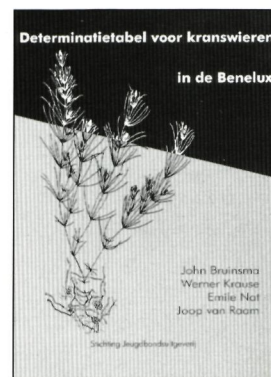
1.199,-

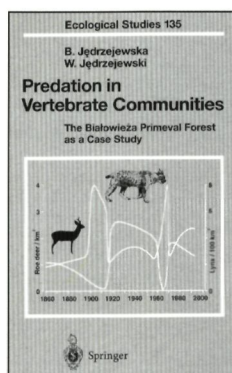
800,-

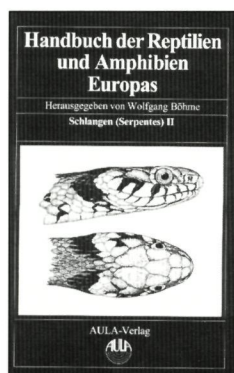
1.150,-

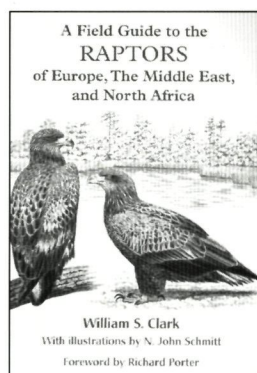
290,-

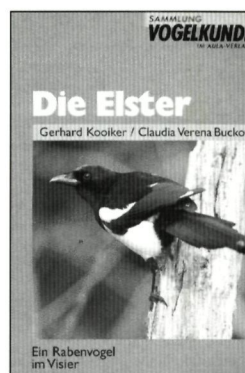
4.500,-

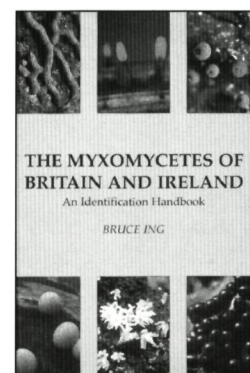
3.395,-

1.199,-

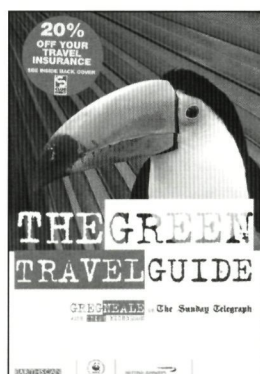

895,-

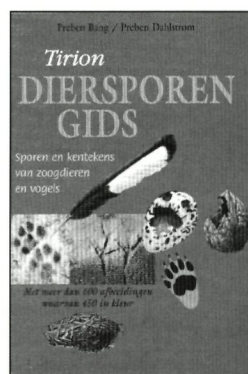

2.350,-

NIEUWS UIT DE BOEKHANDEL

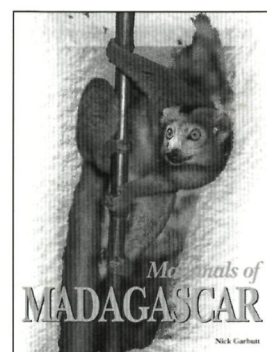
850,-

1.250,-

995,-

1.750,-

Openingsuren Wielewaalwinkel: dinsdag tot zaterdag van 9 tot 12 uur en van 13 tot 17 uur.

**De beste wijze om het nieuwe jaar in te zetten
is een lidmaatschap van De Wielewaal.**

**Je kan er maar beter zo vroeg mogelijk opnieuw bij zijn.
Meer dan ooit heeft de natuur in Vlaanderen jouw steun nodig.**

Wij rekenen op u.